

ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

Εισαγωγή - Μετάφραση - Σχόλια
Μενέλαος Χριστόπουλος

στιγμή

43 — ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΡΧΑΙΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Ἐπιμέλεια σειρᾶς:
Γεώργιος Α. Χριστοδούλου

ΟΜΗΡΙΚΑ
ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

Εισαγωγή - Μετάφραση - Σχόλια
Μενέλαος Χριστόπουλος

στιγμή

ΑΘΗΝΑ * 2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εἰσαγωγή	11
Ἐκδοτικὸ ὑπόμνημα	35
ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ	
Ἐπίγραμμα 1	39
Ἐπίγραμμα 2	41
Ἐπίγραμμα 3	43
Ἐπίγραμμα 4	45
Ἐπίγραμμα 5	47
Ἐπίγραμμα 6	49
Ἐπίγραμμα 7	51
Ἐπίγραμμα 8	53
Ἐπίγραμμα 9	55
Ἐπίγραμμα 10	57
Ἐπίγραμμα 11	59
Ἐπίγραμμα 12	61
Ἐπίγραμμα 13	63
Ἐπίγραμμα 14	65
Ἐπίγραμμα 15	69
Ἐπίγραμμα 16	71
Σημειώσεις	73
Βιβλιογραφία	105

Στήν Έλένη
και
στήν Μαργαρίτα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΟΡΟΣ «ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ» χαρακτηρίζει μία ομάδα σύντομων ἐπικῶν ποιημάτων τὰ ὁποῖα ἀποδόθηκαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα στὸν Ὅμηρο καὶ φέρονται νὰ ἀποτυπώνουν συγκεκριμένες περιστάσεις τῆς ζωῆς του, ὅπως μᾶς τὴν περιγράφουν σωζόμενες γραπτές μαρτυρίες ἀμφισβητούμενης ἱστορικῆς ἀξιπιστίας. Στὸ σύνολό τους τὰ ποιήματα αὐτὰ περιέχονται στὸν *Βίον Ὁμήρου*, μία βιογραφία πὺ χρονολογεῖται μεταξὺ 1ου καὶ 2ου αἰώνα μ.Χ. καὶ τῆς ὁποίας συγγραφέας ἀναγράφεται ψευδῶς ὁ Ἡρόδοτος. Μερικὰ ἀπὸ τὰ «Ὁμηρικὰ ἐπιγράμματα» περιλαμβάνονται ἐπίσης, μὲ κάποιες κειμενικὲς διαφορές, σὲ ὀρισμένα ἄλλα πεζὰ ἀρχαιοελληνικὰ κείμενα πὺ ἐξίσου ἐπαγγέλλονται βιογραφικὴ πληροφόρηση γιὰ τὸν μεγαλύτερο ποιητὴ τοῦ ἀρχαῖου ἥρωικοῦ ἔπους. Τὰ ἄλλα αὐτὰ κείμενα εἶναι:

Δύο Ὁμηρικὰ μελέται πὺ ἐσφαλμένα ἀποδόθηκαν στὸν Πλούταρχο (στὸ πρῶτο τμῆμα τους περιέχονται βιογραφικὰ στοιχεῖα καὶ ὀρισμένα ἐπιγράμματα).

τρεῖς ἀνώνυμοι *Βίοι* πὺ προσδιορίζονται μὲ βάση τὸν τόπο στὸν ὁποῖο φιλοξενοῦνται τὰ χειρόγραφα τους, ἢ *Vita Romana* ἀπὸ κώδικα τοῦ ἑνατου αἰώνα πὺ περιέχει ἀρχαῖα σχόλια στὸν Ὅμηρο καὶ βρίσκεται στὴ Ρώμη καὶ οἱ δύο *Vitae Scorialenses* ἀπὸ μία ομάδα χειρογράφων τῆς Ἰλιάδας, τὸ ἀρχαιότερο (11ος αἰώνας) τῶν ὁποίων εἶναι ὁ λεγόμενος κώδικας τοῦ Ἐσχοριάλ Ω.1.12 (509).

ἕνας *Βίος* τοῦ Ὁμήρου πὺ ἀρχικὰ ἀνήκε στὴ *Χρηστομάθεια* τοῦ Πρόκλου καὶ σώζεται σὲ ἀρκετὰ χειρόγραφα τῆς Ἰλιάδας.

ένα μέρος από το λήμμα "Όμηρος στο λεξικό της Σούδας (προέρχεται από τον Ήσύχιο τον Μιλήσιο που έζησε τον 6ο αιώνα μ.Χ. και έγραψε ένα βιογραφικό λεξικό με τίτλο Όνοματολόγος) και, τέλος,

ο περίφημος Άγών Όμήρου και Ησιόδου (*Certamen*) στο εισαγωγικό μέρος του οποίου περιλαμβάνονται πολλά βιογραφικά στοιχεία και ανέκδοτολογικές παραδόσεις για τους δύο ποιητές (χρονολογείται την εποχή του Άντωνίνου Πίου αλλά βασίζεται, σε μεγάλο βαθμό, στο Μουσείον του σοφιστή Άλκιδάμαντα, τον 4ο αιώνα π.Χ.).

Το περιεχόμενο του ψευδο-ήροδοτειου Βίου είναι συνοπτικά το εξής:

Στην αρχή ο συγγραφέας αυτοσυστήνεται με το όνομα του Ήροδότη του Άλικαρνασσεύς και διαβεβαιώνει τους αναγνώστες του ότι παραθέτει τα γεγονότα που σχετίζονται με τη γέννηση, την εποχή και τη ζωή του Όμήρου, φροντίζοντας να αποτυπώσει την ακριβέστερη έκδοχή τους. Στη συνέχεια εξιστορεί τα ίδια τα γεγονότα που συνέλεξε, συνδέοντας έξ αρχής τη γενιά του Όμήρου με τις ελληνικές αποικιστικές μετακινήσεις στα εδάφη της Μικράς Ασίας και, ειδικότερα, με την ίδρυση της Κύμης και της Σμύρνης. Σύμφωνα με τη διήγησή του, όταν κτιζόταν η αιολική Κύμη, ανάμεσα στους πολλούς αποίκους που έφτασαν εκεί από την κυρίως Ελλάδα, πήγε και ένας νέος από τη Μαγνησία, ο Μελάνωπος, που εγκαταστάθηκε στην Κύμη, παντρεύτηκε στην πόλη αυτή και απέκτησε μία κόρη, την Κρηθίδα. Μετά τον θάνατο των γονέων της, η Κρηθίς περιήλθε στην κηδεμονία του Κλεάνακτα από το Άργος που ήταν φίλος του πατέρα της και έχαιρε της εκτίμησής του. Λίγο καιρό αργότερα, η Κρηθίς έμεινε έγκυος από κάποιον άνδρα του οποίου η ταυτότητα παρέμεινε άγνωστη. Ο Κλεάναξ τότε φρόντισε να την εμπιστευθεί σε έναν στενό φίλο του, τον Ίσμηνία, άποικο από τη Βοιωτία που έμεινε

στή νεόκτιστη Σμύρνη. Ὁ Κλεάναξ θεώρησε καλύτερο νὰ ζήσει ἢ κοπέλα ἐκεῖ γιὰ νὰ ἀποφύγει τὰ σχόλια ποὺ ἦταν πιθανὸ νὰ κυκλοφορήσουν εἰς βάρος της ἂν παρέμενε στὴν Κύμη. Πράγματι, ἡ Κρηθίς ἔμεινε μὲ τὸν Ἰσμηνία γιὰ ἄρκετὸ διάστημα, ὥστε νὰ ὀλοκληρωθοῦν τουλάχιστον οἱ μῆνες τῆς ἐγκυμοσύνης της. Μιὰ μέρα γιορτῆς, συνοδευόμενη ἀπὸ ἄλλες γυναῖκες, πῆγε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη στὸ ποτάμι ποὺ ὀνομάζεται Μέλῃς καί, καθὼς οἱ μέρες της εἶχαν ἔρθει, γέννησε κοντὰ στὸ ποτάμι ἕνα ἀγόρι ποὺ τὸ ὄνομασε ἀπὸ τὸν τόπο τῆς γέννησής του Μελησιγένη. Τὸ παιδί αὐτό, ποὺ ἀργότερα ὀνομάστηκε Ὅμηρος, δὲν ἦταν τυφλὸ ἀλλὰ ἔβλεπε κανονικά. Τὰ χρόνια περνοῦσαν. Ἡ Κρηθίς ἀφησε τὸν Ἰσμηνία καὶ ἄρχισε νὰ ζεῖ μόνη της δουλεύοντας σὲ διάφορες δουλειές καὶ φροντίζοντας ὅπως μποροῦσε γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ παιδιοῦ της. Κάποιος ἄνδρας ποὺ ὀνομαζόταν Φήμιος καὶ ζοῦσε στὴ Σμύρνη διδάσκοντας τὰ παιδιά γράμματα καὶ μουσική, τὴν προσέλαβε τότε γιὰ νὰ τοῦ κατασκευάζει ὑφάσματα καὶ ροῦχα ἀπὸ τὸ μαλλὶ τὸ ὁποῖο τοῦ ἔφερναν οἱ μαθητές του σὲ ἀντάλλαγμα γιὰ τὰ μαθήματα ποὺ τοὺς προσέφερε. Καθὼς ἡ Κρηθίς συμπεριφερόταν πάντα μὲ σύνεση καὶ σεμνότητα, ὁ Φήμιος ἐκτίμησε τὶς ἀρετές της καὶ στὸ τέλος τὴν ἔπεισε νὰ ζήσει μόνιμα μαζί του ὑποσχόμενος νὰ φροντίσει καὶ γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ μικροῦ Μελησιγένη ποὺ ἔδειχνε, ἤδη ἀπὸ μικρὸς, ξεχωριστὲς πνευματικὲς ἱκανότητες. Οἱ ἱκανότητες αὐτὲς δὲν ἄργησαν νὰ χαρίσουν στὸν νέο μεγάλη φήμη. Μὲ τὴν καθοδήγηση τοῦ Φήμιου, ὁ Μελησιγένης ἀναδείχθηκε σύντομα σὲ δάσκαλο ἰσάξιο, ἂν ὄχι καὶ καλύτερο ἀπὸ τὸν θετὸ του πατέρα. Ἐτσι, μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Φήμιου καὶ λίγο ἀργότερα καὶ τῆς Κρηθίδας, διατήρησε τὴν ἀπασχόληση αὐτὴ καὶ σιγὰ-σιγὰ ἔγινε γνωστὸς ὄχι μόνον στὴ Σμύρνη ἀλλὰ καὶ πέρα ἀπὸ τὰ σύνορά της, καθὼς ἡ πόλη, ὡς ἐμπορικὸ κέντρο, δεχόταν πολλοὺς ξένους ποὺ δὲν ἔχαναν τὴν εὐκαιρία, ὅταν τελείωναν τὶς δουλειές τους, νὰ πᾶνε νὰ ἀκούσουν καὶ αὐτοὶ τὸν περίφημο πιά Μελησιγένη.

Ἀνάμεσα στοὺς ξένους ποὺ ἐπισκέπτονταν τὴ Σμύρνη ἦταν καὶ κάποιος πλοιοκτῆτης ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Λευκάδας ποὺ ὀνομαζόταν Μέντης καὶ ὁ ὁποῖος ἔπεισε τὸν Μελησιγένη νὰ ἀφήσει τὴ διδασκαλία καὶ νὰ ταξιδέψει μαζί του μὲ τὸ πλοῖο του γιὰ νὰ γνωρίσει τὸν κόσμο. Στὰ ταξίδια αὐτὰ ὁ Μελησιγένης ἔμαθε πολλὰ πράγματα καί, πιθανότατα, κράτησε γραπτὲς σημειώσεις ἀπὸ τὶς ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις του. Κάποτε ὅμως, καθὼς βρισκόταν μὲ τὸν Μέντη στὴν Ἰθάκη, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὴν Ἐτρουρία καὶ τὴν Ἰβηρική, προσβλήθηκε ἀσχημα ἀπὸ κάποια νόσο στὰ μάτια καί, μὴν μπορώντας νὰ ἀκολουθήσει τὸν Μέντη στὴ Λευκάδα, παρέμεινε πρὸς ἀνάρρωση στὸ νησί, ὅπου δέχθηκε τὴν προστασία καὶ τὶς φροντίδες τοῦ Μέντορα, φίλου τοῦ Μέντη καὶ γνωστοῦ γιὰ τὴ φιλοξενία καὶ τὴ δικαιοσύνη του. Ἡ παραμονὴ αὐτὴ στὴν Ἰθάκη ἔδωσε στὸν Μελησιγένη τὴν εὐκαιρία νὰ ἐξοικειωθεῖ μὲ τὶς ἱστορίες τοῦ Ὀδυσσεά ποὺ κυκλοφοροῦσαν στὸ νησί ἀπὸ στόμα σὲ στόμα. Ὄταν ὁ Μέντης ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴ Λευκάδα στὴν Ἰθάκη, ὁ Μελησιγένης πού, ἐν τῷ μεταξύ, εἶχε γίνεи καλά, ἀπέπλευσε μαζί του, μόλις ὅμως ἔφτασε στὴν Κολοφώνα ἀρρώστησε καὶ πάλι στὰ μάτια καὶ αὐτὴ τὴ φορὰ ἔχασε τὴν ὄρασή του ὀριστικά. Τυφλὸς πιά, γύρισε στὴ Σμύρνη καὶ ἐκεῖ ἄρχισε νὰ συνθέτει τὰ ποιήματά του. Δυσκολευόταν ὅμως νὰ ἀντεπεξέλθει στὰ πρὸς τὸ ζῆν καὶ ἔτσι ἀποφάσισε νὰ πάει στὴν Κύμη. Ἡ διαδρομὴ τὴν ὁποία ἀκολούθησε τὸν ἔφερε πρῶτα στὸ Νέον Τεῖχος, ἀποικία ποὺ ἔχτισαν οἱ Κυμαῖοι στὴν πεδιάδα τοῦ ποταμοῦ Ἑρμου ὀκτῶ χρόνια μετὰ τὴν ἰδρυση τῆς δικῆς τους πόλης. Ἐκεῖ, στὸ ἐργαστήριό τοῦ βυρσοδέψη Τυχίου, ἀπήγγειλε, σύμφωνα μὲ τὴν ἐξιστόρηση τοῦ Βίου, τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ ἐπιγράμματα ποὺ σώζονται, μὲ τὸ ὁποῖο ζητοῦσε φιλοξενία ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς πόλης. Ὁ Τυχίος καὶ ἀρκετοὶ ἄλλοι καλοδέχθηκαν τὸν Μελησιγένη καὶ θαύμασαν τὰ ἔπη ποὺ τοὺς ἀπήγγειλε, τὴν Ἀμφιαράου ἐξέλασιν καὶ τοὺς Ὕμνους. Γιὰ πολλὰ χρόνια ἀργότερα οἱ κάτοικοι τοῦ Νέου Τείχους ἔδειχναν στοὺς ξένους τὸ

μέρος ὅπου καθόταν καὶ παρουσίαζε τὰ ποιήματά του ὁ Μελησιγένης καθὼς καὶ τὴ λεύκα ποῦ φύτρωσε στὸ ἴδιο αὐτὸ σημεῖο ὅταν ἐκεῖνος ἔφθασε στὴν πόλη τους. Οἱ βιοτικὲς ἀνάγκες ὅμως ἔκαναν σύντομα τὸν Μελησιγένη νὰ συνεχίσει τὸ ταξίδι του πρὸς τὴν Κύμη. Λίγο πρὶν φύγει, συνέθεσε τὸ δεύτερο ἐπίγραμμα ποῦ καταγράφεται στὸν *Βίῳ*, ὅπου μιλάει γιὰ τὴν ἀναχώρησή του εὐχόμενος νὰ βρεῖ καλοὺς ἀνθρώπους στὸν τόπο τοῦ προορισμοῦ του. Στὸν δρόμο πρὸς τὴν Κύμη πέρασε ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ βασιλιᾶ τῆς Φρυγίας Μίδα, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποῖου συνέθεσε ἕνα ἐπίγραμμα (τὸ τρίτο τοῦ *Βίου*) μετὰ ἀπὸ παραγγελία τῶν συγγενῶν τοῦ νεκροῦ. Ὅταν πιά ἔφθασε στὴν Κύμη, ὁ Μελησιγένης ἄρχισε νὰ ἀπαγγέλλει τὰ ποιήματά του καὶ σύντομα κέρδισε τὸν θαυμασμὸ τῶν κατοίκων, σὲ τέτοιο σημεῖο μάλιστα ὥστε εὐκόλα τοὺς ἐνέπνευσε τὴν ἐπιθυμία νὰ τὸν κρατήσουν γιὰ πάντα ἐκεῖ μὲ δημοσία δαπάνη, πείθοντάς τους ὅτι, χάρις στὴν ποίησή του, ἡ πόλη τους θὰ δοξαστεῖ. Ὅταν ὅμως τὸ σχετικὸ αἶτημα ὑποβλήθηκε στὴ Βουλὴ τῶν ἀρχόντων, ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ἐναντιώθηκε σθεναρά, παρασύροντας γρήγορα καὶ τοὺς ὑπόλοιπους, ἐπικαλούμενος τὸν κίνδυνο νὰ γεμίσει ἔτσι ἡ πόλη μὲ ἄχρηστους «ὀμήρους» (μὴ ὀρώντας), ὅπως ὀνόμαζαν οἱ Κυμαῖοι τοὺς τυφλοὺς. Ἡ ὀνομασία αὐτὴ ἄρχισε νὰ ἐπικρατεῖ ἀντὶ γιὰ τὸ ὄνομα Μελησιγένης καί, σιγά-σιγά, οἱ ἀνθρώποι χρησιμοποιοῦσαν τὴ λέξη Ὅμηρος ὅταν ἀναφέρονταν στὸν ποιητὴ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἄρνηση τῶν Κυμαίων νὰ κρατήσουν τὸν Ὅμηρο στὴν πόλη τους ἀνακοινώθηκε στὸν ποιητὴ, ὁ ὁποῖος, σὲ ἕνα ποιήματά του (τὸ τέταρτο ἐπίγραμμα τοῦ *Βίου*), δήλωσε τὴν ἐπιθυμία νὰ φύγει γιὰ πάντα ἀπὸ τὴν Κύμη, τὴν ὁποία ἐπιπλέον καταράστηκε νὰ μὴν ἀποκτήσει ποτὲ κανέναν ποιητὴ ποῦ νὰ τῆς χαρίσει φήμη καὶ δόξα. Ἐφθασε λοιπὸν στὴ Φώκαια. Ἐκεῖ, συνέχισε νὰ ἀπαγγέλλει ποιήματά του καὶ γνώρισε τὸν Θεστορίδη, ἀνθρωπο δόλιο καὶ ὑστερόβουλο, ποῦ δίδασκε ποίηση στὰ παιδιὰ. Ὁ Θεστορίδης συνειδητοποίησε τὴν ἀξία τῆς ποίησης τοῦ Ὀμήρου καὶ προσφέρθηκε νὰ τὸν φροντίσει

καὶ νὰ τοῦ προσφέρει τὰ ἀπαραίτητα, ἂν ἐκεῖνος συμφωνοῦσε νὰ καταγράψει τὰ ποιήματά του καὶ νὰ δείχνει στὸν Θεστορίδη καὶ μόνο σὲ αὐτὸν κάθε καινούργιο ἔπος ποὺ συνέθετε. Προκειμένου νὰ ἐξασφαλίσει τὶς φροντίδες τὶς ὁποῖες εἶχε ἀνάγκη, ὁ Ὅμηρος δέχθηκε. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη λέγεται πὼς συνέθεσε τὴ *Φωκαΐδα* καὶ τὴ *Μικρὰν Ἰλιάδα*. Οἱ προθέσεις τοῦ Θεστορίδη ὅμως γρήγορα φανερώθηκαν: ἀπώτερος στόχος του ἦταν νὰ οἰκειοποιηθεῖ τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, τὸν ὁποῖο ἄρχισε συστηματικὰ νὰ παραμελεῖ. Ἐκεῖνος, ἀπὸ τὴν πλευρά του, κατάλαβε τί συνέβαινε καὶ συνέθεσε τὸ πέμπτο ἐπίγραμμα τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται ὀνομαστικὰ στὸν Θεστορίδη καὶ στὴ δολιότητα τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ. Ὁ Θεστορίδης ἔφυγε τελικὰ στὴ Χίο ὅπου ἴδρυσε σχολὴ παρουσιάζοντας ὡς δικά του τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου. Ἀλλὰ τὰ νέα δὲν ἄργησαν νὰ φτάσουν καὶ στὴ Φώκαια. Κάποιοι ἔμποροι ἀπὸ τὴ Χίο ποὺ ταξίδεψαν ἐκεῖ καὶ ἄκουσαν ἀπὸ τὸν Ὀμηρο ποιήματα ποὺ προηγουμένως εἶχαν ἀκούσει πολλές φορές στὴ Χίο ἀπὸ τὸν Θεστορίδη, εἶπαν στὸν Ὀμηρο πὼς κάποιος δάσκαλος τῶν γραμμάτων παρουσιάζει στὴ Χίο τὰ ἴδια αὐτὰ ποιήματα καὶ δοξάζεται ιδιαίτερα γι' αὐτό. Ὁ Ὅμηρος κατάλαβε ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν Θεστορίδη καὶ ἀποφάσισε νὰ φύγει ἀμέσως γιὰ τὴ Χίο. Μὴ βρίσκοντας πλοῖο μὲ προορισμὸ τὴ Χίο, ἐπιβιβάστηκε σὲ ἓνα ποῦ πήγαινε στὴν Ἐρυθραία καὶ συνέθεσε τότε τὸ ἕκτο σωζόμενο ἐπίγραμμα, μὲ τὸ ὁποῖο ἔθετε τὸ ταξίδι καὶ τὸ πλήρωμα ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ Ποσειδῶνα. Μόλις ἔφτασε στὴν Ἐρυθραία καὶ εἶδε τὸ τραχὺ καὶ ἄγονο ἔδαφός της, συνέθεσε τὸ ἕβδομο ἐπίγραμμα γιὰ τὰ δῶρα ποὺ ἄλλοτε χαρίζει καὶ ἄλλοτε στερεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἢ Γῆ. Καὶ στὴν Ἐρυθραία ὅμως τὸ πρόβλημα τῆς μετάβασης στὴ Χίο παρέμενε ἄλυτο, γιὰτὶ κανένα ἐπιβατικὸ πλοῖο δὲν εἶχε τέτοιον προορισμὸ καὶ μόνο ψαράδες ἔφευγαν γιὰ ἐκεῖ. Ὄταν ὁ Ὅμηρος, ὀδηγημένος ἀπὸ κάποιον γνωστό του, θέλησε νὰ ἐπιβιβαστεῖ σὲ ἓνα ἀλιευτικὸ ποῦ πήγαινε στὴ Χίο, οἱ ψαράδες δὲν θέλησαν ἀρχικὰ νὰ τὸν πάρουν μαζί τους καὶ ἔφευγαν χωρὶς αὐτόν.

Ἀντιμετώπισαν ὅμως ἀντίξοες καιρικές συνθήκες, τὶς ὁποῖες περιέγραψε ὁ Ὅμηρος στὸ ὄγδοο ἐπίγραμμα ποὺ συνέθεσε, κατὰ τὸν Βίο, μὲ ἀφορμὴ αὐτὸ τὸ ταξίδι. Οἱ ἀντίξοες συνθήκες ἀνάγκασαν τοὺς ψαράδες νὰ γυρίσουν πίσω καὶ νὰ ἐπιχειρήσουν τὸν ἀπόπλου μὲ καλύτερο καιρό. Αὐτὴ τὴ φορά δέχθηκαν νὰ ἐπιβιβάσσουν στὸ πλοῖο καὶ τὸν Ὅμηρο, ὁ ὁποῖος, μὲ ἓνα ἐπίγραμμα (τὸ ἓνατο στὸν Βίο), προέβλεψε εὐνοϊκὸ ἄνεμο γιὰ τὴ δεύτερη αὐτὴ ἀναχώρηση, πράγμα ποὺ βγῆκε ἀληθινό. Ὄταν πιά ἔφτασε στὸν προορισμό του, ὁ Ὅμηρος πέρασε τὸ πρῶτο βράδυ στὴν παραλία. Τὴν ἐπόμενη μέρα προχώρησε πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ καὶ διανυκτέρευσε στὴν περιοχὴ ποὺ ὀνομαζόταν Πίτυς, ὅπου ξάπλωσε νὰ κοιμηθεῖ κάτω ἀπὸ ἓνα πεῦκο. Τὴν ὥρα ποὺ ἀναπαυόταν, ἓνα κουκουναρι εἶπεσε ἐπάνω του καὶ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ συνθέσει ὁ Ὅμηρος τὸ δέκατο ἐπίγραμμα τοῦ Βίου, στὸ ὁποῖο μιλάει γιὰ τὰ πεῦκα καὶ τὸν σίδηρο τῶν Κεβρηνίων, τῆς πόλης ποὺ ἔκτιζαν τὰ χρόνια ἐκεῖνα οἱ Κυμαῖοι κοντὰ στὸ ὄρος Ἴδη ἀπὸ ὅπου ἐξαγόταν πράγματι σίδηρος. Συνεχίζοντας τὸν δρόμο του τὴν ἐπόμενη μέρα, προσπάθησε νὰ προσανατολιστεῖ ἀκολουθώντας τὸ βέλασμα ποὺ ἄκουγε ἀπὸ ἓνα κοπάδι κατσίκες. Ὄταν πλησίασε πιὸ κοντά, τὰ σκυλιὰ ποὺ φρουροῦσαν τὸ κοπάδι ἄρχισαν νὰ τοῦ γαβγίζουν καὶ ὁ Ὅμηρος φώναξε δυνατὰ γιὰ νὰ τὸν ἀκούσει ὁ βοσκός. Ἐκεῖνος μάζεψε τὰ σκυλιὰ, βοήθησε τὸν Ὅμηρο καὶ τοῦ προσέφερε τὴ φιλοξενία του. Τὸ ὄνομά του ἦταν Γλαῦκος. Ὁ Ὅμηρος τοῦ διηγήθηκε τὶς περιπέτειές του καί, ἀκούγοντας τὰ σκυλιὰ νὰ γαβγίζουν τὴν ὥρα τοῦ δείπνου ποὺ τοῦ παρέθεσε ὁ Γλαῦκος, συνέθεσε τὸ ἐνδέκατο σωζόμενο ἐπίγραμμα, τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται στὴν τροφὴ τῶν σκυλιῶν ποὺ φρουροῦν τὴν πόρτα τῆς αὐλῆς. Τὴν ἐπόμενη μέρα ὁ Γλαῦκος, γεμάτος θαυμασμὸ γιὰ τὰ ὅσα ἄκουσε ἀπὸ τὸν Ὅμηρο τὸ προηγούμενο βράδυ, κατέβηκε στὴν κοντινὴ πόλη τῆς Βολισσοῦ καὶ ἐνημέρωσε τὸν κύριό του, ποὺ διέμενε ἐκεῖ, γιὰ τὴν παρουσία τοῦ ξένου στὴ στάνη. Ἐκεῖνος, παρὰ τὶς ἀρχικὲς ἐπιφυλάξεις του, δέχθηκε νὰ συναντήσῃ τὸν ξένο καὶ ζήτησε ἀπὸ

τὸν Γλαῦκο νὰ τὸν φέρει στὸ σπίτι. Ὄταν γνῶρισε τὸν Ὅμηρο, ἐντυπωσιάστηκε ἀπὸ τὶς γνώσεις καὶ τὶς ἰκανότητές του καὶ τοῦ ἀνέθεσε τὴν ἐκπαίδευση τῶν παιδιῶν του. Ὁ Ὅμηρος παρέμεινε γιὰ ἄρκετὸ διάστημα στὴ θέση τοῦ παιδαγωγοῦ ποὺ τοῦ προσέφερε ὁ Χίος καὶ μάλιστα συνέθεσε τότε κάποια ἀπὸ τὰ ποιήματά του. Στὴν περίοδο αὐτὴ ὁ συγγραφέας τοῦ *Βίου* τοποθετεῖ τὴ σύνθεση τῶν παιγνιδῶν ἐπῶν τὰ ὁποῖα ἀποδίδονταν ἀπὸ πολλὰς ἀρχαῖες πηγές στὸν Ὅμηρο (*Κέρκωπες, Βατραχομυομαχία, Ψαρομαχία, Ἑπταπακτική, Ἐπικιχλίδες*). Ἡ φήμη τοῦ ποιητῆ δὲν ἄργησε καὶ πάλι νὰ διαδοθεῖ σὲ ὁλόκληρο τὸ νησί. Ὁ Θεστορίδης, μόλις πληροφορήθηκε ὅτι ὁ Ὅμηρος βρισκόταν στὴ Χίο, τὴν ἐγκατέλειψε ἐσπευσμένα μὲ τὸ πρῶτο πλοῖο. Ὁ Ὅμηρος ἐγκαταστάθηκε στὴν πόλη τῆς Χίου, ἀνοίξε σχολὴ καὶ δίδασκε τὴν ποίησή του στὰ παιδιά. Μόλις ἐξασφάλισε τὰ ἀπαραίτητα γιὰ νὰ ζεῖ, παντρεύτηκε καὶ ἀπὸ τὸν γάμο αὐτὸ ἀπέκτησε δύο κόρες. Ἀπὸ αὐτές, ἡ μία πέθανε ἀνύπαντρη καὶ ἡ ἄλλη παντρεύτηκε ἕναν ἄνδρα ἀπὸ τὴ Χίο.

Οἱ περιπέτειες ποὺ ἔζησε ὁ Ὅμηρος ἀντανακλῶνται, κατὰ τὸν *Βίο*, καὶ στὴν ποίησή του συνέθεσε. Στὰ ἔπη του δὲν παρέλειψε νὰ ἐκφράσει τὴν εὐγνωμοσύνη του γιὰ πολλὰ πρόσωπα ποὺ τὸν στήριξαν στὴν πραγματικὴ του ζωὴ: τὸν Μέντορα (ποὺ τὸν βοήθησε στὴν Ἰθάκη) τὸν παρουσίασε ὡς πιστὸ φίλο τοῦ Ὀδυσσεά, τὸν Φήμιο (ποὺ τὸν μόρφωσε) τὸν παρουσίασε ὡς αἰδὸ, τὸν Μέντη (ποὺ τὸν πῆρε μαζί του στὸ πλοῖο) τὸν παρουσίασε ὡς βασιλιὰ τῶν Ταφίων, τὸν σκυτοτόμο Τυχίο (ποὺ τὸν ὑποδέχθηκε στὸ Νέον Τεῖχος) τὸν παρουσίασε ὡς κατασκευαστὴ τῆς ἀσπίδας τοῦ Αἴαντα στὴν *Ἰλιάδα*. Τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου διαδίδονταν τώρα παντοῦ. Καθὼς ὁ ποιητὴς γινόταν ὄλο καὶ περισσότερο γνωστὸς καὶ ἡ φήμη του εἶχε πιά ἀπλωθεῖ σὲ ὁλόκληρη τὴν Ἰωνία, πολλοὶ γνωστοὶ του τὸν συμβούλευσαν νὰ ἐπισκεφθεῖ τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Ὁ Ὅμηρος βρῆκε σωστὴ τὴ συμβουλή καὶ θέλησε νὰ τιμήσει στὴν ποίησή του τὶς πόλεις τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλά-

δας. Ἐκτός ἀπὸ τὸ Ἄργος, πού θεώρησε ὅτι εἶχε ἐπαρκῶς μνημο-
νευθεῖ, ἔκρινε σκόπιμο νὰ ἀναφερθεῖ μὲ ἔμφαση στὴν Ἀθήνα, τὴν
ὁποία μνημόνευσε σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς Ἰλιάδας (B 547-8, 552-4,
557-8) καὶ τῆς Ὀδύσσειας (η 80-1). Παράλληλα, ἄρχισε νὰ ἐτοι-
μάζει τὸ ταξίδι του γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐφτασε στὴ Σάμο τὴν ἐπο-
χὴ πού γιορτάζονταν τὰ Ἀπατούρια, ἡ τελετὴ τῆς ἐνσωμάτωσης
τῶν νέων στὶς φρατρίες τῶν πατρικῶν γενῶν. Κάποιος ἀπὸ τοὺς
Σάμιους φράτορες τὸν γνώρισε καὶ πρότεινε στοὺς ὑπόλοιπους νὰ
τὸν καλέσουν στὸν ἑορτασμό, ὅπως καὶ ἔγινε. Ὁ Σάμιος προσκά-
λεσε τὸν Ὅμηρο καὶ τὸν συνόδευσε στὴν πόλη. Στὸν δρόμο συ-
ναντήθηκαν μὲ κάποια γυναίκα πού προσέφερε θυσία στὴν Κου-
ροτρόφο καὶ ἡ ὁποία ἀπαίτησε μὲ ἄσχημο τρόπο ἀπὸ τὸν Ὅμηρο
νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὰ ἱερά. Ἐκεῖνος ἀπάντησε μὲ τὸ σωζόμε-
νο δωδέκατο ἐπίγραμμα πού ἀπευθύνεται στὴν Κουροτρόφο καὶ
ἐκφράζεται ἀπαξιωτικὰ γιὰ τὴν ἱκμάδα τῶν ὑποψήφιων ἑραστῶν
τῆς ἱέρειας αὐτῆς. Ὄταν ἔφτασε στὸ σπίτι στὸ ὁποῖο εἶχε προσ-
κληθεῖ καὶ στὸ ὁποῖο φιλοξενήθηκε, τίμησε τοὺς οἰκοδεσπότες
μὲ τὸ δέκατο τρίτο σωζόμενο ἐπίγραμμα πού ἀναφέρεται στὴν
ὁμορφιὰ τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας. Τὴν ἐπόμενη μέρα συναντή-
θηκε μὲ ἀγγειοπλάστες πού, ἔχοντας πληροφορηθεῖ τὴν ιδιότητά
του, τοῦ ζήτησαν νὰ τραγουδήσει γιὰ αὐτούς, ὑποσχόμενοι νὰ τὸν
ἀνταμείψουν μὲ τὰ προϊόντα τῆς τέχνης τους. Ὁ Ὅμηρος τότε
τραγούδησε τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ σωζόμενα ἐπιγράμματα, τὸ
δέκατο τέταρτο, πού τιτλοφορεῖται *Κάμινος*, μὲ τὸ ὁποῖο εὐχεται
εὐημερία στὸ ἐργαστήριό, ἂν οἱ κεραμεῖς φερθοῦν σωστά, καὶ
ὀλοκληρωτικὴ καταστροφὴ, ἂν φερθοῦν μὲ ἀπρέπεια καὶ δολιό-
τητα. Τὸν χειμῶνα ὁ Ὅμηρος τὸν πέρασε στὴ Σάμο καί, κατὰ τὶς
πληροφορίες τοῦ *Βίου*, συνήθιζε τοὺς μῆνες αὐτούς, μὲ τὴ νέα σε-
λήνη, νὰ ἐπισκέπτεται εὐπορα σπίτια συνοδευόμενος ἀπὸ παιδιά
καὶ τραγουδώντας τὸ τραγούδι πού λέγεται *Εἰρεσιώνη* καὶ πού
ἐμφανίζεται ὡς τὸ δέκατο πέμπτο σωζόμενο ἐπίγραμμα. Τὸ τρα-
γούδι αὐτὸ συνέχισε ἔπειτα νὰ τραγουδιέται γιὰ πολλὰ χρόνια

ἀπὸ τὰ παιδιὰ στὴ Σάμο πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνα. Ὄταν ἦρθε ἡ ἀνοιξη, ὁ Ὅμηρος ἀπέπλευσε ἀπὸ τὴν Σάμο. Τελικὸς προορισμὸς τοῦ ἦταν ἡ Ἀθήνα, ἔφτασε ὁμως πρῶτα στὴν Ἴο καὶ ἐκεῖ ἔμεινε κάποιες μέρες στὸ λιμάνι αἰσθανόμενος ἐνοχλήσεις ἀπὸ τὴν ὑγεία του. Ἡ παραμονὴ στὴν Ἴο παρατάθηκε, ἐξ ἄλλου, καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἐπικρατοῦσαν κατάλληλες καιρικὲς συνθῆκες ποὺ θὰ ἐπέτρεπαν τὸν ἀπόπλου γιὰ τὴν Ἀθήνα καί, καθὼς ὁ χρόνος περνοῦσε, ἀρκετοὶ κάτοικοι ἀπὸ τὴν πόλη ἄρχισαν νὰ κατεβαίνουν στὸ λιμάνι γιὰ νὰ ἀκούσουν τὸν Ὅμηρο, ὁ ὁποῖος ἐξακολουθοῦσε νὰ ἀσθενεῖ. Μιὰ μέρα, τὴν ὥρα ποὺ ἀρκετοὶ ναυτικοὶ καὶ κάτοικοι ἀπὸ τὴν πόλη βρίσκονταν συγκεντρωμένοι γύρω ἀπὸ τὸν Ὅμηρο, κάποιοι μικροὶ ψαράδες βγῆκαν ἀπὸ μία βάρκα καὶ ζήτησαν ἀπὸ τοὺς παριστάμενους νὰ ἀκούσουν κάτι ποὺ εἶχαν νὰ τοὺς ποῦν καὶ νὰ δοῦν ἂν μποροῦσαν νὰ τὸ καταλάβουν. Κατὰ προτροπὴ τῶν παρευρισκομένων, οἱ νεαροὶ ψαράδες διατύπωσαν τότε τὸ ἀκόλουθο αἰνίγμα: «Αὐτὰ ποὺ πιάσαμε τὰ ἀφήσαμε καὶ αὐτὰ ποὺ δὲν πιάσαμε τὰ φέραμε». Ὁ συγγραφέας τοῦ *Βίου* ἔχει ὑπόψη του καὶ ἔμμετρη ἐκδοχὴ τοῦ αἰνίγματος ποὺ, προφανῶς, ἦταν διαδεδομένο καὶ ὑπὸ μορφὴ ποιήματος. Ἐπειδὴ κανεὶς δὲν μποροῦσε νὰ καταλάβει τὸ νόημα τῆς φράσης, οἱ νεαροὶ ψαράδες ἐξήγησαν οἱ ἴδιοι τί ἐννοοῦσαν. Εἶχαν βγεῖ γιὰ ψάρεμα, ἀλλὰ καθὼς δὲν κατάφεραν νὰ πιάσουν τίποτε, κάθησαν στὸ χῶμα καὶ προσπάθησαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὶς ψεῖρες ποὺ εἶχαν ἐπάνω τους. Ὅσες ἔπιασαν τὶς πέταξαν, ὅσες δὲν ἔπιασαν τὶς κουβαλοῦσαν μαζί τους. Ὁ Ὅμηρος τότε ἀπάντησε μὲ ἓνα ἐπίγραμμα ποὺ ἀριθμεῖται ὡς δέκατο ἕκτο καὶ συνδέει τὸ γεγονὸς μὲ τὴ φτωχικὴ καταγωγὴ τῶν παιδιῶν. Ἡ ἀσθένεια ὁμως, ποὺ ταλαιπωροῦσε τὸν ποιητὴ, συνεχιζόταν. Σύντομα ἔμελλε ν' ἀποβεῖ μοιραία. Ὁ Ὅμηρος πέθανε στὴν Ἴο ἀπὸ τὴν ἀδυναμία ποὺ τοῦ προκάλεσε ἡ νόσος καὶ ὄχι, κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦ *Βίου*, ἀπὸ τὴν ἀδυναμία του νὰ λύσει τὸ αἰνίγμα ποὺ ἔθεσαν οἱ μικροὶ ψαράδες, ὅπως πολλοὶ νομίζουν. Ἐνταφιάστηκε κοντὰ στὴ θάλασσα ἀπὸ

τούς παρευρισκομένους καί, ἄρκετὰ χρόνια ἀργότερα, οἱ κάτοικοι τῆς Ἰου φρόντισαν νὰ χαραχτεῖ στὸν τάφο του ἓνα ἐπίγραμμα:

ἐνθάδε τὴν ἱερὴν κεφαλὴν κατὰ γαῖα κάλυψεν
ἀνδρῶν ἠρώων κοσμήτορα, θεῖον Ὅμηρον.

Ὁλοκληρώνοντας τὴν ἐξιστόρησή του, ὁ συγγραφέας τοῦ *Βίου* ὑπογραμμίζει τὴν αἰολικὴ καταγωγὴ τοῦ Ὀμήρου καὶ προσθέτει ὅτι —κατὰ τὴν ἀντίληψή του— ἡ καταγωγὴ αὐτὴ δηλώνεται, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἀπὸ τὴ θυσιαστικὴ πρακτικὴ ποὺ καταγράφεται στὴν Ἰλιάδα (Α 459-461), ἡ ὁποία ἀπηχεῖ αἰολικὰ ἔθιμα. Ὁ *Βίος* κλείνει μὲ μία χρονολογικὴ τοποθέτηση τῶν γεγονότων ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ ζωὴ τοῦ Ὀμήρου. Οἱ πόλεις τῆς Λέσβου ἰδρύθηκαν, κατὰ τὸν συγγραφέα, ἑκατὸν τριάντα χρόνια μετὰ τὴν τρωικὴ ἐκστρατεία, ἡ Κύμη ἰδρύθηκε ἀπὸ τοὺς Αἰολεῖς εἴκοσι χρόνια μετὰ τὸν οἰκισμὸ τῆς Λέσβου, ἡ Σμύρνη ἰδρύθηκε ἀπὸ τοὺς Κυμαίους δεκαοκτὼ χρόνια μετὰ τὴν ἰδρυση τῆς Κύμης καὶ ὁ Ὅμηρος γεννήθηκε τὴν ἴδια αὐτὴ χρονιά ποὺ ἀπέχει ἑξακόσια εἴκοσι δύο χρόνια ἀπὸ τὴ ζεύξη τοῦ Ἑλλησπόντου. Σύμφωνα μὲ τὴ χρονικὴ αὐτὴ κατάταξη, ὁ Ὅμηρος γεννήθηκε ἑξακόσια εἴκοσι δύο χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξη στὴν Ἑλλάδα. Ἄν μετρήσουμε μὲ τὸν τρόπο αὐτόν, ἀρκεῖ νὰ προσθέσουμε τὸ ἑξακόσια εἴκοσι δύο στὸ τετρακόσια ὀγδόντα γιὰ νὰ διαπιστώσουμε ὅτι ὁ συγγραφέας τοῦ *Βίου* τοποθετεῖ τὴν τρωικὴ ἐκστρατεία τὸ 1270 π.Χ. καὶ τὴ γέννηση τοῦ Ὀμήρου ἑκατὸν ἐξήντα ὀκτὼ χρόνια ἀργότερα, δηλαδὴ τὸ 1102 π.Χ.

Ὁ Ὅμηρος εἶναι ἴσως τὸ πιὸ γνωστὸ ὄνομα ποιητῆ στὴν ἱστορία τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας, ἀλλὰ καὶ τὸ πιὸ αἰνιγματικὸ ἱστορικὸ πρόσωπο στὴ μελέτη τῆς ἀρχαιοελληνικῆς γραμματείας. Ὅποιαδήποτε στοιχεῖα τοῦ βίου του καὶ ἂν θελήσει κανεὶς νὰ ἀνασύρει ἀπὸ τοὺς ὠκεανούς τῆς ἀνεκδοτολογίας καὶ τῆς μυθολογίας ποὺ περιβάλλουν τὸ ὄνομά του, κινδυνεύει νὰ χτίσει μιὰ

εἰκονικὴ πραγματικότητα καὶ νὰ ἐγκαταστήσει στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἑνα εἶδωλο τοῦ Ὀμήρου χωρὶς κανένα ἱστορικὸ ἀντίκρισμα. Αὐτὸ ἰσχύει, ὅπως εἶναι φανερό, καὶ γιὰ τὴν περίπτωσι τοῦ ψευδο-ἠροδότειου *Βίου*. Ἡ ὁμηρολογικὴ παράδοσι, ἀρχαία καὶ νεότερη, τείνει νὰ θεωρήσει ὡς ἀσφαλέστερες τὶς πληροφορίες ποὺ ὀδηγοῦν στὴν ἐκτίμησι ὅτι πρόκειται γιὰ ἕναν ποιητὴ ὁ ὁποῖος γεννήθηκε μᾶλλον στὰ μέσα τοῦ 8ου αἰῶνα π.Χ. σὲ κάποια ἀπὸ τὶς παραθαλάσσιες ἢ νησιωτικὲς πόλεις τῆς μικρασιατικῆς Ἰωνίας, ἴσως σὲ μία ἀπὸ αὐτὲς ποὺ ἐπίμονα, σὲ πολλὲς ἀρχαῖες πηγές, τὸν διεκδικοῦσαν καὶ οἱ ὁποῖες διαδραματίζουν σημαντικὸ ρόλο καὶ στὰ γεγονότα τῆς ζωῆς του ποὺ περιγράφει ὁ ψευδο-ἠροδότειος *Βίος*, ὅπως ἡ Σμύρνη ἢ ὅπως ἡ Χίος, ὅπου οἱ «Ὀμηρίδαι», ἡ περίφημη τοπικὴ συντεχνία τῶν ραψωδῶν, ἰσχυρίζονταν ὅτι κατάγονταν ἀπὸ αὐτόν. Εἶναι ἀρκετὰ πιθανὸν ὅτι ταξίδεψε, ὅτι ἦταν χρήστης τῆς γραφῆς καὶ ὅτι εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ ἀξιοποιεῖ τὴν παράδοσι τοῦ προγενέστερου ἠρωικοῦ ἔπους στὶς δικές του συνθέσεις· εἶναι ἀπολύτως βέβαιο ὅτι τὰ ποιήματά του διαδόθηκαν γρήγορα καὶ ἐκτιμήθηκαν βαθιά, ἐνῶ εἶναι ἀρκετὰ ἀπίθανο νὰ ἦταν τυφλός, ὅπως συχνὰ ἀναφέρεται σὲ πολλὲς μαρτυρίες (καὶ ὄχι μόνο στὴν ψευδο-ἠροδοτεία διήγησι). Οἱ ἀρχαῖες πηγές τοῦ ἀπέδιδαν ἕνα σύνολο ἐπικῶν ἔργων, γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ γίνεαι λόγος στὴ συνέχειαι, καὶ τὰ ὁποῖα, μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, εἶναι ὀλοκληρωτικὰ χαμένα ἢ σώζονται πολὺ ἀποσπασματικὰ, καθὼς, βέβαιαι, τὴν *Ἰλιάδα* καὶ τὴν *Ὀδύσειαι*, τὰ δύο ἔπη τὰ ὁποῖα σώζονται ἀκέραιαι μέχρι σήμερα. Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ *Ἰλιάδα* καὶ ἡ *Ὀδύσειαι* εἶναι μεγάλες ἔμμετρες ἀφηγήσεις (ἡ *Ἰλιάδα* ἀποτελεῖται ἀπὸ 15.693 στίχους, ἡ *Ὀδύσειαι* ἀπὸ 12.110) προορισμένες ὄχι νὰ διαβάζονται ἀλλὰ νὰ ἀπαγγέλλονται (ἀπὸ διάφορα στοιχεῖα ὑποθέτουμε ὅτι γινόταν μιὰ τραγουδιστὴ ἀπαγγελία μὲ βάση καὶ τὴν ποσοτικὴ φύσι τοῦ μέτρου) καὶ συνεπῶς νὰ μεταδίδονται προφορικὰ, χάρις στοὺς ἐπαγγελματίες ἀοιδούς ποὺ συνέθεταν καὶ διέδιδαν τὰ ἔπη. Γιὰ τὴν σύνθεσι μιᾶς τέτοιας ἀφήγη-

σης, ἡ βοήθεια τῆς γραφῆς πρέπει νὰ θεωρεῖται ἀπὸ πιθανὴ ἕως δεδομένη, ἀφοῦ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀμήρου ἡ γραφὴ ὑπῆρχε, ἀνεξάρτητα ἂν τὸ ποσοστὸ ἐγγραμματοσύνης τῶν ἀκροατῶν ἦταν χαμηλό. Ἡ προφορικὴ διάδοση ἀποτέλεσε, ἐπομένως, τὸ βασικὸ ὄχημα διακίνησης τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν καὶ ἡ θεωρία τῆς «προφορικότητος» ὑπῆρξε, στὴ διάρκεια τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα, ἓνα ἀπὸ τὰ ἰσχυρὰ μεθοδολογικὰ ἐργαλεῖα γιὰ τὴ μελέτη τοῦ ὁμηρικοῦ ἔπους. Οἱ κατάλογοι, οἱ παρομοιώσεις καὶ οἱ λογότυποι ἢ φόρμουλες, σταθερὲς δηλαδὴ καὶ συχνὰ ἐπαναλαμβανόμενες ἐκφράσεις, χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τοῦ ὁμηρικοῦ στίχου, μελετήθηκαν συστηματικὰ ὡς φορεῖς τῆς ποιητικῆς δράσης μὲ τὴ θεωρία τῆς προφορικότητος. Στὴ συνέχεια, ἡ ἔννοια τῆς κειμενικότητος ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ νὰ μελετηθεῖ τὸ ὁμηρικὸ ἔπος μὲ βάση τις διαφορὲς ἀφηγηματολογικὰς θεωρίαις, θέτοντας τὴ ροή, τὴ δομὴ καὶ τις ἰδιαιτερότητες τῆς ἐπικῆς ἀφήγησης στὸ μικροσκόπιο τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας. Ἡ τάση αὐτὴ τοῦ 20οῦ καὶ 21οῦ αἰώνα νὰ ἐπιστρατεύουν κάθε φορὰ τὴν πιὸ πρόσφατη ἐπιστημονικὴ θεωρητικὴ μεθοδολογία γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ ὁμηρικὸ ἔπος ἔχει ἡλικία εἴκοσι ἐπτὰ περίπου αἰώνων γιὰτί, ἤδη στὴν ἀρχαιότητα, σημειώθηκαν ἀρκετὲς ἀπόπειρες θεωρητικῆς, φιλοσοφικῆς, θρησκευτικῆς ἢ ἐπιστημονικῆς ἐρμηνείας τοῦ Ὀμήρου, ἀνάλογα μὲ τὴν τοποθέτηση καὶ τὸν ἰδιαίτερο προβληματισμὸ ἐκείνων ποὺ κάθε φορὰ τὴν ἐπιχειροῦσαν. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, ποὺ ἀπαγγέλλονταν δημόσια σὲ πολλὰς περιστάσεις, π.χ. στὰ Παναθήναια, καταγράφηκαν ἐπίσημα τὴν ἐποχὴ καὶ μὲ μέριμνα τοῦ Πεισιστράτου στὴν Ἀθήνα, ὥστε νὰ προστατευτοῦν ἀπὸ αὐθαίρετες ἐπεμβάσεις τῶν ραψωδῶν ποὺ τὰ ἀπήγγελλαν. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ ὁμηρικὸ ἔπος ἀπέκτησε ἐπίσημη σταθερὴ μορφή, εἶναι πιθανὸν ὅτι ἡ διάδοση καὶ ἡ διδασκαλία του δὲν ὑπέφεραν πιά τόσο πολὺ ἀπὸ ἀνεξέλεγκτες ἀλλοιώσεις, ἂν καὶ ἡ παγίωση ἑνὸς ὀριστικοῦ κειμένου ὑπῆρξε ἡ ἐπιδίωξη καὶ ἐν μέρει τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀλεξανδρινῆς φιλολογίας ἀρκετοὺς αἰῶνες ἀργό-

τερα." Ἡδη ὅμως κατὰ τὴν κλασικὴ ἐποχὴ, ἡ ἀνάγκη βαθύτερης κατανόησης τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου, ποὺ ἀποτελοῦσε τὸ βασικὸ ἐργαλεῖο τῆς παιδείας, ἦταν ὅμως γραμμένο σὲ μιὰ γλῶσσα μὲ ἀρκετοὺς τύπους διαλεκτικῶν ἢ δυσνόητους, ὁδήγησε στὴν ἀνάγκη κάποιου ὑπομνηματισμοῦ τοῦ Ὀμήρου. Ἡ διάλεκτος τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν εἶναι κράμα ἰωνικῶν, αἰολικῶν καὶ ἀρκαδοκυπριακῶν γλωσσικῶν στοιχείων. Ἡ σύνθεσις ἐπῶν ἀνάγεται ὡς συνήθεια στὴ μυκηναϊκὴ ἐποχὴ καὶ εἶναι φυσικὸ στὸ γλωσσικὸ ὑπόστρωμα αὐτῆς τῆς ποίησης νὰ διατηροῦνται τὰ αἰολικὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα τότε ἐπικρατοῦσαν στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα καὶ στὰ νησιὰ τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου. Ὄταν τὰ ἔπη μεταφέρονται στὸν ἰωνικὸ κόσμον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὅπου κυρίως καλλιεργοῦνται, τείνουν νὰ ἐπικρατήσουν οἱ ἰωνικοὶ τύποι στὴ μορφολογία καὶ στὴ γραμματικὴ, χωρὶς νὰ ἐξαλείφουν τοὺς αἰολικοὺς σχηματισμοὺς ἢ τὰ ἀρκαδοκυπριακὰ στοιχεῖα τοῦ λεξιλογίου ποὺ ὑπῆρχαν ἀπὸ τὴ μυκηναϊκὴ παράδοσις καὶ διατηρήθηκαν ὡς τὸ τέλος. Μὲ δεδομένη τὴν πολυμορφία τῆς ὁμηρικῆς διαλέκτου ποὺ, ὡς μικτὴ λογοτεχνικὴ γλῶσσα, περιεῖχε διπλοτυπίες, διττοὺς σχηματισμοὺς, ἀρχαϊκὲς λέξεις καὶ στερεότυπες ἐκφράσεις καὶ δὲν μιλήθηκε ποτὲ αὐτούσια στὴν καθημερινὴ ζωὴ, ἦταν φυσικὸ κατὰ τοὺς κλασικοὺς χρόνους πολλοὶ τύποι νὰ μὴ γίνονται κατανοητοὶ καὶ νὰ χρειάζονται ἐρμηνεῖα. Γύρω στὸ 400 π.Χ. ὁ Ἀντίμαχος ὁ Κολοφώνιος κατάρτισε μιὰ ἐκδοσὴ τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου συνοδεύοντάς τιν μετὰ εἰσαγωγὴ καὶ γλωσσάριο. Ἐγίνε ἔτσι ὁ πρῶτος ὁμηριστὴς φιλόλογος ποὺ γνωρίζουμε στὴν ἱστορία τῆς ἀρχαιοελληνικῆς γραμματείας, ἐνῶ τόσο ὁ Ἀριστοτέλης (μετὰ τὰ Ἀπορήματα ὁμηρικά) ὅσο καὶ οἱ ἄλλοι φιλόσοφοι τῆς Περιπατητικῆς σχολῆς ἀργότερα ἔγραψαν ὁμηρικὲς μελέτες. Ἀπὸ τὸν 3ο αἰῶνα π.Χ. καὶ ἔπειτα, οἱ ἀλεξανδρινοὶ φιλόλογοι ἀσχολήθηκαν συστηματικὰ μετὰ τὴ μελέτη, τὴ διόρθωσις καὶ τὸν σχολιασμὸ τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου ἀναζητώντας πάντοτε τὴν πρωταρχικὴ, γνήσια μορφὴ του. Ὁ Ζηνόδοτος (325-260 π.Χ.), ὁ

πρῶτος διευθυντής τῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἀλεξάνδρειας, μελέτησε ιδιαίτερα τὸ ὁμηρικὸ ἔπος καὶ σὲ αὐτὸν ἀποδίδεται ἡ διαίρεση τῶν ποιημάτων σὲ εἴκοσι τέσσερις ραψωδίες (ὑπενθυμίζεται ὅτι κατὰ πάγια φιλολογικὴ σύμβαση, μὲ τὰ κεφαλαῖα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου δηλώνουμε τὶς ραψωδίες τῆς Ἰλιάδας καὶ μὲ τὰ μικρὰ τῆς Ὀδύσειας). Ὁ Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος (237-180 π.Χ.) συνέχισε τὶς ἐργασίες τοῦ Ζηνόδοτου προσθέτοντας κριτικὰ σύμβολα στὸ ὁμηρικὸ κείμενο καὶ προτείνοντας ἀθετήσεις καὶ διορθώσεις χωρίων. Ὁ Ἀρίσταρχος ἀπὸ τῆ Σαμοθράκη (217-144 π.Χ.), ὁ κορυφαῖος ἀλεξανδρινὸς ἐκδότης τοῦ Ὀμήρου, ἀνέπτυξε ἀκόμη περισσότερο τὸ σύστημα τῶν κριτικῶν συμβόλων καὶ ἐπιχείρησε νὰ σχολιάσει τὸ κείμενο μὲ τὴν ἐσωτερικὴ κριτικὴ, δηλαδὴ ἐρμηνεύοντας τὸν Ὀμηρο μέσα ἀπὸ τὸν Ὀμηρο, ἀποφεύγοντας τὶς ἀλληγορικὰς ἢ ἄλλες ἐρμηνεῖες. Ἡ μορφή τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου, ὅπως τὸ ἔχουμε σήμερα, βασίζεται σὲ μεγάλο βαθμὸ στὸ ἔργο τοῦ Ἀρίσταρχου. Ἀπὸ τοὺς ἐπόμενους ἀλεξανδρινοὺς φιλόλογους, ὁ Δίδυμος ὁ ἐπονομαζόμενος Χαλκέντερος καὶ ὁ Ἀριστόνικος ἀνήκουν στὴ σχολὴ τοῦ Ἀρίσταρχου, ἐνῶ κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐποχὴ ὁ Νικάνωρ καὶ ὁ Ἡρωδιανός, γραμματικοὶ τοῦ 2ου αἰῶνα μ.Χ., ἀσχολήθηκαν ὁ πρῶτος μὲ τὴ στίξη καὶ ὁ δεύτερος μὲ τὴν προσωδία, δηλαδὴ τὴν ιδιαίτερη ἐκφορὰ τῶν μακρῶν καὶ τῶν βραχειῶν συλλαβῶν, στὸ κείμενο τοῦ Ὀμήρου.

Πρὶν ἀκόμη γίνουν οἱ πρῶτες ἐκδοτικὲς καὶ ἐρμηνευτικὲς ἀπόπειρες τῶν ἀλεξανδρινῶν φιλόλογων, κάποιοι ἀρχαῖοι μελετητὲς ἐπιχείρησαν νὰ ἀντιμετωπίσουν κριτικὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν πατρότητα τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν καί, ἤδη ἀπὸ τὸν 6ο αἰῶνα π.Χ., ἐκφράστηκαν ἀντικρουόμενες καί, συχνά, ἐπικριτικὲς ἀπόψεις γιὰ τὴ φύση καὶ τὸ ἦθος τῆς ὁμηρικῆς ποίησης. Ὁ Ξενοφάνης υἱοθέτησε μιὰ ὀρθολογικὴ προσέγγιση κατηγορώντας τὸν Ὀμηρο (καὶ τὸν Ἡσίοδο) ὅτι παρουσίασαν μιὰ εἰκόνα τῶν θεῶν ἐπιβαρυμένη μὲ ὅλες τὶς ἀδυναμίες ποὺ χαρακτηρίζουν τοὺς ἀνθρώπους, ἐνῶ ὁ Ἡράκλειτος παρουσίασε καὶ αὐτὸς μὲ τὴ σειρά

του μιὰ ἀρνητικὴ εἰκόνα γιὰ τὸν Ὅμηρο, θεωρώντας ὅτι δὲν βοήθησε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀντιληφθοῦν βασικὲς ἀλήθειες ποὺ μόνον ὁ «λόγος» μπορεῖ νὰ ἀποκαλύψει. Ὁ Πλάτων διατύπωσε στὴν *Πολιτεία* (377d) ἀντιρρήσεις κατὰ τῆς διδασκαλίας ὀρισμένων μύθων οἱ ὁποῖοι περιλαμβάνονται στὸ ὁμηρικὸ κείμενο, λόγῳ τῆς ἀκαταλληλότητάς τους γιὰ τὴν ἠθικὴ διάπλαση τῶν νέων, ἐνῶ καὶ ὁ Δημόκριτος εἶχε γράψει γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Ὀμήρου ἰδιαιτέρο ἔργο ποὺ δὲν σώθηκε, στὸ ὁποῖο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀποτίμηση τῆς συμβολῆς τοῦ Ὀμήρου στὴν ποιητικὴ δημιουργία, περιλάμβανε καὶ ἀρνητικὲς κρίσεις. Ἡθικῆς τάξεως ἐπικρίσεις κατὰ τοῦ Ὀμήρου διατύπωσε τὸν 4ο αἰῶνα π.Χ. καὶ ὁ κυνικὸς φιλόσοφος Ζωῖλος ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη, ὁ ὁποῖος λόγῳ τῆς σφοδρότητας τῶν ἀντιρρήσεών του πῆρε τὴν ἐπωνυμία ὁμηρομάστιξ. Ἀπὸ τὸν 3ο αἰῶνα καὶ ἔπειτα ἐμφανίστηκαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἠθικολογικὲς ἀμφισβητήσεις, καὶ ἀμφιβολίες γιὰ τὴ σύνθεση καὶ τὴν πατρότητα τῶν δύο ἐπῶν. Ὁ Ξένων καὶ ὁ Ἑλλάνικος, στὰ τέλη τοῦ 3ου καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 2ου αἰῶνα π.Χ., διατύπωσαν τὴν ἀποψη ὅτι ἡ *Ἰλιάδα* καὶ ἡ *Ὀδύσσεια* ἦταν ἔργα διαφορετικῶν ποιητῶν, βασιζόμενοι σὲ ὀρισμένες διαφορὲς καὶ ἀντιφάσεις τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν. Ἐγίναν ἔτσι, στὴ μακρὰ ἱστορία τῆς ὁμηρικῆς φιλολογίας, οἱ πρῶτοι «χωρίζοντες», τοὺς ὁποῖους ἀντέκρουσε σθεναρὰ ὁ Ἀρίσταρχος μὲ τὸ ἔργο του *Πρὸς τὸ Ξένωνος παράδοξον*. Ὁ σπόρος τῆς ἀμφισβήτησης ποὺ θὰ γεννοῦσε ἀργότερα τὸ περίφημο «ὁμηρικὸ ζήτημα» εἶχε ἤδη ριζώσει. Ἡ ἐπιστημονικὴ ὁμως ἐκφραση τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος, ποὺ ἀφορᾷ τὴν πατρότητα, τὴ σύνθεση, τὴ δομὴ καὶ τὴ χρονολόγηση τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἔγινε οὐσιαστικὰ τὸ 1795 ὅταν ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Halle, ὁ Friedrich August Wolf, στὴν ἐκδοσὴ τῆς *Ἰλιάδας* προέταξε ἕναν πρόλογο (*Prolegomena ad Homerum*) στὸν ὁποῖο διατύπωσε ἐρωτήματα γιὰ τὸ κατὰ πόσον τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἀποτελοῦσαν ἔργα ἐνὸς ἢ περισσοτέρων ποιητῶν, ἐπειδὴ ἡ μετάδοσις τῶν ἐπῶν αὐτῶν γινόταν μὲ τὴν ἀπομνημόνευση, πράγμα ποὺ δὲν

θὰ ἐπέτρεπε στοὺς ἀοιδούς νὰ θυμοῦνται τόσο μεγάλα ποιήματα, ἀλλὰ ἀντίθετα καθιστοῦσε πιθανή τὴ συνένωση στὸ σωζόμενο κείμενο τῆς Ἰλιάδας καὶ τῆς Ὀδύσσειας πολλῶν μικρότερων ποιημάτων διαφόρων ποιητῶν. Τέτοιες ἀπόψεις εἶχαν ἐκφραστεῖ καὶ προηγουμένως (π.χ. στὴ Γαλλία ἀπὸ τὸν ἀββὰ d'Aubignac τὸ 1715), ὅχι ὅμως τόσο συστηματικὰ παρουσιασμένες, καί, βέβαια, συνεχίστηκαν ἔπειτα ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς θεωρίας τοῦ Wolf. Ἔτσι γεννήθηκε ἡ «ἀναλυτικὴ» θεωρία, ποὺ προσπαθοῦσε νὰ ἀνιχνεύσει τὰ τμήματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα θεωροῦσε ὅτι δημιουργήθηκαν ἢ συναρμολογήθηκαν τὰ δύο μεγάλα ἔπη, ἀκολουθώντας διάφορες εἰδικότερες διαδρομὲς ποὺ ὀδήγησαν σὲ ἐπιμέρους θεωρίες, ὅπως π.χ. στὴ θεωρία «τῶν μικρῶν ἐπῶν» ἢ τῆς «συγκόλλησης» ἢ τῆς «συμπίλησης» (μικρότερα ποιήματα συνενώθηκαν γιὰ νὰ σχηματίσουν τὸ σωζόμενο μεγάλο), τὴ θεωρία τῆς «διεύρυνσης ἐνὸς ἀρχικοῦ πυρήνα» (ἓνας πρῶτος πυρήνας ἐμπλουτίζεται μὲ τὶς ἀνίσες ἀξίας προσθῆκες διαφόρων ραψωδῶν) κ.ο.κ. Ὡς ἀντίδραση στὴν ἀναλυτικὴ θεωρία ἀναπτύχθηκε ἡ «ένωτικὴ», ἡ ὁποία στηριζόταν στὴν ἀρχαία παράδοση καί, παραβλέποντας κάποιες λογικὲς ἀντιφάσεις τοῦ κειμένου ποὺ τροφοδοτοῦσαν τὰ ἐπιχειρήματα τῶν «ἀναλυτικῶν», θεωροῦσε ὅτι ὁ Ὅμηρος ἦταν ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδας καὶ τῆς Ὀδύσσειας καὶ ὅτι τὰ ἔπη ἔχουν ἐνότητα ποὺ ὀφείλεται στὸ σχέδιο τοῦ ἴδιου ποιητῆ. Ἐπιχειρήματα στοὺς «ένωτικούς» ἔδωσαν οἱ ἔρευνες τοῦ M. Parry καὶ τοῦ A. Lord στὴ Γιουγκοσλαβία σχετικὰ μὲ λαϊκοὺς ραψωδοὺς στὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα, ποὺ ἀποδεδειγμένα εἶχαν τὴν ἱκανότητα νὰ ἀπομνημονεύουν πολλὲς χιλιάδες στίχων χωρὶς τὴ βοήθεια τῆς γραφῆς. Σημαντικὰ πορίσματα ἔδωσε στὴν ὁμηρικὴ ἔρευνα μιὰ ἄλλη προσέγγιση, ἡ λεγόμενη «νεο-ἀναλυτικὴ» θεωρία, στὴ συγκρότηση τῆς ὁποίας συνέβαλαν, μεταξὺ ἄλλων, ὁ W. Kullmann καὶ ὁ I.Θ. Κακριδῆς. Ἡ θεωρία αὐτὴ δεχόταν γενικότερα τὴν ἐνότητα τῶν ἐπῶν, ἀλλὰ ἐκτιμοῦσε ὅτι, ὅπως ὅλα τὰ ἔργα τέχνης χρωστοῦν κάτι στὰ προηγούμενά τους, ἔτσι καὶ στὰ ὁμηρικὰ ποιή-

ματα πρέπει να μελετηθοῦν οἱ πηγές καὶ τὰ πρότυπά τους, ὅπως αὐτὰ διαγράφονται μέσα στὰ ἔπη τὰ ἴδια, ἀφοῦ δὲν μποροῦν νὰ ἀναζητηθοῦν ἄλλοῦ.

Τεῖνουμε σήμερα νὰ πιστεύουμε ὅτι ὑπῆρξε ἓνας δημιουργὸς ποὺ χρησιμοποίησε, ἀφομοίωσε καὶ μετέτρεψε, κατὰ κανόνα μὲ μεγάλη ἐπιτυχία, προγενέστερα θέματα καὶ πρότυπα ποὺ μποροῦν καὶ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν μέσα στὰ ὁμηρικὰ ἔπη (εἶναι χαρακτηριστικό, π.χ., ὅτι ἔχνη προγενέστερων ἐπικῶν ποιημάτων ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία ἢ τὴν ἐπιστροφή καὶ τὸν θάνατο τοῦ Ἀγαμέμνονα μποροῦν νὰ ἀνιχνευθοῦν στὴν Ὀδύσεια). Τὰ προγενέστερα αὐτὰ θέματα ὁ Ὅμηρος τὰ ἐνέταξε σὲ ἓνα μεγάλο ἐνιαῖο σχέδιο, δίνοντάς τους τὴ σφραγίδα τῆς δικῆς του πνευματικότητας. Εἶναι βέβαιο ὅτι ἀνάμεσα στὰ δύο σωζόμενα ἔπη, τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσεια, ὑπάρχει, ἐκτὸς ἀπὸ θεματικὴ, καὶ χρονικὴ ἀπόσταση. Ἡ ἀπόσταση αὐτὴ δὲν εἶναι ἀπαραίτητα τόσο μεγάλη ὥστε νὰ δεχθοῦμε δύο διαφορετικούς ποιητές. Ἡ θεματικὴ διαφορά, ὁ χρόνος καὶ ἡ ποιητικὴ ὠρίμανση θὰ μποροῦσαν νὰ δικαιολογήσουν, ἄλλοτε ἱκανοποιητικὰ ἄλλοτε ὄχι, τὶς διαφορὲς στὸ ἔργο τοῦ ἴδιου ποιητῆ. Ἡ τάση νὰ θεωρηθεῖ τὸ ἴδιο πρόσωπο ὡς ποιητῆς καὶ τῶν δύο σωζόμενων ὁμηρικῶν ἐπῶν κερδίζει καὶ πάλι ἔδαφος σήμερα στὴν ὁμηρικὴ ἔρευνα, παρ' ὅτι πολλοὶ μελετητὲς δέχονται ἀκόμη διαφορετικούς ποιητὲς γιὰ τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσεια.

Ἡ πορεία τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος ἀνὰ τοὺς αἰῶνες θὰ ἦταν ἀσφαλῶς διαφορετικὴ ἂν εἶχαν διασωθεῖ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἔργα τὰ ὁποῖα ἀποδόθηκαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα στὸν Ὅμηρο ἢ ἀπὸ τὰ ἔργα ποὺ δὲν συνδέθηκαν μὲ τὸν Ὅμηρο ἀλλὰ ξέρομε ὅτι ἀνῆκαν στὸν «ἐπικὸ κύκλο» (τὰ κύκλια ἔπη), μία σειρὰ ἐπικῶν ποιημάτων γραμμένων σὲ δακτυλικὸ ἐξάμετρο, δηλαδὴ στὸ τυπικὸ μέτρο τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἔπους, μὲ μυθικὰ θέματα ποὺ ἀντλοῦνταν ἀπὸ διάφορους μυθικούς κύκλους, ὄχι μόνο τὸν τρωικό. Ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτά, ἐκεῖνα ποὺ ἀποδόθηκαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα στὸν Ὅμηρο εἶναι:

Ἡ *Θηβαΐς*, πού πραγματευόταν τὴν ἱστορία τοῦ Ἐτεοκλῆ καὶ τοῦ Πολυνείκη καὶ τῆς πολιορκίας τῶν Θηβῶν·

οἱ *Ἐπίγονοι*, ποίημα πού πραγματευόταν καὶ πάλι τὴν πολιορκία τῶν Θηβῶν ἀπὸ τοὺς γιούς τῶν ἑπτὰ (τὸ ἔργο ὅμως αὐτὸ ἀποδιδόταν καὶ σὲ ἄλλους, μεταγενέστερους ποιητές, ὅπως ὁ Ἀντίμαχος ὁ Κολοφώνιος)·

τὰ *Κύπρια*, πού ἐξιστοροῦσαν τὰ γεγονότα πρὶν ἀπὸ τὴν *Ἰλιάδα*, δηλαδὴ τὴν ἀρπαγὴ τῆς Ἑλένης καὶ τὰ ἑννέα χρόνια τῆς τρωικῆς πολιορκίας, ἔργο πού, ἂν καὶ ἀποδόθηκε στὸν Ὅμηρο, εἶναι πιθανότερο νὰ ὀφείλεται στὸν Στασίνο, ἐπικὸ ποιητὴ ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα τῆς Κύπρου·

ἡ *Βατραχομυομαχία*, ἐπικὴ παρωδία πού περιγράφει τὴ μάχη βατράχων καὶ ποντικῶν καὶ σώζεται ὀλόκληρη, σὲ ἀντίθεση μὲ ἄλλα παιγνιώδη ἔπη (*Κέρκωπες*, *Ἐπικιχλίδες*, *Ψαρομαχία*, *Ἑπταπακτική*) πού ἐπίσης συνδέονται ἐνίοτε μὲ τὴν ὁμηρολογικὴ παράδοση·

ὁ *Μαργίτης*, ἔργο μὲ σατιρικὸ περιεχόμενο τοῦ ὁποίου σώζονται ἐλάχιστα ἀποσπάσματα·

ἡ *Οἰχαλίας ἄλωσις*, ἀπὸ τὸν μῦθο τοῦ Ἡρακλῆ (ἀποδιδόταν ἐπίσης στὸν Κρεώφυλο τὸν Σάμιο)·

ἡ *Ἀμφιαράου ἐξέλασις* καὶ

ἡ *Φωκαΐς*, ἔργα γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν ξέρουμε σχεδὸν τίποτε καί, τέλος,

οἱ *Ὀμηρικοὶ Ὕμνοι*, δηλαδὴ τριάντα τρεῖς σωζόμενοι ὕμνοι πρὸς τιμὴν διαφόρων θεῶν, ἄνισοι μεταξὺ τους σὲ μέγεθος καὶ ἀξία, πού ὀνομάζονται καταχρηστικὰ «ὁμηρικοὶ» ἐπειδὴ, παρὰ τὶς ἠθελημένες ὁμοιότητές τους μὲ τὰ γνήσια ὁμηρικὰ ἔπη, ἀνήκουν σὲ ἄλλες ἐποχές καὶ ἄλλους ποιητές.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐπικά αὐτὰ ἔργα ποὺ ἀποδόθηκαν στὸν Ὅμηρο, ἄλλα ἔργα τοῦ ἐπικοῦ κύκλου ποὺ συνδέθηκαν μὲ ὀνόματα διαφορετικῶν ποιητῶν ἦταν:

Ἡ *Τιτανομαχία* (ἀποδιδόταν στὸν Ἀρκτῖνο τὸν Μιλήσιο ἢ τὸν Εὐμηλο τὸν Κορίνθιο)·

ἡ *Οἰδιπόδεια* (ἀποδιδόταν στὸν Κιναίθωνα τὸν Λακεδαιμόνιο)·

ἡ *Αἴθοπῖς* (ἀποδιδόταν στὸν Ἀρκτῖνο)·

ἡ *Μικρὰ Ἰλιάς* (ἀποδιδόταν στὸν Λέσχητα τὸν Μυτιληναῖο)·

ἡ *Ἰλίου πέρσις* (ἀποδιδόταν στὸν Ἀρκτῖνο)·

οἱ *Νόστοι* (ἀποδιδόταν στὸν Ἀγία τὸν Τροιζήνιο) καὶ

ἡ *Τηλεγόνεια* ἢ *Τηλεγονία* (ἀποδιδόταν στὸν Εὐγάμμωνα τὸν Κυρηναῖο ἢ τὸν Κιναίθωνα).

Ἄν λοιπὸν στραφεῖ κανεὶς στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἐπικοῦ κύκλου, βλέπει ὅτι ἐκεῖ τακτοποιοῦνται ἄρκετὰ συστηματικὰ καὶ χωρὶς ιδιαίτερες ἐπικαλύψεις τὰ γεγονότα ποὺ ἀφοροῦν εἰδικότερα τὰ μείζονα θέματα τοῦ τρωικοῦ πολέμου καὶ τὰ ὅποια περιγράφονται (μὲ τὴ σειρά τῶν γεγονότων καὶ ὄχι μὲ τίς χρονολογίες τῶν ποιητῶν πού, ἄλλωστε, δὲν μᾶς εἶναι γνωστὲς μὲ ἀκρίβεια) στὰ ἀκόλουθα ἐπικά ποιήματα:

Κύπρια ἔπη: προῖστορία τῆς τρωικῆς πολιορκίας μέχρι τὸ σημεῖο ὅπου ἀρχίζει ἡ *Ἰλιάδα*·

Ἰλιάς: φιλονικία Ἀγαμέμνονα-Ἀχιλλέα καὶ τὰ γεγονότα μέχρι τὸν θάνατο τοῦ Ἑκτορα·

Αἴθοπῖς: τὰ γεγονότα ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Ἑκτορα μέχρι τὸν θάνατο τοῦ Ἀχιλλέα·

Μικρὰ Ἰλιάς: διαμάχη Αἴαντα καὶ Ὀδυσσέα γιὰ τὰ ὅπλα τοῦ Ἀχιλλέα, αὐτοκτονία τοῦ Αἴαντα καὶ εἴσοδος τοῦ δούρειου ἵππου στὴν Τροία·

Ίλιου πέρσις: ἄλωση τῆς Τροίας καὶ ἀναχώρηση τῶν Ἀχαιῶν γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Νόστοι: ἐξιστόρηση τῆς ἐπιστροφῆς τῶν ἡρώων τῆς Τροίας στὴν Ἑλλάδα.

Ὀδύσεια: περιπλάνηση τοῦ Ὀδυσσεά καὶ ἐπιστροφή του στὴν Ἰθάκη.

Τηλεγονία: τὰ γεγονότα μετὰ τὴν Ὀδύσεια μέχρι τὸν θάνατο τοῦ Ὀδυσσεά.

Αὐτὸ εἶναι, σὲ ἄδρες γραμμές, τὸ περιεχόμενο τῶν κυκλίων ἐπῶν ποὺ πραγματεύονται εἰδικότερα τὰ θέματα τοῦ τρωικοῦ πολέμου, ὅπως τὰ ἀνασυνθέτουμε μὲ βάση τὶς πληροφορίες τῆς ἀρχαίας παράδοσης καί, κυρίως, τὶς περιλήψεις τῶν ἐπῶν αὐτῶν στὴ *Χρηστομάθεια* τοῦ Πρόκλου, τὸν ὁποῖον οἱ περισσότεροι ταυτίζουν μὲ τὸν ὁμώνυμο νεοπλατωνικὸ φιλόσοφο. Ὁ θεματικὸς πλοῦτος τοῦ ἐπικοῦ κύκλου ἦταν φυσικὸ νὰ ἐπηρεάσει τὴ λογοτεχνικὴ παραγωγή τῶν ἐπόμενων αἰώνων. Δὲν ἔχουμε πολλές πληροφορίες γιὰ τὴν ἐκδοτικὴ τύχη τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς καὶ πρώιμους βυζαντινοὺς χρόνους οὔτε, βέβαια, γιὰ τὴν τύχη τῶν ἄλλων ποιημάτων τοῦ ἐπικοῦ κύκλου. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν χειρογράφων τῆς *Ίλιάδας* καὶ τῆς *Ὀδύσειας* (τῶν δύο ἐπῶν ποὺ κατεξοχὴν συνδέθησαν μὲ τὴν παιδεία κατὰ τοὺς κλασικοὺς χρόνους) ὁδήγησε, στὸ τέλος τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς, σὲ εὐρύτερη ἀνάγνωση τοῦ Ὀμήρου στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο καὶ κυρίως στὴ δημιουργία πολυάριθμων μυθιστορημάτων μὲ θέματα ἀντλημένα ἀπὸ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη. Τὰ μυθιστορήματα αὐτὰ ὅμως βασίζονταν πολὺ λίγο στὴν ἀνάγνωση τοῦ πρωτότυπου ὁμηρικοῦ κειμένου ἐνῶ ἦταν ἀμεσότερα ἐπηρεασμένα ἀπὸ παλαιότερα ἀφηγήματα γραμμένα ἢ μεταφρασμένα στὰ λατινικὰ καὶ ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸ ὁμηρικὸ ἔπος καὶ τὸν ἐπικὸ κύκλο. Τέτοια ἦταν περίπτωση τοῦ Δίκτυ ἀπὸ τὴν Κρήτη, συγγραφέα ἑνὸς «ἡμερολογίου» (*Ἐφημερίς τοῦ Τρωικοῦ πολέμου*),

γραμμένου, υποτίθεται, σὲ φοινικικὴ γλῶσσα ἀπὸ ἓναν δῆθεν αὐτόπτη μάρτυρα, πού «μεταφράστηκε» στὰ ἑλληνικὰ ἀλλὰ καὶ στὰ λατινικά (πιθανότατα κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Νέρωνα), ἢ ἡ περὶ πτώση τοῦ Δάρη ἀπὸ τὴ Φρυγία, συγγραφέα μιᾶς ἐξιστόρησης τοῦ τρωικοῦ πολέμου ἀρχικὰ στὰ ἑλληνικὰ πού μεταφράστηκε στὰ λατινικά (*De excidio Trojanorum*) κατὰ τὸν 5ο ἢ 6ο αἰῶνα μ.Χ. Τέτοια παραδείγματα μποροῦν νὰ ἀναφερθοῦν ἀρκετά, τὰ δύο ὅμως ἔργα πού μνημονεύτηκαν ἀναγνωρίστηκαν ὡς πηγές τοῦ «μυθιστορήματος τῆς Τροίας» (*Roman de Troie*) τοῦ Benoît de Sainte-Maure (1161), ἔργου πού διαβάστηκε πολὺ στὴν Εὐρώπη καὶ βρῆκε μετὰ τὴν ἐκδόσή του πολλοὺς μιμητὲς σὲ διάφορες εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες. Ἡ εὐρύτερη ἐξοικείωση μὲ τὸ πρωτότυπο ὁμηρικὸ κείμενο περιόρισε τὴ διάδοση παρόμοιων ἀναγνωσμάτων στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο πρὸς ὄφελος μᾶλλον τῆς αὐθεντικῆς ὁμηρικῆς ποίησης, πού φαίνεται, κατὰ τὴν Ἀναγέννηση, νὰ ἔδρασε καταλυτικὰ ἀναβαθμίζοντας τὴν ποιότητα τοῦ λογοτεχνικοῦ χρόνου. Ἐχει λοιπὸν σημασία νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι ἡ πρώτη ἐπίσημη ἐκδοσὴ τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου στὴν Εὐρώπη (*editio princeps*) ἔγινε τὸ 1488 στὴ Φλωρεντία ἀπὸ τὸν Δημήτριον Χαλκοκονδύλη. Ἀκολούθησε, λίγα χρόνια ἀργότερα (1504), ἡ ἐκδοσὴ τοῦ Ἄλδου Μανούτιου στὴ Βενετία.

Στὴ διάρκεια πολλῶν αἰῶνων ἡ σκιὰ τοῦ Ὀμήρου πλανήθηκε, ὡς γνωστόν, πάνω ἀπὸ κάθε μορφή ποίησης στὸν ἀρχαιοελληνικὸ κόσμον καὶ ἀρκετὰ ποιητικὰ κείμενα πού διεκδικοῦσαν κύρος καὶ παλαιότητα συνδέθησαν συχνὰ καὶ σκόπιμα μὲ τὸν ποιητὴ τῆς Ἰλιάδας καὶ τῆς Ὀδύσειας, ἰδίως ἂν ἡ μορφή τῶν στίχων τους, τὸ δακτυλικὸ ἐξάμετρο, τηροῦσε τὸ συμβατικὸ πρόσχημα μιᾶς τέτοιας ἀναγωγῆς. Δὲν εἶναι ἐπομένως περίεργο πού ὁ συγγραφέας τοῦ ψευδο-ἠροδότειου *Βίου* συνθέτοντας τὴν ἐν πολλοῖς ὑποθετικὴ αὐτὴ βιογραφία τοῦ Ὀμήρου, ἴσως στὶς ἀρχές τοῦ 2ου μεταχριστιανικοῦ αἰῶνα, ἐπιχειρεῖ μὲ τὴ σειρά του νὰ συνδέσει καὶ αὐτὸς τὶς εἰκαζόμενες χρονικὲς φάσεις τῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ

μὲ τὰ συγκεκριμένα «ὁμηρικὰ» ἐπιγράμματα, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα, πιθανότατα, εἶχαν τεχνητὰ προσγραφεῖ στὴν ὁμηρικὴ αὐθεντία ἤδη ἀπὸ προγενέστερες περιόδους. Γι' αὐτό, σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις καὶ παρὰ τὴ φιλότιμη προσπάθεια τοῦ συγγραφέα νὰ ἀποδώσει μὲ φυσικότητα τὴ σύνδεση αὐτὴ, τὸν τεχνητὸ χαρακτήρα τῆς ὁποίας ἴσως καὶ ὁ ἴδιος δὲν ἀντιλαμβανόταν σὲ βάθος, τὰ ἐπιγράμματα ποὺ κοσμοῦν τὸν ψευδο-ἠροδότειο *Βίῳ* μαρτυροῦν συχνὰ μὲ τὴν ἑτερότητά τους τὴν κάπως αὐθαίρετη ἐμβολή τους στὰ βιογραφικὰ συμφραζόμενα πρὸς τὰ ὁποῖα συναρτῶνται. Παραμένει ἀβέβαιο ἀκόμη καὶ σήμερα ἂν μποροῦμε νὰ φτάσουμε στὸ ὄνομα τοῦ πραγματικοῦ συγγραφέα τοῦ *Βίου*, γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ ὁποίου ἔχουν πιθανολογηθεῖ ὁ Ἑρμογένης ὁ Σμυρναῖος καὶ ὁ Κεφαλίων ἀπὸ τὴν Γέργιθα. Ἐκεῖνο ποὺ παραμένει ἐνδιαφέρον καί, ἴσως, συγκινητικό, εἶναι ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, μερικὰ ἐπιγράμματα μέτριας ἀξίας, μὲ περιεχόμενο ἀνεκδοτολογικὸ, παροιμιακὸ, εὐκτικὸ, προφητικὸ, ἱκετευτικὸ ἢ ἐμπαθὲς κατόρθωσαν, χάρις στὴ διπλὰ ψευδεπίγραφη σκευὴ τους, ὁμηρικὴ καὶ ἠροδότεια, νὰ διασωθοῦν καὶ νὰ κερδίσουν τὴ θέση τους στὴ φιλολογικὴ πληροφόρηση καὶ στὴν ἀρχαιογνωστικὴ ἔρευνα, θέση πού, ἴσως, μὲ κάποιον γνησιότερο ἀλλὰ λιγότερο ἠχηρὸ πατρώνυμο νὰ μὴν εἶχαν τόσο αὐτονόητα κατακτήσει.

*

Ἡ ἔλλειψη ἱστορικῆς ἀξιοπιστίας κάποιων μαρτυριῶν τις ὁποῖες σώζουν τὰ ἐπιγράμματα δὲν μειώνει, πάντως, τὸ ἱστορικὸ καὶ φιλολογικὸ ἐνδιαφέρον ποὺ παρουσιάζουν τὰ ἴδια τὰ ἐπιγράμματα τὰ ὁποῖα προσγράφονται, καταχρηστικὰ σχεδόν, στὴν ὁμηρικὴ αὐθεντία. Τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, θὰ ἀποτολμοῦσε κανεὶς νὰ πεῖ ὅτι μὲ τὴν ἐπιμονή τους νὰ ὀνομαστοῦν ὁμηρικά, τὰ ἐπιγράμματα αὐτὰ θυμίζου—ὑπὸ μεταφορικὴ ἔννοια— παιδιὰ ἀγνωστῆς πατρότητας ποὺ ζητοῦν υἱοθεσία, μόνο ποὺ ἐδῶ, σὲ ἀντάλλαγμα γιὰ τὴν ἐπωνυμία τοῦ θετοῦ τους πατέρα, τὰ ἐπιγράμματα ἀναλαμβάνουν μὲ τὴ σειρά τους νὰ ὑποκαταστήσουν τὴν ἱστορικότητα ποὺ ἀπουσιάζει ἀπὸ τὴν ὑπόσταση τοῦ θετοῦ αὐτοῦ πατέρα, ἀφοῦ οἱ ἱστορικὲς πληροφορίες μας γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Ὀμήρου εἶναι ἐξαιρετικὰ πενιχρές. Ἡ ἰδιότυπη

αὐτὴ λογοτεχνικὴ συνάλλαγὴ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ μελέτη τῶν ἐπιγραμμάτων ἔχει, κατὰ τὴν ἀντίληψή μας, ἰδιαίτερη σημασία καὶ ἡ σχολιασμένη ἔκδοσή τους συγκεκριμένη χρησιμότητα, δεδομένου ὅτι στὸ ἑλληνόφωνο ἐκδοτικὸ στερέωμα τὰ ὁμηρικὰ ἐπιγράμματα ἐλάχιστα ἐμφανίζονται, ἐνῶ καὶ στὴ διεθνή βιβλιογραφία ἡ ἐκδοτικὴ παρουσία τοὺς εἶναι ἀρκετὰ περιορισμένη. Θερμὲς εὐχαριστίες ὀφείλω, συνεπῶς, στὸν διευθυντὴ τῆς σειρᾶς «Βιβλιοθήκη Ἀρχαίων Συγγραφέων» καθηγητὴ Γεώργιο Ἀ. Χριστοδούλου, γιὰ τὴ φιλόξενη ὑποδοχὴ καὶ τίς πολυτιμὲς ὑποδείξεις του, στὸν ἐκδότη Αἰμίλιο Καλιακάτσο γιὰ τὴ στέγη πού σήμερα προσφέρει καί, ἀκόμη, σὲ ὅλους τοὺς συνεργάτες τῶν ἐκδόσεων «Στιγμὴ» γιὰ τὴ συνολικὴ ὑποστήριξη τοῦ ἐκδοτικοῦ αὐτοῦ ἐγχειρήματος.

ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Τὰ ὁμηρικὰ ἐπιγράμματα βρέθηκαν, ὑπὸ μίᾳ ἔννοια, στὸ περιθώριο τῆς ἐκδοτικῆς δραστηριότητος τῶν ἔργων ποὺ ἀποδόθηκαν στὸν Ὅμηρο, ἀφοῦ τὸ βάρος δόθηκε πάντοτε στὰ δύο μεγάλα σωζόμενα ὁμηρικὰ ἔπη, στοὺς ἀριθμητικὰ ἰσχυρότερους καὶ θεματικὰ αὐτόνομους Ὅμηρικούς Ὑμνους καὶ στὰ πολύτιμα καὶ λιγιστὰ ἀποσπάσματα τοῦ ἐπικοῦ κύκλου. Γι' αὐτό, ἡ ἔκδοση τῶν ἐπιγραμμάτων ἐξαρτήθηκε ἄμεσα ἀπὸ τὴν ἔκδοση τῶν πηγῶν στὶς ὁποῖες ἐμπεριέχονται καὶ οἱ ὁποῖες περιλαμβάνουν πρωτίστως βιογραφικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν Ὅμηρο. Τὰ ὁμηρικὰ ἐπιγράμματα ἀντιμετωπίστηκαν λοιπὸν περισσότερο ὡς τμήματα τῶν βιογραφιῶν τοῦ Ὁμήρου ἢ ὡς στοιχεῖα ὑποστηρικτικὰ τῶν βιογραφικῶν καὶ λιγότερο ὡς αὐτόνομες ποιητικὲς συνθέσεις, ἀκόμα καὶ ὅταν ἡ δομὴ καὶ τὸ περιεχόμενό τους εἶχαν τεχνητὴ, μικρὴ ἢ μηδαμινὴ συνάφεια μὲ τὶς θεματικὲς προτεραιότητες τῶν κειμένων στὰ ὁποῖα φιλοξενοῦνται.

Παρατίθενται ἐδῶ οἱ σημαντικότεροι σταθμοὶ στὴν ἱστορία τῶν ἐκδόσεων τῶν ὁμηρικῶν ἐπιγραμμάτων ἀπὸ τὸν 19ο αἰῶνα καὶ ἔπειτα (οἱ ἐπιμέρους βιβλιογραφικὲς ἐνδείξεις περιλαμβάνονται στὶς σημειώσεις καὶ στὴ γενικὴ βιβλιογραφία):

- G. Hermann, *Homeri Hymni et Epigrammata*, Leipzig 1806.
A. Westermann, *Bioγράφοι. Vitarum Scriptores Graeci Minores*, Braunschweig 1845, 1-45.
A. Baumeister, *Hymni Homerici accededibus Epigrammatis et Batrachomyomachia Homero vulgo attributis*, Leipzig 1858.
T. W. Allen, *Homeri Opera*, V, Oxford 1912.
U. von Wilamowitz-Moelendorff, *Vitae Homeri et Hesiodi*, Berlin 1916.
H. Evelyn-White, *Hesiod. The Homeric Hymns and Homerica*, Loeb, London 1936.
G. Markwald, *Die homerischen Epigramme*, Meisenheim 1986.
C. E. V. Gigante, *Vite di Omero*, Napoli 1996.
M. L. West, *Homeric Hymns, Homeric Apocrypha, Lives of Homer*, Loeb, London 2003.

ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

1

Αιδείσθε ξενίων κεχρημένον ἠδὲ δόμοιο,
οἳ πόλιν αἰπεινὴν Κύμης ἐριώπιδα κούρην
ναίετε, Σαρδῆνης πόδα νείατον ὑψικόμοιο.
ἀμβρόσιον πίνοντες ὕδωρ θείου ποταμοῖο
5 Ἐρμου δινήεντος, ὃν ἀθάνατος τέκετο Ζεὺς.

1

Σὲ αὐτὸν ποὺ στερημένος ἀναζητᾶ φιλοξενία καὶ στέγη
παρασταθεῖτε μὲ σεβασμό,
ἔσεῖς ποὺ κατοικεῖτε σὲ πολιτεία ψηλή,
κόρη τῆς Κύμης μὲ μάτια μεγάλα,
στοὺς πρόποδες τῆς Σαρδῆνης μὲ τὴ δασωμένη κόμη,
ἔσεῖς ποὺ πίνετε ἄγνὸ νερὸ ἀπὸ θεϊκὸ ποτάμι,
τὸν Ἑρμῶ, τὸν ὄρμητικὸ, τὸν γιὰ τοῦ ἀθάνατου Δία.

2

Αἶψα πόδες με φέροιεν ἐς αἰδοίων πόλιν ἀνδρῶν.
Τῶν γὰρ καὶ θυμὸς πρόφρων καὶ μῆτις ἀρίστη.

2

Γρήγορα τὸ βῆμα μου ἄς μὲ φέρει σὲ πόλη ἀνθρώπων
μὲ τιμῆ,
ἀνθρώπων μὲ γενναιόδωρη ψυχὴ καὶ ἔξοχη σκέψη.

3

Χαλκῆ παρθένος εἰμί, Μίδα δ' ἐπὶ σήματι κείμαι
ἔστ' ἂν ὕδωρ τε ρέη καὶ δένδρεα μακρὰ τεθήλη,
ἠέλιός τ' ἀνιῶν λάμπη λαμπρά τε σελήνη,
καὶ ποταμοὶ γε ρέωσι, ἀνακλύζη δὲ θάλασσα
5 αὐτοῦ τῆδε μένουσα πολυκλαύτου ἐπὶ τύμβου
ἀγγελέω παριοῦσι Μίδης ὅτι τῆδε τέθαιπται.

3

Εἶμαι ἓνα κορίτσι φτιαγμένο ἀπὸ χαλκό.
Κεῖτομαι πάνω στὸ μνήμα τοῦ Μίδα.
Ὅσον καιρὸ θὰ κυλάει τὸ νερό, ὅσον καιρὸ θὰ βγάζουν
φύλλα τὰ ψηλὰ δέντρα,
ὅσον καιρὸ θὰ λάμπει ὁ ἥλιος ἀνατέλλοντας, ὅσο θὰ λάμ-
πει ἡ σελήνη,
ὅσο θὰ ρέουν οἱ ποταμοί, ὅσο τὰ κύματα θὰ ταραζοῦν τὴ
θάλασσα,
ἐγὼ θὰ μένω ἐδῶ, στὸ ἴδιο μέρος, στὸν πολυθρήνητο τάφο,
καὶ θὰ ἀναγγέλλω στοὺς περαστικούς
ὅτι στὸ χῶμα αὐτὸ εἶναι θαμμένος ὁ Μίδας.

4

Οἷη μ' αἴση δῶκε πατὴρ Ζεὺς κύρμα γενέσθαι
 νήπιον αἰδοίης ἐπὶ γούνασι μητρὸς ἀτάλλων.
 ἦν ποτ' ἐπύργωσαν βουλῇ Διὸς αἰγιόχοιο
 λαοὶ Φρίκωνος, μάργων ἐπιβήτορες ἵππων,
 5 ὀπλότεροι μαλεροῖο πυρὸς κρίνοντες Ἄρηα,
 Αἰολίδα Σμύρνην ἀλιγείτονα ποντοτίνακτον
 ἦν τε δι' ἀγλαὸν εἶσιν ὕδωρ ἱεροῖο Μέλητος.
 ἔνθεν ἀπορνύμεναι κοῦραι Διός, ἀγλαὰ τέκνα,
 ἠθελέτην κλῆσαι δῖαν χθόνα καὶ πόλιν ἀνδρῶν
 10 οἱ δ' ἀπανηνάσθην ἱερὴν ὄπα, φῆμιν ἀοιδῆς
 ἀφραδίῃ. τῶν μὲν τε παθῶν τις φράσσεται αὐτίς
 ὅς σφιν ὄνειδείησιν ἐμὸν διεμήσατο πότμον.
 κῆρα δ' ἐγὼ τήν μοι θεὸς ὄπασε γεινομένῳ περ
 τλήσομαι, ἀκράαντα φέρων τετληότι θυμῷ.
 15 οὐδέ τι μοι φίλα γυῖα μένειν ἱεραῖς ἐν ἀγυιαῖς
 Κύμης ὀρμαίνουσι, μέγας δέ με θυμὸς ἐπείγει
 δῆμον ἐς ἀλλοδαπῶν ἰέναι ὀλίγον περ ἔοντα.

4

Σὲ ποιά μοίρα μὲ ἔδωσε γιὰ παιχνίδι ὁ πατέρας Δίας
ὅταν μωρὸ χοροπηδοῦσα στὰ γόνατα τῆς καλῆς μου μάνας.
Τῆ Σμύρνη τὴν Αἰολικὴ, τὴ θαλασσινὴ, τὴν κυματο-
δαρμένη,

ποὺ τὴν διασχίζουν τὰ φωτεινὰ νερὰ τοῦ ἱεροῦ Μέλητα,
τὴν ἔχτισαν ὑψώνοντας πύργους οἱ ἄνδρες τοῦ Φρίκωνα,
ἵππεῖς μανιασμένων ἀλόγων,
πιὸ δυνατοὶ καὶ ἀπὸ ὀργισμένη φωτιά τὴν ὥρα ποὺ κρί-
νεται ἡ μάχη.

Ἔτσι θέλησε αὐτὸς ποὺ κρατᾷ τὴν αἰγίδα, ὁ Δίας.
Ἀπὸ ἐκεῖ ξεπήδησαν οἱ κόρες τοῦ Δία, λαμπρὴ γενιά,
καὶ ἤθελαν νὰ δοξάσουν αὐτὴν ἐδῶ τὴν ὁμορφὴ γῆ καὶ τὴν
πόλη τῶν ἀνθρώπων.

Ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι ἀρνήθηκαν τὴν ἱερὴ φωνή, τὸ φημισμέ-
μένο τραγούδι τῆς ποίησης, ἀπὸ ἀνοησία.

Κάποιος λοιπὸν ἀνάμεσά τους θὰ τὸ καταλάβει αὐτὸ
καλὰ τὴν ὥρα ποὺ θὰ ὑποφέρει,
ἐκεῖνος ποῦ, μὲ λόγια προσβλητικά, πῆρε ἀπόφαση γιὰ
τὴ δική μου τύχη.

Ἐγὼ τὴ μοίρα ποὺ ὁ θεός, ὅταν γεννιόμουν, μοῦ χάρισε,
θὰ τὴν ἀντέξω
καὶ ὅσα ἀτελέσφορα ἔχουν σταθεῖ θὰ τὰ ὑπομείνω μὲ ὑπο-
μονετικὴ καρδιά.

Ὅμως τὰ πόδια μου δὲν θέλουν, τὰ καημένα, νὰ μένουν
πιὰ στοὺς δρόμους τοὺς ἱεροὺς τῆς Κύμης.

Βαθειὰ ἐπιθυμία μέσα στὴν ψυχὴ μου μὲ σπρώχνει
νὰ πορευτῶ, ἄπορος, σὲ ἄλλων ἀνθρώπων τὴν πόλη.

5

Θεστορίδη, θνητοῖσιν ἀνώιστων πολέων περ,
οὐδὲν ἀφραστότερον πέλεται νόου ἀνθρώποιο.

5

Θεστορίδη, πολλά πράγματα ἀπροσδόκητα συμβαίνουν
στοὺς θνητούς,
τίποτε ὅμως δὲν εἶναι πιὸ ἀδιανόητο ἀπὸ τὸν νοῦ τοῦ
ἀνθρώπου.

6

Κλῦθι Ποσειδάων, μεγαλοσθενές, ἐννοσίγαιε,
εὐρυχόρου μεδέων ἠδὲ ξανθοῦ Ἑλικῶνος,
δὸς δ' οὔρον καλὸν καὶ ἀπήμονα νόστον ιδέσθαι
ναύταις, οἷ νηὸς πομποὶ ἠδ' ἀρχοὶ ἔασι.

5 δὸς δ' ἐς ὑπώρειαν ὑψικρήμνοιο Μίμαντος
αἰδοίων μ' ἐλθόντα βροτῶν ὀσίων τε κυρῆσαι,
φῶτά τε τεισαίμην ὃς ἐμὸν νόον ἠπεροπεύσας
ὠδύσατο Ζῆνα ξένιον ξενίην τε τράπεζαν.

6

Ἄκουσέ με Ποσειδῶνα, ἐσὺ ποὺ μὲ δύναμη σείεις τὴ γῆ,
ἄρχοντα τοῦ μεγάλου, χρυσοῦ Ἑλικῶνα.

Στοὺς ναῦτες ποὺ ταξιδεύουν καὶ κυβερνοῦν αὐτὸ τὸ
καράβι

δῶσε ἄνεμο καλό, δῶσε νὰ δοῦνε πάλι,

ἔσῳι καὶ ἀβλαβεῖς, τὴν ὥρα τοῦ γυρισμοῦ τους.

Σὲ μένα, μόλις φθάσω στοὺς πρόποδες τοῦ ἀπόκρημνου
Μίμαντα,

δῶσε νὰ ἀξιωθῶ ἀνθρώπους τίμιους καὶ εὐσεβεῖς

καὶ νὰ τιμωρήσω ἐκεῖνον πού, ἐξαπατώντας τὴ δική μου
ψυχή,

θύμωσε τὸν Ξένιο Δία καὶ τῶν ξένων τὸ φιλόξενο τραπέζι.

7

Πότνια Γῆ, πάνδωρε, δότειρα μελίφρονος ὄλβου
ὡς ἄρα δὴ τοῖς μὲν φωτῶν εὖοχθος ἐτύχθης,
τοῖσι δὲ δύσβωλος καὶ τρηχεῖ', οἷς ἐχολώθης.

7

Ἰερὴ Γῆ, γεμάτη δῶρα, πηγὴ τῆς ἀφθονίας ποῦ γλυκαίνει
τὴν ψυχὴ,
πόσο πλούσιο χῶμα χαρίζεις σὲ μερικοὺς
καὶ πόσες πέτρες καὶ ἀγριάδες σὲ ἄλλους, ποῦ σὲ θύμωσαν.

8

Ναῦται ποντοπόροι, στυγερῇ ἐναλίγκιοι αἴση
πτωκάσιν αἰθυίησιν βίον δύσζηλον ἔχοντες,
αἰδεῖσθε ξενίοιο Διὸς σέβας ὑψιμέδοντος,
δεινὴ γὰρ μετ' ὅπισ ξενίου Διός, ὅς κ' ἀλίτηται.

8

Ναῦτες ποῦ τις θάλασσεσ διασχίζετε,
καὶ τὴ σκληρὴ μοῖρα μοιράζεστε τῶν φοβισμένων γλάρων,
ἔσεῖσ ποῦ τὴ ζωὴ σας κανεῖσ δὲν ζηλεύει,
τὸν σεβασμὸ σας δεῖξτε στὸν Ξένιο Δία, τὸν ἄρχοντα τῶν
οὐρανῶν,
γιατὶ ἄγρια ἔρχεται ὕστερα ἢ τιμωρία τοῦ Ξένιου Δία σὲ
ὅποιον σφάλλει.

9

Ἵμέας, ὦ ξείνοι, ἄνεμος λάβεν ἀντίος ἐλθών.
ἀλλ' ἐμὲ νῦν δέξασθε καὶ ὁ πλόος ἔσσεται ὑμῖν.

9

Σᾶς ἦρθε, φίλοι μου, ἀντίθετος ἄνεμος καὶ σᾶς πῆρε.
Δεχτεῖτε με ὅμως τώρα μαζί σας καὶ τὸ ταξίδι σας
θὰ γίνει.

10

Ἄλλη τίς σου πεύκη ἀμείνονα καρπὸν ἴησιν
Ἰδης ἐν κορυφῆσι πολυπτύχου ἠνεμοέσσης,
ἔνθα σίδηρος Ἄρηος ἐπιχθονίοισι βροτοῖσιν
ἔσσεται εὐτ' ἄν μιν Κεβρήνιοι ἄνδρες ἔχωσι.

10

Ἐνα ἄλλο πεῦκο βγάζει ἀπὸ σένα καλύτερο καρπὸ,
στὶς κορυφές τῆς ἀνεμοδαρμένης Ἰδης μὲ τὰ ἀμέτρητα
φαράγγια,
ἐκεῖ ὅπου οἱ θνητοὶ ἄνθρωποι τῆς γῆς
θὰ βροῦν σίδηρο τοῦ Ἄρη,
ὅσο τῆ χώρα θὰ τὴν κρατοῦν οἱ Κεβρήνιοι.

11

Γλαῦκε, βοτῶν ἐπιόπτα, ἔπος τί τοι ἐν φρεσὶ θήσω.
πρῶτον μὲν κυσὶ δεῖπνον ἐπ' αὐλείησι θύρησι
δοῦναι. ὧς γὰρ ἄμεινον. ὃ γὰρ καὶ πρῶτον ἀκούει
ἀνδρὸς ἐπερχομένου καὶ ἐς ἔρκα θηρὸς ἰόντος.

11

Γλαῦκε ποῦ προσέχεις τὰ κοπάδια,
βάλε στὸ μυαλό σου ἓνα λόγο μου μόνο.
Πρῶτα νὰ δίνεις στὰ σκυλιὰ τὸ φαγητό τους,
στὴν πόρτα τῆς αὐλῆς.
Εἶναι καλύτερα ἔτσι.
Γιατὶ ὁ σκύλος πρῶτα θὰ ἀκούσει τὸν ἄνθρωπο ποῦ
πλησιάζει
ἢ τὸ ζῶο ποῦ μπαίνει στὸν φράχτη.

12

Κλῦθί μοι εὐχομένω, Κουροτρόφε, δὸς δὲ γυναῖκα
τήνδε νέων μὲν ἀνήνασθαι φιλότητα καὶ εὐνήν,
ἢ δ' ἐπιτερπέσθω πολιοκροτάφοισι γέρουσιν,
ᾧν ὄρη μὲν ἀπήμβλυνται, θυμὸς δὲ μενοινᾶ.

12

Ἄκουσε, Κουροτρόφε, τὴν προσευχή μου.
Κάνε ἢ γυναίκα αὐτὴ νὰ ἀρνηθεῖ τὸν ἔρωτα καὶ τὸ κρεβάτι
τῶν νέων.

Νὰ χαίρεται μόνο γέροντες μὲ γκρίζα μαλλιά,
ποὺ ἢ ἱκμάδα τους μαράθηκε
καὶ μόνον ἢ καρδιά τους ἀκόμα ἐπιθυμεῖ.

13

Ἄνδρὸς μὲν παῖδες στέφανος, πύργοι δὲ πόλῃος,
ἵπποι δ' ἐν πεδίῳ κόσμος, νῆες δὲ θαλάσσης,
χρήματα δ' αὔξει οἶκον, ἀτὰρ γεραροὶ βασιλῆες
ἤμενοι εἰν ἀγορῇ κόσμος λαοῖσιν ὄρασθαι.
5 αἰθομένου δὲ πυρὸς γεραρώτερος οἶκος ιδέσθαι.

13

Στεφάνι ἑνὸς ἀνδρα εἶναι τὰ παιδιὰ του,
μῖα πόλις τὰ κάστρα της,
κόσμημα τῆς πεδιάδας εἶναι τὰ ἄλογα,
κόσμημα τῆς θάλασσας τὰ πλοῖα,
ὁ πλοῦτος μεγαλώνει τὸ σπίτι,
καὶ οἱ σεβάσμιοι βασιλεῖς,
καθισμένοι στὴ συνέλευση,
εἶναι κόσμημα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τοὺς βλέπουν.
Κι ὅταν λάμπει ἡ φωτιά,
κάνει τὸ σπίτι νὰ φαίνεται πιὸ σεβάσμιο ἀκόμη.

14

Εἰ μὲν δώσετε μισθὸν αἰίσω, ὦ κεραμῆες.
 δεῦρ' ἄγ' Ἀθηναίη καὶ ὑπέρσχεθε χεῖρα καμίνου,
 εὖ δὲ μελανθεῖεν κότυλοι καὶ πάντα κάναστρα,
 φρυχθῆναί τε καλῶς καὶ τιμῆς ὦνον ἀρέσθαι,
 5 πολλὰ μὲν εἰν ἀγορῇ πωλεύμενα, πολλὰ δ' ἀγυιαῖς,
 πολλὰ δὲ κερδῆναι, ἡμῖν δὲ δὴ ὥς σφιν αἰίσαι.
 ἦν δ' ἐπ' ἀναιδείην τρεφθέντες ψεύδε' ἄρησθε,
 συγκαλέω δῆπειτα καμίνων δηλητῆρας,
 Σύντριβ' ὁμῶς Σμάραγόν τε καὶ Ἄσβετον ἠδὲ Σαβάκτην
 10 Ὠμόδαμόν θ', ὃς τῆδε τέχνη κακὰ πολλὰ πορίζει.
 †πεῖθε πυραίθουσαν καὶ δώματα, σὺν δὲ κάμινος
 πᾶσα κυκηθείη, κεραμέων μέγα κωκυσάντων.
 ὡς γνάθος ἰππεΐη βρύκει, βρύκοι δὲ κάμινος
 πάντ' ἔντοσθ' αὐτῆς κεραμήια λεπτὰ ποιούσα.
 15 δεῦρο καὶ ἡελίου θύγατερ, πολυφάρμακε Κίρκη,
 ἄγρια φάρμακα βάλλε, κάκου δ' αὐτούς τε καὶ ἔργα.

14

Ἄν μὲ ἀνταμείψετε θὰ τραγουδήσω, κεραμεῖς.
 Ἔλα, Ἀθηναῖ, καὶ ἄπλωσε τὰ χέρια σου πάνω ἀπὸ τὴν
 κάμινο,
 καλὰ νὰ μαυρίσουν οἱ κοῦπες καὶ οἱ γαβάθες ὅλες,
 ὁμορφα νὰ ψηθοῦν καὶ τὴν ἀξία τους νὰ πιάσουν,
 ὅταν θὰ πουληθοῦν, πολλές στὴν ἀγορά, πολλές στοὺς
 δρόμους,
 κέρδη πολλὰ νὰ φέρουν, νὰ μπορῶ κι ἐγὼ νὰ τοὺς τρα-
 γουδῶ.
 Ἄν ὅμως, κεραμεῖς, τὴν ξαδιάντροπη ἀπάτη προτιμήσετε,
 καὶ ψεύτικα λόγια πεῖτε,
 τότε κι ἐγὼ θὰ καλέσω αὐτοὺς ποὺ τὰ καμίγια κατα-
 στρέφουν,
 τὸν Σύντριβα, τὸν Σμάραγο, τὸν Ἄσβετο καὶ τὸν Σαβάκτη,
 καὶ τὸν Ὠμόδαμο ποὺ ὅλο συμφορὲς στὴν τέχνη αὐτὴ ἔχει
 νὰ χαρίσει.
 Ἐλεος κανένα γιὰ τὸν φοῦρνο, τὸ ἐργαστήρι,
 κι ὀλόκληρη ἢ κάμιнос ἄς γκρεμιστεῖ
 καὶ οἱ κεραμεῖς δυνατὰ νὰ οὐρλιάζουν.
 Ὅπως συνθλίβουν ὅ,τι τρῶν τὰ σαγόνια τῶν ἀλόγων,
 ἔτσι ἄς συνθλίψει μέσα της ἢ κάμιнос
 ὅλα τὰ κεραμικὰ καὶ σκόνη νὰ τὰ κάνει.
 Ἔλα κι ἐσύ, κόρη τοῦ Ἥλιου, Κίρκη μὲ τὰ πολλὰ
 φαρμάκια,
 ρίξε κι ἐσύ ἄγρια φαρμάκια, βλάψε τους κι αὐτοὺς καὶ τὰ
 ἔργα τους.

δεῦρο δὲ καὶ Χείρων ἀγέτω πολέας Κενταύρους,
οἳ θ' Ἡρακλῆος χεῖρας φύγον οἳ τ' ἀπόλοντο.
τύπτοιεν τάδε ἔργα κακῶς, πίπτοι δὲ κάμινος.
20 αὐτοὶ δ' οἰμώζοντες ὀρώατο ἔργα πονηρά.
γηθήσω δ' ὀρόων αὐτῶν κακοδαίμονα τέχνην.
ὅς δ' ὑπερκύψῃ, περὶ τούτου πᾶν τὸ πρόσωπον
φλεχθείη, ὡς πάντες ἐπίστωντ' αἴσιμα ῥέζειν.

Ἔλα κι ἐσύ, Χείρονα, φέρε πολλοὺς Κενταύρους,
φέρε αὐτοὺς ποὺ ξέφυγαν ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Ἡρακλῆ
φέρε κι αὐτοὺς ποὺ πέθαναν,
βαριά ὅλοι νὰ χτυπήσουν τὰ ἔργα αὐτά, κάτω νὰ σωρια-
στεῖ ἡ κάμινος,
κι οἱ κεραμεῖς θρηνώντας νὰ βλέπουν τὴν καταστροφή.
Κι ἐγὼ νὰ χαίρομαι κοιτάζοντας τὴν ἀτυχία τῆς δου-
λειᾶς τους.
Κι ὅποιος τους σκύψει πάνω ἐκεῖ,
τὸ πρόσωπό του ὀλόκληρο νὰ πυρποληθεῖ,
ὥστε ὅλοι νὰ μάθουν νὰ φέρονται τίμια.

15

Δῶμα προστραπόμεσθ' ἀνδρὸς μέγα δυναμένοιο,
 ὃς μέγα μὲν δύναται, μέγα δὲ βρέμει ὄλβιος αἰεὶ.
 αὐτὰ ἀνακλίεσθε θύραι. πλοῦτος γὰρ ἔσεισι
 πολλός, σὺν πλούτῳ δὲ καὶ εὐφροσύνη τεθαλυῖα
 5 εἰρήνη τ' ἀγαθή. ὅσα δ' ἄγγεα, μεστὰ μὲν εἶη,
 κυρβαίη δ' αἰεὶ κατὰ καρδόπου ἔρποι μάζα,
 νῦν μὲν κριθαίην, εὐώπιδα, σησαμόεσσαν

.....

τοῦ παιδὸς δὲ γυνὴ κατὰ διφράδα βήσεται ὕμμιν,
 ἡμίονοι δ' ἄξουσι κραταίποδες ἐς τόδε δῶμα,
 10 αὐτὴ δ' ἰστὸν ὑφαίνοι ἐπ' ἠλέκτρῳ βεβανῖα.
 νεῦμαι τοι νεῦμαι ἐνιαύσιος ὥστε χελιδών,
 ἔστηκ' ἐν προθύροις ψιλὴ πόδας, ἀλλὰ φέρ' αἶψα
 †πέρσαι τῶπόλλωνος γυιὰτιδος†
 εἰ μὲν τι δώσεις, εἰ δὲ μή, οὐχ ἐστήξομεν.
 15 οὐ γὰρ συνοικήσοντες ἐνθάδ' ἦλθομεν.

Ἦρθαμε καὶ προσπέσαμε στὸ σπίτι ἄνδρα πανίσχυρου,
 ποὺ πολλὰ μπορεῖ νὰ κάνει καὶ πολὺ νὰ ἀκουστεῖ,
 γιὰ πάντα εὐλογημένος.

Πόρτες ἀνοιξτε μόνες σας. Πλοῦτος μπαίνει πολὺς
 καὶ μὲ τὸν πλοῦτο μαζί, ὀλάνθιστη εὐτυχία καὶ ἀγαπη-
 μένη εἰρήνη.

Ὅλες οἱ χύτρες νὰ εἶναι γεμάτες,
 κι ἡ σκάφη νὰ γεμίζει μὲ ζυμαρί,
 καὶ κριθαρένιο ἀλεύρι μὲ σουσάμι.

Πάνω σὲ ἄμαξα θὰ καταφθάσει ἡ γυναίκα τοῦ γιοῦ σου,
 μουλάρια μὲ πόδια δυνατὰ θὰ τὴν φέρουν σ' αὐτὸ τὸ σπίτι.
 Στὸν ἀργαλειὸ νὰ ὑφαίνει, σὲ κεχριμπάρι νὰ πατεῖ.

Ἔρχομαι καὶ ξανάρχομαι, ἀνοιξιάτικο χελιδόνι,
 στέκομαι στὸ πρόθυρο, μὲ πόδι ἐλαφρὺ.

Ἐρήγορα φέρε κάτι, γιὰ τὸν καλὸ τὸν δρόμο τοῦ Ἀπόλ-
 λωνα.

Ἄν εἶναι νὰ δώσεις, δῶσε, ἀλλιῶς ἐδῶ ἄλλο δὲν θὰ
 κάτσουμε.

Δὲν ἤρθαμε νὰ μείνουμε γιὰ πάντοτε μαζί σας.

16

(—Ἄνδρες ἄγρης ἀλῆς θηρήτορες ἦ ῥ' ἔχομέν τι;

—Ὅσσ' ἔλομεν λιπόμεσθα, ἃ δ' οὐχ ἔλομεν φερόμεσθα.)

Τοίων γὰρ πατέρων ἐξ αἵματος ἐκγεγάασθε,
οὔτε βαθυκλήρων, οὔτ' ἄσπετα μῆλα νεμόντων.

16

(—Κυνηγοὶ θαλάσσιων θηραμάτων, μήπως πιάσαμε
τίποτα;

—Ὅσα πιάσαμε τ' ἀφήσαμε, ὅσα δὲν πιάσαμε τὰ φέραμε.)

—Τέτοιο ἦταν τὸ αἶμα τῶν πατεράδων ποὺ σᾶς γέννησαν,
οὔτε κλῆρο τῆς προκοπῆς ὄριζαν
οὔτε κοπάδια ἀναρίθμητα ἔβοσκαν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1

Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦ *Βίου*, ὁ Ὅμηρος συνέθεσε τὸ ἐπίγραμμα αὐτὸ φθάνοντας στὸ Νέον Τεῖχος, ἀποικία τῆς Κύμης χτισμένη κοντὰ στὸν ποταμὸ Ἑρμῶ, ὅπου δέχτηκε τὴ φιλοξενία τοῦ Τυχίου. Γιὰ τὴ χρήση τοῦ ῥήματος αἰδοῦμαι (στ. 1) σὲ συμφραζόμενα ἰκεσίας καὶ φιλοξενίας καὶ τὴ σημασία τῆς λέξης αἰδῶς (αἰδοῦμαι) στὸ ὁμηρικὸ ἔπος, βλ. J. C. Riedinger, «Les deux αἰδῶς chez Homère», *RPh* 54 (1980), 62-79. Ἡ αἰτιολογικὴ σύνδεση τοῦ ἐπιγράμματος μὲ τὴν ἀφιξὴ τοῦ Ὀμήρου στὸ Νέον Τεῖχος ἐξηγεῖ, στὸν στ. 2, τὴ διόρθωση (ἀπὸ τὸν Pauw) τῆς αἰτιατικῆς Κύμην ποὺ παραδίδεται ἀπὸ τὰ χειρόγραφα σὲ γενικὴ Κύμης, ἀφοῦ, ἐξ ἄλλου, ὁ Ἑρμῶς (στ. 4-5) βρίσκεται σὲ ἀρκετὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Κύμης. Ἡ καταγωγή τοῦ Ἑρμῶ ἀπὸ τὸν Δία (στ. 5) ἀκολουθεῖ πιθανότατα ἓνα ὁμηρικὸ πρότυπο ποὺ ἀφορᾷ τὸν ποταμὸ Σκάμανδρο. Στὴν *Ἰλιάδα* ὁ Ξάνθος, θεϊκὴ ὀνομασία τοῦ ἴδιου ποταμοῦ ποὺ οἱ θνητοὶ ἀποκαλοῦν Σκάμαδρο (Υ 74), μνημονεύεται ῥητὰ ὡς γιὸς τοῦ Δία (Φ 2 = Ξ 434) σὲ λογοτυπικὰ συμφραζόμενα πανομοιότυπα μὲ αὐτὰ τοῦ στ. 5: Ξάνθου δινήεντος ὃν ἀθάνατος τέκετο Ζεὺς. Γιὰ τὴν ὁμηρικὴ τοπογραφία τοῦ Ἑρμῶ βλ. *Ἰλ.* Υ 385-392, ὅπου περιγράφεται ὁ φόνος τοῦ Ἰφιτίωνα ἀπὸ τὸν Ἀχιλλεὺς καὶ ὅπου ὁ ποταμὸς φέρεται νὰ γειτνιάζει μὲ τὸ πατρῷο τέμενος τοῦ Ἰφιτίωνα καὶ προσδιορίζεται σὲ σχέση μὲ τὸν «ἰχθυόεντα Ὑλλον» καὶ τὴ «λίμνην Γυγαίην» (πβ. καὶ Ἡρόδ. 1.80). Στὴν ἔκδοση τοῦ A. Baumeister (Leipzig 1858), τὸ ἐπίγραμμα τιτλοφορεῖται «Πρὸς Νεοτειχεῖς», ἐνῶ παρατίθεται καὶ ὡς κατακλείδα (ἐκτὸς ἀρίθμησης) στὸ τέλος τῶν Ὀμηρικῶν Ὑμνων στὴν ἔκδοση τοῦ T. Allen (Oxford 1978 [1912]), ὅπου ἡ Κύμη δὲν μνημονεύεται καθόλου καὶ ἡ φράση Κύμης ἐριώπιδα κούρην στὸν στ. 2 ἀντικαθίσταται μὲ τὴ φράση νύμφης ἐρατώπιδος Ἥρης (βλ. σχετικὰ T. Allen-W. R. Halliday-E. E. Sikes, *The Homeric Hymns*, Oxford 1936, 442, F. Cassola, «Note sul primo epigramma Omerico e su Era Ninfa», στὸ *Festschrift L. A. Stella*, Trieste 1975, 215-219). Γιὰ τὶς γραφές βλ. ἀναλυτικότερα G. Markwald, *Die Homerischen Epigramme, Sprachliche und inhaltliche Untersuchungen*, 1986 (*Beiträge zur klassischen Philologie*, 165), 20-28. Ὁ M. L. West (*Homeric Hymns, Homeric Apocrypha, Lives of Homer*, Cambridge, Mass.-London 2003, 362-363) διατηρεῖ καὶ στὸν *Βίῳ* τὴ γραφὴ ποὺ παραδίδουν τὰ

χειρόγραφα τῶν Ὀμηρικῶν Ὑμνων νύμφης ἐρατώπιδος Ἡρης, προτιμᾷ ὁμως τὸ ἐπίθετο ἐριώπιδος στὴ θέση τοῦ ἐρατώπιδος. Γιὰ τὴ γεινίαση τῆς Κύμης μὲ τὸ ὄρος Σαιδήνη (μὲ προσγεγραμμένο ἢ ὑπογεγραμμένο τὸ ι) στὸν στ. 3, βλ. Στέφ. Βυζ. (Σαιδηνή, Meineke, 549, 21). Ὁ τύπος Σαρδήνη ὑπαινίσσεται ἴσως τὴν εὐρύτερη ἐπικράτεια τῶν Σάρδεων, ἂν θεωρηθεῖ ὅτι ἡ ὀνομασία τοῦ ὄρους παραπέμπει στὴν πόλη αὐτή. Σύμφωνα μὲ ἓνα ἀρχαῖο σχόλιο στὸ Υ 385 τῆς Ἰλιάδας, ἡ Ὑδῆ, γενέθλια πόλη τοῦ Λυδοῦ Ἰφιτίωνα, στὴν περιοχὴ τοῦ ὄρους Τμῶλος, ταυτίζεται μὲ τὶς Σάρδεις.

2

Ὁ Βίος τοποθετεῖ χρονικὰ τὸ ἐπίγραμμα λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Ὀμήρου ἀπὸ τὸ Νέον Τεῖχος γιὰ τὴν Κύμη ὅπου, παρὰ τὴν ἀναγνώριση ποῦ κέρδισε ὡς ποιητής, δὲν μπόρεσε νὰ γίνῃ τιμώμενος τρόφιμος τῆς πόλης. Ἡ ἔννοια τῆς λέξης αἰδοῖος στὸν στ. 1 προσδιορίζεται ἐμμέσως στὸν ἐπόμενον στίχο ὡς πρὸς δύο τουλάχιστον συστατικά της: πρόφρων θυμὸς καὶ ἀρίστη μῆτις καὶ φαίνεται νὰ συνεχίζει τὴν παρότρυνση αἰδεῖσθε στὴν ἀρχὴ τοῦ πρώτου ἐπιγράμματος. Φαίνεται ἐπίσης νὰ προαναγγέλλει τὴ διάψευση αὐτῆς τῆς ἐλπίδας στὸ ἐπίγραμμα 4 (παρακάτω) ἀφοῦ ἐκεῖ ὁ πρόφρων θυμὸς τῶν ἀνθρώπων, ἀντὶ νὰ ἐναρμονιστεῖ μὲ τὰ σχέδια τῶν Μουσῶν νὰ δοξάσουν τὴν Κύμη μέσα ἀπὸ τὴν ποίηση τοῦ Ὀμήρου, ματαιώθηκε (στ. 9-10) καὶ ἡ ἀρίστη μῆτις ἀποδείχθηκε καὶ αὐτὴ μιὰ ἀτελέσφορη προσδοκία ἀκυρωμένη ἀπὸ τὴν ἀφραδία τῶν Κυμαίων (στ. 11).

3

Τὸ ἐπίγραμμα αὐτό, ἀπὸ τὰ διασημότερα τῆς ἀρχαιότητος, ἀναφέρεται, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, στὸν βασιλιὰ τῆς Φρυγίας Μίδα, ποῦ ἔμεινε στὸν θρόνο ἀπὸ τὸ 738 μέχρι τὸ 696 π.Χ. Τὸ ἐπίγραμμα σώζεται ἀπὸ ἀρκετὲς πηγὲς καὶ σὲ ἀρκετὲς παραλλαγές. Ἀπὸ χρονολογικὴ ἀποψη, ὁ πρῶτος (369-362 π.Χ.) ὁ ὁποῖος τὸ παραθέτει εἶναι ὁ Πλάτων στὸν Φαῖδρο (264d). Ἐκεῖ ὁ Σωκράτης τὸ χρησιμοποιεῖ ὡς παράδειγμα στίχων τῶν ὁποίων ἡ σειρά μπορεῖ νὰ ἀλλάξῃ χωρὶς ἢ μετὰθεση νὰ ἔχει συνέπειες γιὰ τὸ ποιητικὸ ἀποτέλεσμα (ὅτι οὐδὲν διαφέρει αὐτοῦ πρῶτον ἢ ὕστατόν τι λέγεσθαι). Τὸ γεγονός ὀφείλεται ἐν μέρει στὴν καταλογογραφικὴ συσσώρευση σταθερῶν στοιχείων τῆς φυσικῆς πραγματικότητος, ποῦ ἀπαριθμοῦνται μέσα στὸ ποίημα γιὰ νὰ ὑπογραμμίσουν τὴ διάρκεια τοῦ χρόνου

στην οποία προσβλέπει ὁ συντάκτης τοῦ ἐπιγράμματος, ὑπηρετώντας τὴν πρωταρχικὴ σημειολογία τοῦ μνήματος. Ὅπως εἶναι φυσικό, ἡ συγκεκριμένη αὐτὴ τεχνικὴ δὲν ἀπαντᾷ ἀποκλειστικὰ στὸ ἐπίγραμμα τοῦ Μίδα ἀλλὰ εἶναι γενικότερα ἐνταγμένη καὶ ἀναγνωρίσιμη στὶς θεματικὲς προτεραιότητες τοῦ ἐπιτύμβιου ἐπιγράμματος. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι στὴ συγκεκριμένη περίπτωση ἡ πατρότητα τοῦ Ὀμήρου ἀμφισβητήθηκε ἀπὸ πολὺ νωρίς. Ὁ Σιμωνίδης θεωρεῖ ὡς ποιητὴ του τὸν Κλεόβουλο τὸν Ρόδιο, κατηγορώντας τον ὅτι ἀποδίδει αἰώνια ἰσχὺ στὰ ἀνθρώπινα ἔργα (βλ. D. Page, *PMG*, Oxford 1962, ἀπ. 581 = 48, 49 Diehl, 57 Bergk, Διογ. Λαέρτ. 1.6). Γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἀπόδοσης καὶ τῶν ἐπιδράσεων τοῦ ἐπιγράμματος, βλ., ἤδη τὸ 1914, L. Parmentier, «L' épigramme du tombeau de Midas et la question du cycle érique», *Bulletin de l'Académie Royale de Belgique* 6, 341-394, εἰδικότερα 351, καθὼς καὶ U. Wilamowitz, *Kleine Schriften*, 4, Berlin 1962, 61 κ.έ., G. Markwald, ὁ.π., 34-83. Γενικότερα γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Ὀμήρου στὴν ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπιγράμματος βλ. ἐνδεικτικὰ A. Skiadas, *Homer im griechischen Epigramm*, Athen 1965 (εἰδικὰ γιὰ τὸ συγκεκριμένο θέμα βλ. τοῦ ἴδιου, «Σιμωνίδης ὁ Κεῖος», *ΕΕΦΣΠΑ* 19 [1968-1969], 319-338). Γιὰ τὴν τελευταία πηγὴ πού διαθέτουμε σχετικὰ μὲ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Μίδα, ὁ χρονολογικὸς προσδιορισμὸς εἶναι προβληματικός, ἐπειδὴ πρόκειται γιὰ τὴν Πλανούδεια Ἀνθολογία, ἡ συμπίληση τῆς ὁποίας τοποθετεῖται τὸν 13ο αἰ. μ.Χ., ἡ ἐσωτερικὴ χρονολόγησις ὁμῶς τῶν ποιημάτων πού τὴν ἀποτελοῦν εἶναι κατὰ κανόνα δύσκολη. Τὸ ἐπίγραμμα σώζεται καὶ στὴν Παλατινὴ Ἀνθολογία (10ος αἰ. μ.Χ.) μὲ παρόμοια προβλήματα ἐσωτερικῆς χρονολόγησις, καθὼς ἐπίσης στὸν Ἀγώνα Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου καὶ στὸν Φαβωρίνο πού τοποθετοῦνται στὰ χρόνια μετὰ τὴ βασιλεία τοῦ Ἀδριανοῦ, στὸν Διογένη Λαέρτιο, τὸν 3ο αἰ. μ.Χ. (1.39 κ.έ., ἔκδοσις H. J. Long, Oxford 1964) καὶ στὸν σχολιασμὸ τοῦ Ἀριστοτέλη (*Ἀναλυτικὰ ὕστερα*) ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Φιλόπονο πού ἔγραψε τὸν 6ο αἰῶνα μ.Χ. (βλ. τὴν ἔκδοσις τοῦ M. Wallies, *Ioannis Philoponi in Aristotelis Analytica Posteriora Commentaria*, Berlin 1909, 156). Οἱ βασικότερες παραλλαγές τοῦ ἐπιγράμματος τείνουν νὰ ἐπιβεβαιώσουν οὐσιαστικὰ τὸ σχόλιο τοῦ Πλάτωνα, γιὰτὶ συνίστανται ἀκριβῶς στὴν παράλειψη ἢ στὴ μετάθεσις στίχων (κυρίως τοῦ 1ου, τοῦ 3ου καὶ τοῦ 4ου). Ἀπὸ τίς ὑπόλοιπες, μικρότερες παραλλαγές πού παρατηροῦνται στὸ ἐσωτερικὸ τῶν στίχων, οἱ πιὸ χαρακτηριστικὲς ἐντοπίζονται στὴν ἀντικατάστασις τοῦ δωρικοῦ τύπου γενικῆς Μίδα ἀπὸ τὸν ἀττικὸ(τερο) Μίδου στὸν στ. 1, τοῦ ρήματος ῥέη ἀπὸ τὸ ρῆμα νάη στὸν στ. 2, τοῦ ῥέωσι ἀπὸ τὸ νάωσι στὸν στ. 4, τοῦ ἀνα-

κλύζη ἀπὸ τὸ ἀναβρύζη ἢ τὸ περικλύζη στὸν στ. 4, τῆς γενικῆς τύμβου ἀπὸ τῆ δοτικῆ τύμβω στὸν στ. 5 καὶ τοῦ ρήματος ἀγγελέω ἀπὸ τὸ ρῆμα σημανέω στὸν στ. 6. Ἡ σημαντικότερη ἴσως παραλλαγή ἀφορᾷ τὴν υἰοθέτηση τῶν στ. 2-6 τοῦ ἐπιγράμματος τοῦ Μίδα σὲ ἓνα ταφικὸ ἐγγάρακτο ἐπίγραμμα ποῦ χρονολογεῖται τὸν 2ο μὲ 3ο αἰώνα μ.Χ. καὶ εἶναι ἀφιερωμένο σὲ ἓνα ἄλλο πρόσωπο, τὸν Πρόκλο (βλ. W. Peek, *Griechische Versinschriften*, Berlin 1955 [1945], 602, 1-5). Ἀναλυτικότερα γιὰ τὶς παραλλαγές τοῦ ἐπιγράμματος ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς ταύτισης τοῦ Μίδα τοῦ ἐπιγράμματος μὲ τὸν περίφημο βασιλιὰ τῆς Φρυγίας, βλ. G. Markwald (δ.π., 37-57 καὶ 39, 40, 41, 42, 82-83 ἀντίστοιχα). Γιὰ τὸ γενικότερο θέμα τῆς «ὀμιλίας» μιᾶς ἐπιγραφῆς ἢ μιᾶς στήλης μὲ τὸν περαστικὸ/ἐπισκέπτη ἀναγνώστη βλ. W. Peek, *Griechische Grabgedichte*, Berlin 1960, 7 καὶ passim, J. Svenbro, *La parole et le marbre*, Paris 1976, passim. Γιὰ τὰ ἰδιαιτέρα χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐπιγράμματος ὡς γραμματειακοῦ εἴδους καὶ τὴν ἀποτύπωση τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῶν στὸ ἐρωτικὸ ἐπίγραμμα ποῦ, περισσότερο ἴσως καὶ ἀπὸ τὸ ἐπιτύμβιο, ἀποτελεῖ τὴν πιὸ διαδεδομένη κατηγορία, βλ. ἐνδεικτικὰ τὴν εἰσαγωγή τοῦ Ν. Χ. Χουρμουζιάδη στὸν τόμο *Παλατινὴ Ἀνθολογία. Ἐρωτικὰ Ἐπιγράμματα* (ἐπιλογή-εἰσαγωγή-σχόλια Νίκος Χ. Χουρμουζιάδης), Ἀθήνα 1999.

4

Τὸ ἐπίγραμμα περιγράφει τὰ αἰσθήματα καὶ τὶς σκέψεις τοῦ Ὀμήρου ὅταν τοῦ ἀνακοινώνεται ὅτι οἱ Κυμαῖοι δὲν δέχθηκαν νὰ τιμήσουν τὴν ποίησή του προσφέροντάς του δωρεὰν σίτιση καὶ διαμονὴ στὴν πόλη τους. Ἀνάλογη ἄρνηση γιὰ τὴν ὑποστήριξη ἑνὸς ποιητῆ καταγράφεται ἀλλοῦ καὶ γιὰ τὸν Ξενοφάνη (21 B 2.11-12, Diels-Kranz). Ἡ Μ. Lefkowitz (*The Lives of the Greek Poets*, London 1983, 17) συνδέει τὴν ἄρνηση αὐτὴ τῶν Κυμαίων νὰ δεχθοῦν τὸν Ὀμηρο μὲ ἓνα εὐρύτερο θέμα κοινωνικῆς ἀντιμετώπισης τῶν ποιητῶν τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς· ὑποθέτει ὅτι τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Βίου ποῦ ἀναφέρονται στὴν ἀπόρριψη καὶ στὴν ἀρνητικὴ συμπεριφορὰ ἀπέναντι στὸν Ὀμηρο μποροῦν νὰ ἀναχθοῦν στὸν 5ο αἰ. π.Χ. Τὸ συγκεκριμένο ἐπίγραμμα ξεκινάει μὲ εὐθεία ἀναφορὰ στὴ μοίρα τοῦ ποιητῆ, ὅπως αὐτὴ ὀρίστηκε ἀπὸ τὸν Δία, καὶ συνεχίζει μὲ τὴν ἀνάμνηση τῆς μητέρας του καὶ τῆς νηπιακῆς του ἡλικίας (στ. 1-2). Στους ἐπόμενους στίχους ὀδηγούμαστε ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς μητέρας στὴν ἔννοια τῆς γενέθλιας γῆς ποῦ, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν Κρηθίδα, γιὰ τὸν Ὀμηρο δὲν εἶναι ἡ Κύμη ἀλλὰ ἡ Σμύρ-

νη. Ὁ συσχετισμὸς τῆς μητέρας καὶ τῆς γενέθλιας γῆς εἶναι, βέβαια, συνηθισμένο μεταφορικὸ σχῆμα, στὴ συγκεκριμένη ὁμῶς περίπτωσις ὑπογραμμίζει μιὰ ἐνδιαφέρουσα ἰδιαιτερότητα τῆς βιογραφικῆς παράδοσις γιὰ τὸν Ὅμηρο: σὲ ἀπόκλιση ἀπὸ τὴν πάγια ἐπικὴ σύμβαση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ σύστασις τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων γίνεται κυρίως πατρωνυμικά, ἡ καταγωγὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Ὀμήρου ἀποδίδεται στὴν παράδοσις κυρίως μητρωνυμικά, ἐνῶ ἡ ταυτότητα καὶ ἡ καταγωγὴ τοῦ πατέρα του (ὅταν αὐτὸς θεωρεῖται θνητός) καλύπτονται ἐπιμελῶς ἀπὸ μιὰ σκόπιμη ἄωνυμία (ἢ, συχνά, ἀπὸ πολυωνυμικὴ ἀπροσδιοριστία). Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ λογοπαικτικὴ διατύπωσις ἐνὸς χρησμοῦ τὸν ὁποῖο, σύμφωνα μὲ τὸν 1ο ἀπὸ τοὺς ψευδο-πλουτάρχειους *Βίους* (4), ὑποτίθεται ὅτι ἔλαβε ὁ Ὅμηρος ἀναζητώντας τὴν πατρικὴν καταγωγὴν του: πατρίδα δίζηαι, μητρὶς δέ τοι οὐ πατρίς ἐστίν. Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν πόλεων ποὺ διεκδικοῦσαν τὸν Ὅμηρο εἶναι, ἴσως, μιὰ ἀπὸ τίς αἰτίαι ποὺ ἀπέτρεπαν τοὺς συγγραφεῖς τῶν πηγῶν νὰ συμφωνήσουν σὲ ἓνα πατρωνυμο, ἐπειδὴ ἡ σαφέστερη αὐτῆ ἀποκάλυψις θὰ συνέδεε ὀριστικὰ τὴ γέννησις τοῦ ποιητῆ μὲ ἓναν συγκεκριμένο τόπο, ἀφοῦ τὸ θεσμικὸ πλαίσιο τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς ἦταν πατριαρχικὰ δομημένο καὶ, συνεπῶς, ἡ καταγωγὴ τοῦ ὁποιοῦ «πατέρα» θὰ μπορούσε ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ μπορεῖ νὰ ἐλεγχθεῖ. Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, οἱ περισσότερες ἐκδοχῆς γιὰ τὴν ταυτότητα τοῦ πατέρα τοῦ Ὀμήρου τείνουν εἴτε νὰ συνδέσουν τὸν ποιητὴ μὲ κάποιον θεό (Ἀριστοτέλης, ἀπ. 76, Rose), ὅπως τὸν Ἀπόλλωνα (Σούδα, s.v.) ἢ κάποιον ἥρωα, ὅπως τὸν Ὀρφέα (*Ἄγών*, 4), τὸν Μουσαῖο (Γοργίας, 82 B 25 DK), τὸν Θάμυρη (*Ἄγών*, 3), ἢ τὸν ἴδιο τὸν ποταμὸ Μέλητα (EG 3305/146 GP), εἴτε νὰ τὸν συνδέσουν μὲ πρόσωπα ἀντλημένα ἀπὸ τὴν ποίησίν του (ὅπως π.χ. τὸν Τηλέμαχο, *Ἄγών* 3, Παλατ. Ἀνθ. 14.102) διατηρώντας καὶ στὶς δύο περιπτώσεις τὴν ἐπιθυμητὴ ἀοριστία στὸ ἐπίπεδο τῆς ἱστορικῆς ἐξακρίβωσις. Αὐτὸ ἐξηγεῖ ἐν μέρει καὶ τὴν καταλογογραφικὸν τύπου ἀπαρίθμησις ὀνομάτων ποὺ παρατίθενται, χωρὶς νὰ ἀξιολογοῦνται, στὸν *Ἄγωνα Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου* (3) καὶ ἀντιστοιχοῦν στὶς ποικίλες διηγήσεις γιὰ τὸν πατέρα τοῦ Ὀμήρου, ἐνῶ καὶ ἡ παραλλαγὴ ποὺ διέσωσε ὁ Ἐφορος (Jacoby, *FGrH* 70 F 1) ὅτι ὁ Ὅμηρος εἶναι καρπὸς βιασμοῦ τῆς μητέρας του ἀπὸ τὸν θεὸ τῆς, ποὺ τὴν πάντρεψε στὴ συνέχεια μὲ τὸν Φῆμιο, ἐνισχύει μὲ τὴ σειρά τῆς τῆς μητρωνυμικῆς γραμμῆς στὴ γενεαλογικὴ καταγωγὴ τοῦ ποιητῆ. Ἡ ἴδια ἀσάφεια καὶ μιὰ ἀνάλογη «μητρωνυμικὴ» λογικὴ ἐπικρατοῦν καὶ στὴν παράδοσις γιὰ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ὀμήρου: κατὰ τὸν *Βίον*, ἀπὸ τίς δύο κόρες τοῦ ποιητῆ ἢ μιὰ ἔμεινε ἀνύπαντρη καὶ ἡ ἄλλη παντρεύτηκε κάποιον ἄνδρα ἀπὸ τὴ Χίον, μιὰ ἐξέλιξις ποὺ ἐπέτρεπε στοὺς

Χίους «Όμηρίδες» να ανάγουν την ύπαρξή τους στον επιθυμητό γενάρχη τῆς συντεχνίας (πβ. σχ. Πίνδ. *Νεμ.* 2.1, Jacoby *FGrH* 568 F 5, W. Burkert, «Kynaihos, Polycrates and the Homeric Hymn to Apollo», στον τιμητικό τόμο για τὸν B. M. Knox, G. S. Bowersock-W. Burkert-M. C. Putnam, *Arktouros. Hellenic Studies Presented to Bernard M. W. Knox*, Berlin-N. York 1979, 53-61). Ἡ μόνη βασικὴ ἀποκλίνουσα ἐκδοχὴ ἀπὸ τὴν πληροφορία αὐτὴ εἶναι ἡ διήγησις γιὰ τὴν «προίκα» ποὺ χάρισε ὁ Όμηρος στὸν γαμπρό του τὸν Στασίνο, ὅταν τοῦ ἔδωσε σὲ γάμο τὴν κόρη του: σὲ μιὰ ὑπέρβαση ὅλων τῶν δεδομένων τὰ ὁποῖα διαθέτουμε γιὰ τὸν γάμο κατὰ τὴ μυκηναϊκὴ καὶ τὴν ἀρχαϊκὴ ἐποχὴ, ὁ Όμηρος φέρεται νὰ ἔδωσε ὡς προίκα τὰ Κύπρια, μοναδικὸ παράδειγμα μὴ ἐμπράγματης ἀλλὰ «λογοτεχνικῆς» προίκας ποὺ ἀποτελεῖ, καὶ αὐτό, ἓνα εὐφυὲς τέχνασμα ὥστε, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν σκεπτικισμὸ τοῦ Ἡρόδοτου (2.117), νὰ ἐνταχθοῦν τὰ Κύπρια στὴν ὀμηρικὴ αὐθεντία (βλ. Πίνδ., ἀπ. 265 Snell-Maehler, *Αἰλ.*, *Ποικ.* Ἰστ. 9.15). Τὸ λεξικὸ τῆς Σούδας ἀναφέρει ὡς γαμπρό τοῦ Όμήρου τὸν Κρεώφυλο, ποὺ ἀλλοῦ (Πλάτ. *Πολιτεία* 600b) μνημονεύεται ἀπλῶς ὡς φίλος του (βλ. καὶ W. Burkert, «Die Leistung eines Kreophylus», *MH* 29 [1972], 74-85). Ὁ Ἰ. Τζέτζης (*Χιλ.* 13.634-640) ἀποδίδει στὴ γυναίκα τοῦ Όμήρου τὸ ὄνομα Εὐρυδίκη, στὴν κόρη του (σύζυγο τοῦ Στασίνου) τὸ ὄνομα Ἀρσιφόνη, ἐνῶ μιλάει καὶ γιὰ δύο γιούς ποὺ ὀνομάζονταν Σερίφων καὶ Θεόλαος. Ἄν, στὴν παράδοση, ὁ Όμηρος δὲν ἀξιώθηκε νὰ ἔχει ἓναν κανονικὸ πατέρα, τὴ δική του ὁμως πατρότητα τὴν διεκδίκησαν ἀναδρομικὰ τὰ περισσότερα σχεδὸν ἀπὸ τὰ ἀρχαϊκὰ ἔπη, σωζόμενα καὶ μὴ. Ὡς πρὸς τοὺς τόπους ποὺ παραδοσιακὰ συσχετίστηκαν μὲ τὸν Όμηρο καὶ συνθέτουν τὴν ὀμηρολογικὴ «γεωγραφία» τοῦ ψευδο-ἠροδότειου *Βίου*, εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ παρατηρήσει κανεὶς ὅτι, ὅπως ἡ Κύμη (ἔμελλε ἀλλὰ) δὲν ἀξιώθηκε νὰ γίνῃ γενέτειρα τοῦ Όμήρου, μὲ παρόμοιο τρόπο ἡ ἴδια πόλις (ἔμελλε ἀλλὰ) δὲν ἀξιώθηκε νὰ γίνῃ τόπος διαμονῆς του καὶ ἐστὶα τῆς ποιητικῆς του δόξας. Ἀπὸ τίς ἑπτὰ πόλεις ποὺ —κατὰ τὸ γνωστὸ ἐπίγραμμα— διεκδικοῦσαν τὴ γέννηση τοῦ Όμήρου (Ἐπτὰ πόλεις μάρνανται σοφὴν διὰ ρίζαν Όμήρου/Σμύρνη, Χίος, Κολοφών, Ἰθάκη, Πύλος, Ἄργος, Ἀθήναι), ὁ *Βίος* ἐπιλέγει ὡς γενέτειρα τὴ Σμύρνη. Μερικὲς ἀπὸ τίς ἄλλες πόλεις, ὅπως τὸ Ἄργος, ἡ Πύλος καὶ ἡ Κολοφών δὲν συμπεριλαμβάνονται καθόλου στὴν ψευδο-ἠροδοτεία ἐξιστόρησης, ἄλλες καλοῦνται νὰ συμβιβαστοῦν μὲ μιὰ ἀπλὴ διαμονὴ του στὸ ἔδαφος τους (ἡ Ἀθήνα, μάλιστα, μόνον ἐν δυνάμει), ἐνῶ προστίθενται ὡς σταθμοὶ τὸ Νέον Τεῖχος, ἡ Φώκαια, ἡ Ἐρυθραία, ἡ Σάμος καὶ ἡ Ἴος. Ἐτι, ἡ Κύμη, ἡ Σμύρνη, ἡ Ἰθάκη, τὸ Νέον Τεῖχος, ἡ Φώκαια, ἡ Χίος, ἡ Ἐρυ-

θραία, ἡ Σάμος καὶ ἡ Ἴος μοιράστηκαν —στὸν ψευδο-ἠροδότειο Βίον— τὰ «ψυχία» ἀπὸ τὴν πλούσια βιογραφικὴ παράδοση γιὰ τὴν τοπογραφία τῶν περιπλανήσεων τοῦ Ὀμήρου, ὅπως ὁ Αἰσχύλος διένειμε, κατὰ δήλωσή του, τὰ ψυχία ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ὁμηρικὰ ἔπη στὰ δικά του δράματα. Ἀναλυτικότερα γιὰ τὸ θέμα τῆς γέννησης καὶ τῆς καταγωγῆς, βλ. M. Lefkowitz, ὁ.π., 12-24 (κυρίως 12-16) καὶ ἀναλυτικότερα B. Graziosi, *Inventing Homer. The Early Reception of Epic*, Cambridge 2002 (γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ὀμήρου 55-89, γιὰ τὴ γέννηση 13-54, γιὰ τὴ ζωὴ του 125-163, γιὰ τὶς χρονολογίες ποὺ προτείνονται στὴν ἀρχαία παράδοση 90-124).

Στὸ τέταρτο ἐπίγραμμα ἡ Σμύρνη εἰσάγεται μὲ ἰδιαίτερη ἔμφαση καὶ μὲ τὴ χρήση ὄρων ποὺ ἀναφέρονται στὴ φυσικὴ τῆς γεωγραφία (στ. 6-7). Ἡ γειτνίαση μὲ τὴ θάλασσα (ἀλιγεΐτων), ἡ ἀναφορὰ στὸ ἀγλαὸν ὕδωρ ἱεροῖο Μέλητος καὶ ἡ εἰκόνα ποὺ ὑποβάλλει τὸ ἄπαξ λεγόμενο ἐπίθετο ποντοτίνακτος φαίνονται νὰ ὑπογραμμίζουν ἰδιαίτερα τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο τῆς γεωγραφίας αὐτῆς. Στὸν στ. 6, ἡ γραφὴ ποντοτίνακτος (διόρθωση τοῦ Pierson) προτιμᾶται, γιὰ νοηματικούς λόγους, ἀπὸ τοὺς περισσότερους ἐχδότες (Allen, Evelyn-White, Markwald), παρ' ὅτι τὰ χειρόγραφα παραδίδουν στὴν πλειονότητά τους τὴ γραφὴ ποτιάνακτον, ἓνα χειρόγραφο τὴ γραφὴ ποντιάνακτον καὶ ἓνα ἄλλο τὴ γραφὴ πολυάνακτον (ὁ West ἀκολουθεῖ τὸν Scaliger καὶ διορθώνει σὲ πότιαν ἀκτῆν). Βλ. ἀναλυτικότερα τὰ ὑπομνήματα στὸν Allen (*Homeri Opera*, V, Oxford 1912, 200-201), στὸν Markwald, ὁ.π., 85, 92-93 καὶ στὸν West, ὁ.π., 368. Ὁ Φρίκων ποὺ μνημονεύεται στὸν στ. 4 εἶναι ὁ μυθικὸς ἰδρυτὴς τῆς Κύμης καὶ σὲ αὐτόν, προφανῶς, ὀφείλεται ἡ ἔπωνυμία Φρικωνίς (Κύμη Αἰολιώτις καὶ Φρικωνίς καλουμένη), τὴν ὁποία ἀναφέρει ὁ συγγραφέας τοῦ ψευδο-ἠροδότειου Βίου (κεφ. 38) στὸ τέλος τῆς ἐξιστόρησής του (πβ. καὶ Ἡρόδ. 1.149). Ὁ Ἡρόδοτος (1.149-151), ἀπαριθμώντας τὶς αἰολικὲς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, μνημονεύει τὴν Κύμη, τὴν Κίλλα, τὸ Νότιον, τὴν Αἰγειροῦσσα, τὴν Πιτάνη, τὶς Αἰγαῖες, τὴ Μύρινα καὶ τὴ Γρύνεια, διευκρινίζοντας ὅτι ἡ Σμύρνη, ἀρχικὰ αἰολικὴ καὶ αὐτὴ, πέρασε στὴν ἐπικράτεια τῶν Ἰώνων ὅταν κατέφυγαν ἐκεῖ ἐξόριστοι ἀπὸ τὴν Κολοφώνα ποὺ κατέλαβαν τὴν πόλη ἀφήνοντας στοὺς Αἰολεῖς τὸ δικαίωμα νὰ κατοικήσουν ἄλλες αἰολικὲς πόλεις μεταφέροντας σὲ αὐτὲς τὶς περιουσίες τους. Δὲν μποροῦμε νὰ ξέρουμε ἂν αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ συγγραφέας τοῦ ψευδο-ἠροδότειου Βίου ὑπογραμμίζει τὴν αἰολικὴ ταυτότητα τῆς Σμύρνης τόσο μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ Αἰολίδα (στ. 6) ὅσο καὶ μὲ τὴν ἀναγωγὴ στοὺς ἄνδρες τοῦ Φρίκωνα καὶ τὴν ὑπόμνηση τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς τους (στ. 4-5). Ἡ Σμύρνη, γε-

νέτειρα τοῦ ποιητῆ, ἐμφανίζεται συγχρόνως στο ἐπίγραμμα ὡς ἐφαλτήριο τῶν Μουσῶν (στ. 8), ὑποβάλλοντας ἔτσι τὴν ἰδέα μιᾶς ἔμμεσης ταύτισης τοῦ Ὀμήρου μὲ τις Μοῦσες οἱ ὁποῖες κατὰ πάγια ἐπική σύμβαση τὸν ἐμπνέουν. Ἡ λέξη ἔνθεν στὸν στ. 8 ἔρχεται ἀμέσως μετὰ τὸ ὕδαρ ἱεροῖο Μέλητος (στ. 7), ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου γεννήθηκε ὁ ποιητής. Ἡ ἰδέα γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Ὀμήρου πλάι στὸν ποταμὸ καὶ ἡ ἔμμεση ὑπενθύμιση αὐτῆς τῆς σχέσης στὴν ἀναφορὰ γιὰ τις Μοῦσες δὲν εἶναι ἴσως ἄσχετες μὲ τὴν ἑλληνιστικὴ ἀντίληψη ὅτι ὁ Ὀμηρος εἶναι ὁ ποταμὸς τῆς ποίησης, ἀπὸ ὅπου πηγάζουν ὅλα τὰ ἄλλα ποτάμια καὶ οἱ πηγές τοῦ ἔμμετρου λόγου (βλ. Καλλιμ. Ὕμνος εἰς Ἀπόλλωνα, 105-113, J. U. Powell, *Collectanea Alexandrina*, Oxford 1925, Adesp., 10.14-16). Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ καὶ τις εἰκαστικὲς ἀπεικονίσεις του βλ. F. Williams, *Callimachus' Hymn to Apollo. A Commentary*, Oxford 1978, 88-89, T. B. L. Webster, *Hellenistic Poetry and Art*, New York 1964, 114-115, M. Lefkowitz, ὁ.π., 24. Ἡ ταύτιση Ὀμήρου καὶ Μουσῶν στο τέταρτο ἐπίγραμμα λειτουργεῖ ὄχι μόνον στο ἐπίπεδο τῆς καταγωγῆς ἀλλὰ καὶ στο ἐπίπεδο τῶν προθέσεων (πβ. ἠθελέτην, στ. 9), λειτουργεῖ δηλαδὴ καὶ ὡς πρὸς τὴ βούληση νὰ δοξαστεῖ, μέσα ἀπὸ τὸ διάμεσο τῶν Μουσῶν, μιὰ συγκεκριμένη πόλη (ἐν προκειμένῳ ἡ μητρόπολη τῆς Σμύρνης, ἡ Κύμη). Γιὰ μιὰ κάποια ἀσάφεια στὴ δομὴ τῶν στίχων σὲ σχέση μὲ τὴ μετάβαση ἀπὸ τὴ Σμύρνη στὴν Κύμη καὶ τις προτεινόμενες ἀθετήσεις στίχων βλ. Markwald, ὁ.π., 108-109. Ἡ ἀπόφαση τῶν ἀρχόντων τῆς Κύμης διαψεύδει τελικὰ τις προθέσεις τῶν Μουσῶν καὶ τοῦ ποιητῆ. Στὴ διάψευση αὐτὴ ἐκβάλλουν οἱ προσδοκίες ποὺ ἐκφράζονται ἀπὸ τὸν Ὀμηρο στο δεῦτερο ἐπίγραμμα· ἐκεῖ εὐχεται, ὅπως εἶδαμε, νὰ φτάσει σὲ πόλη αἰδοίων ἀνδρῶν ποὺ νὰ τοὺς χαρακτηρίζουν ὁ πρόφρων θυμὸς καὶ ἡ ἀρίστη μῆτις. Ἄν λάβουμε ὑπόψη μας τὴν ἐσωτερικὴ ποιητικὴ τῶν ἐπιγραμμάτων ποὺ συνέχεται ἀπὸ τὸν ἴστο τῆς ψευδο-ἠροδότειας ἀφήγησης, ἀντιλαμβανόμεστε καλύτερα τὴν ἔννοια τῆς φράσης πόλιν ἀνδρῶν στὸν στ. 9 τοῦ τέταρτου ἐπιγράμματος ὡς ἔμμεση ἀντανάκλαση τῆς φράσης αἰδοίων πόλιν ἀνδρῶν στὸν στ. 1 τοῦ δευτέρου ἐπιγράμματος. Ἐτσι γίνεται σαφέστερη, στο ἐσωτερικὸ τοῦ τέταρτου ἐπιγράμματος, ἡ μετάβαση ἀπὸ τὴ Σμύρνη ποὺ ὀρίζεται σὲ σχέση μὲ τὸν Φρίκωνα, μυθικὸ ἰδρυτὴ τῆς Κύμης, στὴν ἴδια τὴν Κύμη, τὴ μητρόπολη ποὺ «ἀρνεῖται» τὰ παιδιὰ της καί, μαζί μὲ αὐτά, τὴ δόξα τῶν Μουσῶν.

Ἀπὸ τὸν στ. 13 μέχρι τὸ τέλος τὸ ἐπίγραμμα ἐγκαταλείπει τὸ ἀφηγηματικὸ ὕφος καὶ ἐπιστρέφει στὸν προσωπικὸ τόνο μὲ τὸν ὁποῖον ξεκίνησε καθὼς καὶ στο θέμα τῆς μοίρας ποὺ εἰσάγεται μὲ τὸν πρῶτο στίχο. Οἱ

τρεις τελευταίοι στίχοι (15-17) αναγγέλλουν τη μετάβαση του ποιητή σε άλλη πόλη, θυμίζοντας και πάλι το περιεχόμενο και το ύφος του δεύτερου επιγράμματος με το οποίο το ποίημα φαίνεται έμμεσα να διαλέγεται. Ο προσωπικός τόνος υποβάλλεται επίσης από ένα γενικότερο θέμα το οποίο εμφανίζεται και σε άλλα επιγράμματα: την πρόβλεψη μιας ανταποδοτικής δικαιοσύνης που εκφράζεται με εμπάθεια και αποκτᾶ ἀρνητικό περιεχόμενο όταν έρχεται ως αποτέλεσμα της ἀρνησης ή της ἀδικίας εις βάρος του ποιητή (έδῶ στους στ. 10-12) ή θετικό περιεχόμενο όταν αντιστοιχεί σε ευεργετήματα υπέρ του. Χαρακτηριστικές εμφανίσεις του θέματος αυτού συναντούμε στα επιγράμματα 6, 8, 9, 12, 14.

5

Το επίγραμμα απευθύνεται στον Θεστορίδη, τον γραματοδιδάσκαλο της Φώκαιας, ο οποίος επιχείρησε να οικειοποιηθεί την ποίηση του Όμηρου προσφέροντάς του με ιδιοτέλεια τις φροντίδες και την υποστήριξη την οποία εκείνος χρειαζόταν. Κατά τον Βίο, ο Όμηρος, όσο βρισκόταν στη Φώκαια, συνέθεσε την Μικράν Ίλιάδα και την Φωκαΐδα, τὰ ἔπη που ο Θεστορίδης κατέγραψε και αργότερα επιχείρησε να τα παρουσιάσει ως δικά του. Όταν θεώρησε ότι ο σκοπός του είχε επιτευχθεί, ο Θεστορίδης άρχισε να παραμελει τον Όμηρο (που του άπηύθυνε τότε το 5ο επίγραμμα) και στη συνέχεια έφυγε στη Χίο. Σε ένα αρχαίο σχόλιο στις Τρωάδες του Εύριπίδη (822), ο Θεστορίδης ο Φωκαεύς πιθανολογείται ως ο ποιητής της Μικρᾶς Ίλιάδος μαζί με τον Κιναίθωνα τον Λακεδαιμόνιο και τον Διόδωρο τον Έρυθραίο (πβ. και Σούδα, s.v. Παρθένιος), μια ένδειξη ότι ο συγγραφέας του ψευδοήροδοτέιου Βίου προσπάθησε να συναιρέσει ένα πλήθος τοπικῶν δοξασιῶν (έδῶ της Φώκαιας) που είχε, ίσως, υπόψη του. Το επίγραμμα επιχειρεί να εκφράσει την έκπληξη του Όμηρου από τη συμπεριφορά του Θεστορίδη, προβάλλοντας την έννοια του άπροσδόκητου (άνώιστον, στ. 1) που ξεπερνάει τον ανθρώπινο νοῦ και την έννοια του άδιανόητου, κορύφωση της οποίας είναι ο ίδιος ο ανθρώπινος νοῦς, παίζοντας, συγχρόνως, με τις έννοιες αυτές αλλά και με τις λέξεις που τις εκφράζουν: άνώιστον, στ. 1, νόου, στ. 2, ἄφραστον (< φράζομαι = σκέπτομαι, συλλογίζομαι), στ. 2. Στον Πλάτωνα (Πολ. 600b) η κακή συμπεριφορά προς τον Όμηρο δεν χρεώνεται στον Θεστορίδη αλλά στον Κρεώφυλο. Το όνομα Θεστορίδης άπαντᾶ στον Όμηρο δύο φορές ως πατρωνυμικό, στο Α 69 για την καταγωγή του Κάλχαντα και στο Μ 394 για την καταγωγή του Άλκμάονα. Ένας άλλος Θε-

στωρ, γιός τοῦ Ἥνοπος, σκοτώνεται ἀπὸ τὸν Πάτροκλο στὸ Π 401-410. Παρ' ὅτι ὁ ψευδο-ἠροδότειος *Βίος* συνδέει συχνὰ πρόσωπα τῆς ἀφήγησής του μὲ ὀνόματα τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, κανένα ἀπὸ τὰ ἱλιαδικὰ αὐτὰ χωρία δὲν φαίνεται νὰ ἐμπλέκεται στὴν ὀνομασία τοῦ Θεστορίδη ἀπὸ τῆ Φώκαια.

6

Τὸ ἐπίγραμμα εἶναι οὐσιαστικὰ μιὰ ἐπικλήση τὴν ὁποία ἀπευθύνει ὁ Ὀμηρος στὸν Ποσειδῶνα πρὸς χάριν τῶν ναυτῶν ποὺ δέχτηκαν νὰ τὸν μεταφέρουν στὴν Ἐρυθραία. Τελικὸς προορισμὸς τοῦ ποιητῆ εἶναι ἡ Χίος. Σκοπὸς τοῦ εἶναι νὰ ἀποκαλύψει ὅτι ὁ Θεστορίδης, ποὺ ἐν τῷ μεταξὺ ἔχει ἐγκατασταθεῖ στὴ Χίο, οἰκειοποιεῖται ἐκεῖ τὴ δική του ποιήση καὶ δοξάζεται. Ὁ συγγραφέας τοῦ *Βίου*, ἐνισχύοντας τὴν προοικονομία τῶν περιπλανήσεων τοῦ ποιητῆ, προσδιορίζει ἀκριβῶς μὲ ποιὸν τρόπο ὁ Ὀμηρος πληροφορήθηκε τὴν ἀπάτη τοῦ Θεστορίδη: κάποιιοι ἔμποροι, ποὺ ταξίδεψαν ἀπὸ τὴ Χίο στὴ Φώκαια, τὸν ἐνημέρωσαν ὅτι εἶχαν ἀκούσει ἀπὸ τὸν Θεστορίδη τὰ ἴδια ποιήματα τὰ ὁποῖα ἄκουσαν στὴ συνέχεια ἀπὸ τὸν Ὀμηρο στὴ Φώκαια. Τὸ ἐπίγραμμα εἰσάγεται μὲ τὸ τυπικὸ σχῆμα ποὺ υἱοθετεῖται συχνὰ στὶς προσευχὲς καὶ στοὺς κλητικὸς ὕμνους (ρῆμα σὲ προστακτικὴ καὶ παράθεση ἐπιθέτων ἢ ιδιοτήτων τοῦ θεοῦ). Ὑπενθυμίζεται ὅτι παρὰ τὴ σημασία καὶ τὴν ἔκταση τῆς λατρείας τοῦ Ποσειδῶνα, στὴν ἀρχαία γραμματεία σώζονται μόνον τρεῖς ὕμνοι πρὸς τιμὴν του, καὶ αὐτοὶ ἐξαιρετικὰ σύντομοι: ὁ Ὀμηρικὸς Ὑμνος, ὁ Ὀρφικὸς Ὑμνος καὶ ὁ Ὑμνος ποὺ ἀποδίδεται ψευδεπίγραφα στὸν Ἀρίωνα, ἐνῶ χαρακτηριστικὰ ὕμνου ἀπαντοῦν καὶ στὴν ἐπικλήση πρὸς τὸν Ποσειδῶνα ποὺ περιλαμβάνεται στοὺς *Ἰπλεῖς* τοῦ Ἀριστοφάνη (551-564). Γιὰ τὸ τυπικὸ τῶν ὁμηρικῶν ἐπικλήσεων (πρὸς τὸν Ποσειδῶνα καὶ πρὸς ἄλλους θεοὺς) σὲ σχέση μὲ τὸ 6ο ἐπίγραμμα βλ. Markwald, ὁ.π., 118-123. Ἡ ὑπόμνηση τῶν ιδιοτήτων τοῦ θεοῦ περιλαμβάνει συχνὰ καὶ τοὺς τόπους τῆς προτίμησής του, ὅπου κατὰ κανόνα μαρτυροῦνται καὶ τὰ ἀντίστοιχα ἱερά. Ἐδῶ, ἡ μνεῖα τοῦ Ἐλικῶνα (στ. 2) φαίνεται νὰ ἀκολουθεῖ μιὰ παράδοση ποὺ ἀνιχνεύεται ἤδη στὸν Ὀμηρο (γ 404, Ἐλικῶνιον ἄνακτα) καὶ συνεχίζεται στὸν Ὀμηρικὸ Ὑμνο *Εἰς Ποσειδῶνα* (3, ὅς θ' Ἐλικῶνα καὶ εὐρείας ἔχει Αἰγᾶς). Γιὰ τὴν παρετυμολογικὴ συσχέτιση τοῦ Ἐλικῶνος μὲ τὴν Ἐλίκη (πβ. *Ἰλ.* Θ 203) σὲ σχέση μὲ τὴ λατρεία τοῦ Ποσειδῶνα, βλ. Markwald, ὁ.π., 123-128. Ἡ συσχέτιση μὲ τὸν ἠσιόδειο Ἐλικῶνα ποὺ χαρακτηρίζεται μὲ τὸ ἐπίθετο ζάθεος (*Θεογ.* 2, 23) ὀδήγησε (τὸν Ruhnken) στὴ διόρθωση τῆς γραφῆς ξανθοῦ (στ. 2) ποὺ παραδίδουν τὰ

χειρόγραφο τοῦ βου ἐπιγράμματος σὲ ζαθέου (ἢ διόρθωση υἰοθετεῖται ἀπὸ τὸν Markwald καὶ τὸν West). Ὁ κύριος τοῦ Ἑλικῶνα καλεῖται ἐδῶ νὰ ἐπυτεύσει τὴ μετάβαση τοῦ ποιητῆ στοὺς πρόποδες τοῦ Μίμαντα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὀρίζεται ἔμμεσα μιὰ θεματικὴ ἀνταπόκριση ἀνάμεσα στὰ δύο ὄρη ποὺ μνημονεύονται ἀντίστοιχα στοὺς στ. 2 καὶ 5. Στὸν στ. 6, τὸ θέμα τῆς ἀναζητήσεως αἰδοίων βροτῶν καὶ τῆς ἀπόκτησης ὀσίων προεκτείνει ἀνάλογες ἀναζητήσεις ποὺ δηλώνονται στὰ ἐπιγράμματα 2 καὶ 4, ἐνισχύοντας τὸν θεματικὸ συνεχτικὸ ἴστὸ στὸ ἐσωτερικὸ τῶν ἐπιγραμμάτων ἐνῶ, συγχρόνως, ἐπαναφέρει τὸ θέμα τῆς προσωπικῆς δικαίωσης καὶ τῆς ἀνταποδοτικῆς δικαιοσύνης (φῶτα... τεισαίμην, στ. 7) ἀπέναντι σὲ ἐκείνους ποὺ στάθηκαν ἀσεβεῖς καὶ ἄδικοι (ἠπεροπούσας στ. 7, ὠδύσατο στ. 8) πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ ποιητῆ.

7

Μετὰ τὸ 6ο ἐπίγραμμα ποὺ καθορίζεται ἀπὸ τὴν ἐπίκληση στὸν θεὸ τοῦ ὕγρου στοιχείου, ἀκολουθεῖ τὸ 7ο ἐπίγραμμα, ποὺ προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν ἐπίκληση στὴ θεὰ Γῆ. Ἡ ἐναλλαγὴ θάλασσα - γῆ - θάλασσα θὰ συνεχιστεῖ, ὅπως θὰ δοῦμε, μὲ τὸ 8ο ἐπίγραμμα ποὺ ἀναφέρεται καὶ πάλι στοὺς ναῦτες ἐνὸς πλοίου. Ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὴ σύνθεση τοῦ 7ου ἐπιγράμματος εἶναι — σύμφωνα μὲ τὸν Βίο — τὸ ἄγονο καὶ τραχὺ ἔδαφος τῆς Ἐρυθραίας τὸ ὁποῖο ἐντυπώσασε τὸν Ὅμηρο ὅταν ἀποβιβάστηκε ἐκεῖ. Ὁ Στράβων (14.1.32), μιλώντας γιὰ τὸν Μίμαντα, περιγράφει τὴν τοπογραφία τῆς περιοχῆς ὡς ἐξῆς: μεταξὺ δὲ τῶν Ἐρυθρῶν καὶ τοῦ Ὑποκρήμνου Μίμας ἐστίν, ὄρος ὑψηλόν, εὐθηρον, πολὺδένδρον. Ἐπειδὴ οἱ χαρακτηρισμοὶ εὐθηρος καὶ πολὺδένδρος δὲν δηλώνουν ἄγονη γῆ, εἶναι πιθανὸν ὅτι ἡ ὄνομασία Ὑπόκρημνος ἀποτελεῖ τὴ βασικὴ ἔνδειξη ποὺ ἔμμεσα αἰτιολογεῖ τὴν αἴσθησιν τῆς τραχύτητος (πβ. δύσβωλος, τρηχεῖα, στ. 3) ποὺ προβάλλεται στὸ 7ο ἐπίγραμμα. Ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς τρεῖς στίχους ποὺ ἀποτελοῦν τὸ ἐπίγραμμα αὐτὸ ἀνταποκρίνεται στὸ σύνθηρος τυπικὸ τῆς ἐπίκλησης (ὄνομα τῆς θεότητος καὶ παράθεση ἐπιθέτων ἢ ἰδιοτήτων) χωρὶς τὴ ρηματικὴ προτροπὴ σὲ προστακτικὴ ἔγκλιση (πβ. κλύθι στὸ ἐπίγραμμα 6, στ. 1), ἀφοῦ ἐδῶ πρόκειται γιὰ διαπιστωτικὴ ἐπίκληση χωρὶς ἄμεση διατύπωση αἰτημάτων. Οἱ ἄλλοι δύο στίχοι παραλλάσσουν τὸ γνωστὸ θέμα τῆς ἀνταποδοτικῆς δικαιοσύνης ἀνάγοντάς το στὴ δικαιοπραξία τῆς ἴδιας τῆς θεότητος καὶ διαχωρίζοντας τίς χαρὲς καὶ τοὺς κόπους ποὺ χαρίζει ἡ Γῆ στοὺς ἀνθρώπους ἀνάλογα μὲ τὸ ἂν ἡ ἴδια τρέφει εὐνοϊκὰ ἢ ἐχθρικὰ αἰσθήματα

ἀπέναντί τους. Ἡ γραφή Γῆ (μὲ κεφαλαῖο) ποὺ ἐπιλέγουν ὁ Markwald καὶ ὁ West φαίνεται ὀρθότερη στὰ συγκεκριμένα συμφραζόμενα (ὁ Allen προτιμᾷ τὴ γραφή γῆ). Στὸν Ὀμηρικὸ Ὑμνο *Εἰς Γῆν μητέρα πάντων*, ὁ διπλὸς αὐτὸς χαρακτήρας τῶν δώρων τῆς Γῆς πρὸς τοὺς θνητοὺς ἀποδίδεται ὑπαινικτικὰ ἀφοῦ περιγράφεται μόνον ἡ καλὴ τύχη τῶν ἀνθρώπων ποὺ κερδίζουν τὴν εὖνοια τῆς θεᾶς (ὁ δ' ὄλβιος ὄν κε σὺ θυμῶ πρόφρων τιμῆς, 7-8) καὶ ὄχι ἡ ἀντίθετη περίπτωση. Τὸ θέμα τοῦ πλούτου ποὺ χαρίζει ἡ Γῆ, κοινὸς τόπος στὶς περισσότερες ἐκτενεῖς μνεῖες τῆς, ἀπαντᾷ φυσικὰ καὶ στὸν Ὀρφικὸ Ὑμνο *Εἰς Γῆν* (26, Quandt). Τὸ ὄνομα τῆς Γῆς μνημονεύεται τέσσερις φορές στὴν *Ἰλιάδα* —εἴτε στὸν συνηρημένο εἶτε στὸν ἀσυναίρετο τύπο—, πάντοτε σὲ συμφραζόμενα ὄρκου (Γ 104, Γ 278, Ο 36, Τ 259), ἐνῶ ἀπὸ τὶς δύο μνεῖες ποὺ καταγράφονται στὴν *Ὀδύσεια* (ε 184, λ 576) ἡ πρώτη περιέχεται καὶ αὐτὴ σὲ ὄρκο καὶ μόνο στὴ «Νέκυια» ἡ Γαία ἀναφέρεται ἀπλῶς ὡς μητέρα τοῦ Τίτυοῦ. Ἡ κάποια ἐπικάλυψη τῶν ἀρμοδιοτήτων ποὺ φαίνεται, ἐκ πρώτης ὄψεως, νὰ μοιράζονται σὲ θρησκευτικὸ ἐπίπεδο ἡ Γῆ μὲ τὴ Δῆμητρα, αἱρεται, τόσο στὸ μυθικὸ ὅσο καὶ στὸ τελετουργικὸ ἐπίπεδο, ἐπειδὴ ἡ πρώτη μνημονεύεται ἀμεσότερα σὲ σχέση μὲ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου καὶ τὴ γέννηση τῶν ἀπειράριθμων ἀπογόνων τῆς, τοποθετεῖται ἐξ ὀρισμοῦ στὴν ἀρχὴ τῶν θεογονικῶν καὶ κοσμογονικῶν ἀφηγήσεων καὶ τὸ ὄνομά τῆς ἀποτελεῖ τὴν ἀναμενόμενη σταθερὰ στὶς ἐπικλήσεις τῶν ὄρκων, ὅπως ὑποδηλώνεται ἤδη ἀπὸ τὴν παρουσία τῆς στὰ ἀντίστοιχα συμφραζόμενα τοῦ ὀμηρικοῦ ἔπους ἀλλὰ καὶ τῆς κατοπινῆς ἀρχαιοελληνικῆς γραμματείας. Ἡ κοσμογονικὴ διάσταση στὴν ἀνθρωπομορφικὴ σύλληψη τῆς Γῆς (Γαίας), ποὺ διατηρεῖ συγχρόνως ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς φυσικῆς πραγματικότητος ἀπὸ τὴν ὁποία ἀντλεῖται, εἶναι ἡ κυρίαρχη, τουλάχιστον ἀπὸ τὸν Ἡσίοδο καὶ ἔπειτα (βλ. χαρακτηριστικὰ Ἡσ. *Θεογ.*, 117, 158-160, 170, 881-885). Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. ἐνδεικτικὰ R. Lamberton, *Hesiod*, Yale University Press 1988, εἰδικότερα κεφ. 2, *passim* (ἐλλ. μ. ἀφ. Ἀθήνα 2005, 67-96), καθὼς καὶ τὸν σχολιασμὸ τοῦ M. L. West (*Hesiod: Theogony*, Oxford 1966) στοὺς στ. 126-210 καὶ 820-880 ὅπου περιγράφονται οἱ ἀπόγονοι τῆς Γαίας.

8

Τὸ ἐπίγραμμα ἀπευθύνεται στοὺς ναῦτες τοῦ ἀλιευτικοῦ πλοίου μὲ τὸ ὄποιο ὁ Ὅμηρος ἐπιθυμεῖ νὰ ταξιδέψῃ ἀπὸ τὴν Ἐρυθρὰν εἰς τὴν Χίον. Κατὰ τὸν Βίο, ὁ Ὅμηρος τοὺς παρακάλεσε νὰ τὸν πάρουν μαζί τους, ἐκεῖνοι ὅμως δὲν ἀνταποκρίθησαν στὸ αἶτημά του καὶ ἔφυγαν χωρὶς αὐτόν. Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς ὅτι τὸ ἐπίγραμμα τοποθετεῖται στὴ στιγμή μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ναυτῶν καὶ ὄχι πρὶν. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, εὐκολὰ ἐπανεισάγεται τὸ θέμα τοῦ σεβασμοῦ τῆς φιλοξενίας, κυρίαρχο ὅπως εἶδαμε καὶ σὲ προηγούμενα ἐπιγράμματα, συνδυασμένο ὅμως ἀφ' ἑνὸς μὲ τὸ θέμα τῆς ἀνταποδοτικῆς δικαιοσύνης (ποῦ ἐδῶ εὐλόγα ὀρίζει ὁ ξένιος Δίας) καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ τὸ θέμα τῆς πρόρρησης: ἡ ὄπισ Διός (στ. 4) θὰ λειτουργήσῃ ἀμέσως, ἀφοῦ ὁ ἀντίθετος ἄνεμος θὰ ξαναστείλῃ πίσω τὸ πλοῖο ποῦ ἀπέπλευσε χωρὶς τὸν ποιητὴ καὶ παρὰ τὴν ἐκπεφρασμένη παράκλησίν του, ἐνῶ ἡ ἀνταποδοτικὴ δικαιοσύνη, χάρις εἰς τὴν ἀμεσότητά της, δὲν φαίνεται νὰ ἐστιάζει ἀπλῶς εἰς τὴν τιμωρίαν τῶν ἀδικούντων ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν εὐδόωσιν τῶν στόχων τοῦ ἀδικημένου.

Ἀπὸ τοὺς τέσσερις στίχους τοῦ ἐπιγράμματος, ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος προβάλλουν τὴν παρότρυνσιν γὰρ σεβασμὸν στοὺς ξένους, αἰτιολογώντας τὴν παρότρυνσιν αὐτὴ μὲ τὴν τιμωρίαν ποῦ ἐπιφυλάσσει ὁ Δίας στοὺς ἀσεβεῖς. Οἱ δύο πρῶτοι στίχοι περιορίζονται εἰς τὴν προσφώνησιν τῶν ναυτῶν, τῶν ὁποίων ἡ «ποντοπορία» (πβ. ποντοπόροι, στ. 1) τοποθετεῖται στοὺς ἀντίποδες τοῦ ἀξιοζήλου βίου (πβ. βίον δύσζηλον, στ. 2) καὶ τῶν ὁποίων ἡ μοῖρα παραβάλλεται, σὲ χωροταξικὴν καταρχὴν ἐπίπεδο, μὲ τὴν ζωὴν τῶν γλάρων. Γιὰ τὸν ὀρνιθολογικὸν προσδιορισμὸν τοῦ ὄρου αἴθουια εἰς τὴν ἀρχαιοελληνικὴν γραμματείαν, βλ. Διον. Περιηγητῆς, Ἰξευτ., Π.6 (A. Garzya), D'Arcy W. Thompson, *A Glossary of Greek Birds*, London-Oxford 1936, 27-29, 88-91, πβ. καὶ Markwald, ὁ.π. 156-162. Τὸ ἀμεσότερον ὁμηρικὸν παράλληλον, ὅπου ἀπαντοῦν συγχρόνως ἡ λέξις αἴθουια καὶ ἡ σύγκλισις τῆς μοῖρας ἐνὸς ἠναυτικοῦ καὶ ἐνὸς γλάρου, ἀντλεῖται ἀπὸ τὴν Ὀδύσειαν καὶ, εἰδικότερα, ἀπὸ τὴν συνάντησιν τοῦ Ὀδυσσεῆ (ποῦ ταξιδεῖ εἰς τὴν θαλασσοδαρμένην σχεδίαν του) μὲ τὴν Λευκοθέαν ποῦ τὸν συναντᾷ ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἔχοντας πάρεν τὴν μορφήν γλάρου (αἴθουια εἰκυῖα, ε 337). Ἡ σύγκρισις ἐνὸς πλοίου μὲ πουλὶ εἶναι μιὰ συνηθισμένη παρομοίωσις εἰς τὴν ἀρχαιοελληνικὴν γραμματείαν καὶ πολλὰ σημεῖα τοῦ μύθου τῆς Ἀργεῖος (ὅπως π.χ. τὸ ἐπεισόδιον τῶν Συμπληγάδων) φανερώσονται εἰς τὴν συσχέτισιν αὐτήν. Ἐμμεσᾶ, ἡ ἔννοια τῆς ταχύτητος, ποῦ λαμβάνει εἰς τὴν συγκεκριμένην μεταφοράν, φαίνεται

νά είναι και ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ αἴθυια συγκρίνεται, σὲ ἄλλες πηγές, μὲ ἄλογο (πβ. Καλλίμ. Ὑμνος *Εἰς Δῆλον*, 12). Τὸ ἐνδιαφέρον στοιχεῖο ποὺ ἐμφανίζεται στὸ συγκεκριμένο τετράστιχο τοῦ 8ου ἐπιγράμματος εἶναι ὅτι ἡ σύγκριση μὲ πτηνὸ δὲν ἀφορᾷ πιά τὸ πλοῖο ἀλλὰ τοὺς ἴδιους τοὺς ναῦτες καὶ μάλιστα σὲ ἀρνητικὰ συμφραζόμενα (πβ. βίον δύσζηλον, στ. 2). Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ, ἡ μόνη ἴσως ὁμηρικὴ ἀναλογία ποὺ μπορεῖ νὰ ἀνιχνευτεῖ εἶναι ἡ σύγκριση τῶν συντρόφων τοῦ Ὀδυσσεῆ μὲ θαλάσσιες κουροῦνες (εἶδος φαλακροκόρακα) ποὺ παρασύρονται ἀπὸ τὴ θάλασσα στὸ μ 418-419 (οἱ δὲ κορώνησιν ἴκελοι περὶ νῆα μέλαιναν/κύμασιν ἐμφορέοντο, θεός δ' ἀποαῖνυτο νόστον), δηλ. λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν προαναγγεληθεῖσα θανάσιμη τιμωρία τους, τὸν πνιγμό, τιμωρία ποὺ προληπτικὰ τοὺς ἐπιφυλάσσει ἡδη στὸ προοίμιο τῆς Ὀδύσειας γιὰ τὴ συνειδητὴ ἀσέβεια ποὺ διέπραξαν πρὶν ἀποπλεύσουν ἀπὸ τὴ Θρινακία σφάζοντας καὶ γευόμενοι τὶς ἱερὲς ἀγελάδες τοῦ Ἥλιου. Γιὰ τὴν αἴθυιαν, τὸ ἐπεισόδιο τῆς συνάντησης Ὀδυσσεῆ καὶ Λευκοθέας καὶ τὴν εἰδικότερη σημασία ποὺ ἀνιχνεύεται στὴν παρουσία τῆς αἴθυϊας σὲ ἀρκετὲς μυθικὲς ἀφηγήσεις, βλ. M. Detienne-J.-P. Vernant, *Les ruses de l' intelligence. La métis des Grecs*, Paris 1974, κεφ. 8, passim.

9

Ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ἐπιγράμματος σὲ ἔμμετρη μορφή ὀφείλεται στὸν Barnes (βλ. West, σημ. 46, Markwald, ὁ.π., 151). Μὲ τὴν ἀποκατάσταση αὐτῆ διαφωνεῖ ὁ Markwald (ὁ.π., 151) ποὺ, ἀκολουθώντας τὸν A. Ludwich («Homerische Gelegenheitsdichtungen», *RhM* 71 [1916] 41-78, 200-231), τὸν Wilamowitz (*Die Ilias und Homer*, Berlin 1916, 426) καὶ τὸν T. W. Allen (*Homeri Opera*, V, Oxford 1912, 204-205) παραλείπει τὸ ἐπίγραμμα καὶ διατηρεῖ στὸν σχολιασμό τὴν πεζὴ ἐκδοχή του: ὑμᾶς, ὦ ξένοι ἔλαβεν ὁ ἄνεμος ἀντίος γενόμενος. ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν με δέξασθε, καὶ ὁ πλοῦς ὑμῖν ἔσται. Στὴν ἐκδοση τοῦ G. Hermann (Leipzig 1806), τοῦ H. Evelyn-White (London 1936) καὶ τοῦ M. L. West (London 2003) τὸ ἐπίγραμμα (στὴν ἔμμετρη μορφή του) συμπεριλαμβάνεται μὲ ἀριθμὸ 10 (Hermann) ἢ 9 (Evelyn-White, West). Ὁ ρόλος τοῦ ἐπιγράμματος αὐτοῦ εἶναι νὰ συμπληρώσει τὴ διαδικασία τοῦ ταξιδιοῦ ποὺ πραγματοποιεῖ ὁ ποιητὴς ξεκινώντας ἀπὸ τὴ Φώκαια μετὰ τὶς πληροφορίες τῶν ἐμπόρων γιὰ τὴ δράση τοῦ Θεστορίδη στὴ Χίο. Ὅσο προχωρεῖ ἡ ἐξιστόρηση, γίνεται ἐμφανέστερη ἡ τάση τοῦ Βίου νὰ ἀποδώσει στὸν Ὅμηρο δεινότητα ὄχι μόνον ποιητικὴ ἀλλὰ, ὑπὸ μία ἔννοια, καὶ προφητικὴ. Μὲ τὴν πρόρρηση αὐτῆ πρὸς τοὺς ἀλιεῖς, ὁ ψευδο-ἠροδό-

τειος *Βίος* επιχειρεῖ νὰ ὑποδηλώσει μέσα ἀπὸ τὸν λόγο τοῦ ποιητῆ πῶς ἀποκαθίσταται, στὸ ἐπίπεδο τῆς ἀνταποδοτικῆς δικαιοσύνης, ἡ πλημμέλεια τῶν ναυτῶν ἀπέναντι στὸν Ὅμηρο καὶ πῶς ἐπιτυγχάνεται, καὶ γιὰ τοὺς πρώτους καὶ γιὰ τὸν δεύτερο (ἀλλὰ χάρη στὸν δεύτερο), ἡ ὀλοκλήρωση τοῦ ἐπιθυμητοῦ πλοῦ στὴ *Χίο*.

10

Ὁ Ὅμηρος ἔχει φθάσει ἐπιτέλους στὴ *Χίο*, διανυκτερεύει στὴν παραλία καὶ τὴν ἐπόμενη ἡμέρα προχωρεῖ πρὸς τὴν ἐνδοχώρα καὶ φθάνει σὲ ἓνα μέρος ποῦ ὀνομάζεται Πίτυς. Ἐκεῖ, καθὼς κοιμᾶται κάτω ἀπὸ ἓνα πεῦκο (σὲ ἀπόλυτη ἀρμονία μὲ τὸ ὄνομα τῆς περιοχῆς), ἐνοχλεῖται ἀπὸ κάποιον κουκουνάρι ποῦ πέφτει ἐπάνω του καὶ ἀπευθύνει, κατὰ τὸν *Βίο*, πρὸς τὸ ἴδιο τὸ δένδρο τὰ λόγια ποῦ περιλαμβάνονται στὸ 10ο ἐπίγραμμα. Ἄν στὰ προηγούμενα ἐπιγράμματα εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ διαπιστώσουμε τὸ στοιχεῖο τῆς ἀνταποδοτικῆς δικαιοσύνης καὶ τὸ στοιχεῖο τῆς πρόρρησης, στὸ συγκεκριμένο ἐπίγραμμα βλέπουμε καὶ πάλι τὰ θέματα αὐτά, ἐδῶ ὅμως αἰσθητὰ διαφοροποιημένα. Ὡς τώρα, οἱ θεματικὲς αὐτὲς ἐμμονές ἀφοροῦσαν τὶς πράξεις τῶν ἀνθρώπων. Τώρα, τὸ στοιχεῖο τῆς ἀνταπόδοσης ἀφορᾷ τὸ πεῦκο καὶ τὸν καρπὸ του (τὸ κουκουνάρι ποῦ πέφτει ἐπάνω στὸν κοιμισμένο ποιητῆ) καὶ ἡ μειωτικὴ σύγκριση τοῦ συγκεκριμένου δένδρου μὲ κάποιον ἄλλο ποῦ βγάζει καλύτερους καρπούς, δίνει στὸν θυμὸ τοῦ ποιητῆ μιὰ χροιά ἐλαφρῶς κωμική. Ὁ West (ἔ.π., 379, σημ. 23) καὶ ὁ Markwald (ἔ.π., 178-182) ὑπενθυμίζουν τὴν πληροφορία ποῦ μᾶς διασώζει ὁ Στράβων (13.1.44) γιὰ ἓνα γιγαντιαῖο πεῦκο ὕψους 67 μέτρων ποῦ βρισκόταν στὴ συγκεκριμένη περιοχή τῆς Ἰδῆς τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἄτταλου Α' (241-197 π.Χ., βλ. ὅμως καὶ τὸν σχολιασμὸ τοῦ Markwald, ἔ.π., 181, σημ. 10). Κατὰ τὸν Evelyn-White (ἔ.π., 471), ὁ «καλύτερος καρπὸς» πρὸς τὸν ὁποῖο συγκρίνεται τὸ πεσμένο κουκουνάρι ἔχει μεταφορικὴ σημασία, ἀφοῦ τὸ πραγματικὸ σημαινόμενο εἶναι ὁ σίδηρος ὁ ὁποῖος λιώνει μέσα σὲ φωτιὰ ἀπὸ ξύλα πεύκων. Γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ καρποῦ, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ συγγραφέας τοῦ ψευδο-Ἡροδότειου *Βίου* ἀναφέρει δύο ὄρους (στρόβιλος καὶ κῶνος), βλ. Ἀριστοτ., ἀπόσπ. 252 (Rose), Θεόφρ., *Περὶ φυτῶν ἱστορίας*, 3.9.1-5, Γαληνός, *Περὶ τροφῶν δυνάμεως*, 2.17, *Περὶ συνθέσεως φαρμάκων τῶν κατὰ τόπους*, 7.1, *Εἰς τὸ Ἱπποκράτους περὶ διαίτης ὀξέων νοσημάτων βιβλίον ὑπόμνημα*, 4.63, πβ. καὶ Σούδα, s.v. *πίτυς*. Τὸ στοιχεῖο τῆς πρόρρησης δηλώνεται ἐδῶ κυρίως ἀπὸ τὸν ρόλο ποῦ θὰ διαδραματίσει ὁ σίδηρος στὰ χέ-

ρια τῶν Κεβρηνίων ὅταν ἡ πόλις θὰ ἔχει πιά χτιστεῖ (ὁ Βίος διευκρινίζει ὅτι βρισκόμαστε ἀκόμη στὴν περίοδο κατὰ τὴν ὁποία οἱ Κυμαῖοι ἐτοιμάζονται νὰ χτίσουν τὴν Κεβρήνη). Ἡ πληροφορία τοῦ ψευδο-ἠροδότειου Βίου γιὰ τὸν σίδηρο τῶν Κεβρηνίων συνδέεται, πιθανότατα, μὲ τὴν ὑπαρξὴ μεταλλείων σιδήρου στὴν περιοχὴ τῆς Σμύρνης ποὺ χρονολογοῦνται ἤδη τὸν 9ο αἰ. π.Χ. (βλ. R. J. Forbes, *Bergbau, Steinbruchtätigkeit und Huttenwesen* [*Archaeologia Homeric* 21], Göttingen 1967, πβ. καὶ Στράβ. 13.1.56). Ἡ σημασία τῆς πόλης στὴν περιοχὴ τῆς Τρωάδας δηλώνεται ἴσως καὶ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Κεβριόνη, νόθου γιοῦ τοῦ Πριάμου ποῦ, ὡς ἠνίοχος τοῦ Ἔκτορα, σκοτώνεται ἀπὸ τὸν Πάτροκλο στὸ Π 734-782 τῆς Ἰλιάδας. Γύρω ἀπὸ τὸ σῶμα του δίνεται σκληρὴ καὶ παρατεταμένη μάχη ἀνάμεσα στὸν Ἔκτορα καὶ τὸν Πάτροκλο ἀρχικὰ καὶ ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς Τρῶες στὴ συνέχεια, ὥσπου τελικὰ τὸ κερδίζουν ὡς λάφυρο οἱ Ἀχαιοί. Σὲ σχέση μὲ τὸν στ. 3 (σιδηρὸς Ἄρης), θὰ πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι εἶναι ἡ δευτέρη φορὰ ποὺ μνημονεύεται ὁ Ἄρης στὰ ὁμηρικὰ ἐπιγράμματα (ἡ πρώτη γίνεται στὸ 4ο ἐπίγραμμα μὲ ἀφορμὴ τοὺς ἄνδρες τοῦ Φρίκωνα καὶ μὲ σημασία μεταφορικὴ πρὸς δήλωσιν τῆς πολεμικῆς δεινότητάς τους: ὀπλότεροι μαλεροῖο πυρὸς κρίνοντες Ἄρησ, στ. 5). Ἐδῶ, ἡ ἄμεση σύνδεση μὲ τὸν Ἄρη αἰτιολογεῖται, πιθανότατα, καὶ πάλι ἀπὸ τὴν χρῆσιν τοῦ σιδήρου στὴν ὀπλικὴ τέχνη τοῦ πολέμου, ἐνῶ καὶ ἡ μνεία τῆς Ἰδης, ἄμεσα συνδεδεμένης μὲ τὴν τοπογραφία τοῦ τρωικοῦ πολέμου, δικαιολογεῖ ἴσως παρόμοιους μυθικοὺς καὶ ἀφηγηματικοὺς συνειρμούς. Δὲν φαίνεται νὰ λανθάνει κάποια ἄλλου τύπου, λατρευτικὴ ἢ τελετουργικὴ, σύνδεση μὲ τὸν Ἄρη στὰ συγκεκριμένα συμφραζόμενα.

11

Τὸ ἐνδέκατο ἐπίγραμμα ἀπευθύνεται στὸν Γλαῦκο, τὸν βοσκὸ τῆς Χίου ποὺ ὑποδέχεται φιλικὰ τὸν Ὅμηρο ὅταν ἐκεῖνος ἀκούει τὸν ἦχο ἀπὸ τὰ βελάσματα τῶν ζώων καὶ πλησιάζει στὸ κοπάδι του. Τὰ σκυλιὰ γαβγίζουν μόνις ἀντιλαμβάνονται τὴν παρουσία τοῦ τυφλοῦ ταξιδιώτη καὶ ὁ Γλαῦκος, ἀνταποκρινόμενος στὴν ἐκκλήση τοῦ Ὀμήρου, συγκρατεῖ πρῶτα τὰ σκυλιὰ καὶ προσκαλεῖ ἔπειτα τὸν ξένο στὸ σπίτι του ὅπου μαθαίνει καὶ τὴν ἱστορία του. Τὴν ὥρα ποὺ δειπνοῦν καὶ ἐνῶ τὰ σκυλιὰ, πεινασμένα, γαβγίζουν πάλι, ὁ Ὅμηρος ἀπευθύνει τοὺς στίχους αὐτοὺς στὸν οἰκοδεσπότη του. Γιὰ τὸν (ἀνα)γνώστη τῆς Ὀδύσσειας, ἡ σκηνὴ τῆς συνάντησης τοῦ Ὀμήρου μὲ τὸν Γλαῦκο διατηρεῖ κάποιες προφανεῖς ἀναλογίες μὲ τὴν ἀντί-

στοιχη ὑποδοχή τοῦ μεταμφιεσμένου Ὀδυσσέα ἀπὸ τὸν Εὐμαιο (ξ 29 κ.έ.) στὴν Ἰθάκη. Τὸ ὄνομα Γλαῦκος, ὅπως εἶναι γνωστό, χαρακτηρίζει πολλὰ μυθικά πρόσωπα ἀπὸ τὰ ὁποῖα δύο τουλάχιστον δὲν σχετίζονται ἄμεσα μὲ τὸν τρωικὸ κύκλο. Τὰ δύο αὐτὰ πρόσωπα εἶναι: α) ὁ γιὸς τοῦ Μίνωα ποῦ ἔπεσε, μικρός, σὲ ἓναν πίθο μὲ μέλι καὶ πνίγηκε, ἀναστήθηκε ὁμως χάρι στὸν Πολύειδο (ἢ, κατ' ἄλλους, ἀπὸ τὸν Ἀσκληπιό), καὶ β) ὁ θαλασσινὸς θεὸς Γλαῦκος ποῦ γεννήθηκε θνητὸς ἀπὸ τὸν Ἀθηδὸνα καὶ τὴν Ἀλκυόνη, ἢ ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα καὶ μιὰ Ναϊάδα ἢ, ἀκόμη, ἀπὸ τὸν Σίσυφο καὶ κέρδισε τὴν ἀθανασία εἴτε τρώγοντας ἓνα μαγικὸ βότανο εἴτε πίνοντας νερὸ ἀπὸ μιὰ μαγικὴ πηγὴ. Ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα πρόσωπα τὰ ὁποῖα φέρουν τὸ ὄνομα Γλαῦκος, ὁ ἓνας εἶναι Τρώας, γιὸς τοῦ Ἀντήνορα, καὶ συνέβαλε στὴν ἀρ-
 -ταγή τῆς Ἑλένης βοηθώντας τὸν Πάρη, καὶ ὁ ἄλλος εἶναι ὁ γνωστὸς ἰλια-
 -δικὸς ἥρωας τῆς Λυκίας ποῦ διακρίνεται στὴ συνάντησή μὲ τὸν Διομήδη
 -στο Z 119-233, στὴν ἐπίθεσή τῶν Λυκίων κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέ-
 -δου (M 309-393) καὶ στὸν θάνατο τοῦ Σαρπηδῶνα στὸ Π 492-547. Στὸ τε-
 -λευταῖο αὐτὸ χωρίο, ὁ πληγωμένος Σαρπηδῶν, λίγο πρὶν ἀφήσει τὴν τε-
 -λευταία του πνοή, καὶ προκειμένου νὰ ἀνακτήσουν τὸ θάρρος τους οἱ ὑπό-
 -λοιποι Λύκιοι καὶ οἱ Τρῶες, ἐνθαρρύνει τὸν Γλαῦκο νὰ πολεμήσει ἀκόμη
 -γενναιότερα μὲ τὴν προσφώνηση: Γλαῦκε πέπον, πολεμιστὰ μετ' ἀνδράσι,
 -νῦν σε μάλα χρὴ / αἰχμητὴν τ' ἔμμεναι καὶ θαρσαλέον πολεμιστὴν. Τὴ λο-
 -γοτυπικὴ αὐτὴ προσφώνηση Γλαῦκε πέπον υἱοθετοῦν (μὲ τὴ γραφὴ πέ-
 -πων) στὸν πρῶτο στίχο τοῦ ἐπιγράμματος τὰ περισσότερα χειρόγραφα
 -τοῦ ψευδο-ἠροδότειου Βίου (Γλαῦκε πέπων, ἐπιών τοι ἔπος τι ἐνὶ φρεσὶ
 -θήσω). Ἡ μορφή τοῦ πρώτου στίχου στὴν παρούσα ἔκδοσι υἱοθετεῖται (ὡς
 -μετρικὰ ὀρθότερη) ἀπὸ τοὺς περισσότερους ἐκδότες (ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Allen)
 -μὲ βάση ἐναλλακτικὰς γραφὰς χειρογράφων τῆς Σούδας ποῦ σώζουν τὸ
 -ἐπίγραμμα, καταγράφοντας στὸ περιθώριο καὶ τὴν προσφώνηση Γλαῦκε,
 -βροτῶν ἐπιόπτα (βλ. Markwald, ὁ.π., 186-188, West, 380-381, Allen, 206,
 -Evelyn-White, 470). Σὲ ὅλες τὶς παραλλαγές, πάντως, ἡ παρήχησις (πέ-
 -πων-ἐπιών-ἐπιόπτα-ἔπος) μὲ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο διατηρεῖται. Ἡ
 -γραφὴ βροτῶν, ποῦ δὲν βρίσκει ἀντίκρισμα στὰ συγκεκριμένα συμφραζό-
 -μενα, διορθώθηκε ἀπὸ τὸν Kuster σὲ βοτῶν. Γιὰ τὸν τύπο ἐπιόπτα ἀντὶ
 -ἐπόπτα στὸν ἴδιον στίχο, πβ. ἐπιόσομαι (μὲ τὴ σημασίαν «ἐπιλέγω») ἀντὶ
 -ἐπόσομαι, I 167, β 294. Γιὰ τὴν ἔκφραση «αὐλείαι θύραι» τοῦ δευτέρου
 -στίχου, τὴν ὁποῖα πολλὰ χειρόγραφα τοῦ Βίου ἀναγράφουν ὡς «αὐλείοι
 -θύραι», πβ. Ἡρόδ. 6.69, 3, Σόλων, ἀπόσπ. 4, 27 (West) καὶ, στὸν ἐνικό, Λυσ.
 -1. 17, Θεόφρ. Χαρ. 18.4, Πλούτ. Πομπ. 46. Περισσότερα γιὰ τὴ λατρευτικὴ

διάσταση τῆς αὐλείου θύρας ἀναφέρω στὸ «Aύλειος θύρα et culte religieux. La rencontre du public et du privé», *Kernos* 19 (2006), 303-312. Στὸν δεύτερο στίχο καὶ πάλι, ὁ West (δ.π., 360-361) προτιμᾷ τὸν τύπο πρῶτος ἀντὶ γὰρ πρῶτον ποὺ παραδίδουν τὰ χειρόγραφα, ἐνῶ στὸν τρίτο στίχο ἀκολουθεῖ τὸν Evelyn-White ἐπιλέγοντας τὸν τύπο τῶς ἀντὶ ὡς γὰρ τὴν ἀποφυγὴ τῆς χασμωδίας δοῦναι-ὡς. Γὰρ τὴ σύνταξη κυσὶ (πληθυντικός) ... ὄς (ἐνικός), ποὺ αἰτιολογεῖ ἐν μέρει καὶ τὴ γραφὴ πρῶτος τοῦ West, πβ. τὸ ἰλιαδικὸ παράλληλο στὸ K 183 κ.έ. Γὰρ τὸν συμβουλευτικὸ-γνωμο-λογικὸ χαρακτήρα αὐτοῦ τοῦ ἐπιγράμματος καὶ τὴ συσχέτισή του μὲ τὸ ἡσιόδειο corpus (*Ἔργα καὶ ἡμέραι*, 342 κ.έ., *Χείρωνος ὑποθήκαι* [Merkelbach-West, 143-145]), βλ. Markwald, δ.π., 191-196.

12

Ὁ Ὅμηρος ἔχει ἐγκατασταθεῖ πλέον στὴ Χίο, ἔχει παντρευτεῖ καὶ ἀποκτήσει δύο παιδιά. Ἡ ποίησή του τὸν ἔχει κάνει γνωστὸ σὲ ὀλόκληρο τὸν ἑλληνικὸ κόσμο καὶ ὁ ἴδιος βρίσκει σωστὸ νὰ ἐπισκεφθεῖ τὴ μητροπολιτικὴ Ἑλλάδα, ὅπως ἐπανειλημμένα τὸν ἔχουν συμβουλευσεῖ. Πρῶτος σταθμὸς στὸ ταξίδι αὐτό, ποὺ ἔχει ὡς τελικὸ προορισμὸ τὴν κυρίως Ἑλλάδα, εἶναι ἡ Σάμος, ὅπου ὁ ποιητὴς καταφθάνει τὴν ἐποχὴ ποὺ γιορτάζονται τὰ Ἄπατούρια, ἡ γιορτὴ τῶν φράτριῶν. Μόλις ἀποβιβάζεται ἐκεῖ, κάποιος ποὺ τὸν ἔχει ἤδη συναντήσει στὴ Χίο τὸν ἀναγνωρίζει, ἡ ἀφιξή του ἀνακοινώνεται καὶ οἱ φράτορες προσκαλοῦν τὸν Ὅμηρο νὰ συμμετάσχει στὴ γιορτὴ. Τὴν ὥρα ποὺ ὁ Ὅμηρος ὀδηγεῖται στὸ σπῖτι τοῦ οἰκοδεσπότη του συναντᾷ στὸν δρόμο κάποιες γυναῖκες οἱ ὁποῖες πηγαίνουν νὰ προσφέρουν θυσία στὴν Κουροτρόφο καὶ ἡ ἱέρεια ζητᾷ μὲ δυσάρεστο τρόπο ἀπὸ τὸν Ὅμηρο νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὰ ἱερά. Ὄταν ἐκεῖνος πληροφορεῖται ἀπὸ τὸν συνοδό του ποιά γυναίκα τοῦ μίλησε ἔτσι καὶ μὲ ποιά ιδιότητα, προσεύχεται στὴν Κουροτρόφο νὰ τιμωρήσει τὴ γυναίκα αὐτὴ στερώντας ἀπὸ τὴν ἐρωτικὴ ζωὴ τῆς τὴν ἰκμάδα τῶν νέων ἐραστῶν καὶ προσφέροντάς τῆς μόνον ἔρωτες γερόντων.

Σὲ φραστικὸ ἐπίπεδο, ἡ στέρηση νεανικῶν ἐρώτων δηλώνεται μὲ τὸ ρῆμα ἀναίνομαι (στ. 2). Ὁ Ἀθήναιος (13.592a) σώζει τὴ γραφὴ ἀναίνεσθαι ποὺ δηλώνει διάρκεια καὶ προτιμᾶται στὴν ἔκδοση τοῦ Evelyn-White. Γὰρ τὴν ἐπιλογὴ τῆς γραφῆς ἀνήνασθαι (Allen, Markwald, West) ἀντὶ ἀναίνεσθαι (Ἀθήναιος) ἢ ἀπαινήνασθαι (Σούδα), βλ. Markwald, δ.π., 200-201. Στὸν στίχο 3, ἡ χρῆση τοῦ ρήματος ἐπιτέρπομαι ἐξηγεῖ καὶ τὴν ἀκριβή

φύση τῆς τιμωρίας τῆς γυναίκας αὐτῆς ποὺ συνίσταται οὐσιαστικά σὲ μιὰ μορφή γεροντοφιλίας, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀδυναμία ἐκπλήρωσης τοῦ ἔρωτα ἀπὸ τοὺς ἡλικιωμένους ἐραστές οἱ ὁποῖοι, ἂν καὶ ἐπιλέγονται, ἀδυνατοῦν νὰ ἀνταποκριθοῦν στὴ νοερὴ ἐπιθυμία τους καθὼς ζοῦν πιά τὴν ἐποχὴ τοῦ μαρασμοῦ (ᾠρὴ ἀπήμβλυνται).

Τὸ ἐπίγραμμα εἰσάγεται μὲ τὶς τυπικὲς φραστικὲς συμβάσεις τῆς προσευχῆς (πβ. καὶ ἐπίγραμμα 6). Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γνωστὸ μοτίβο τῆς ἀνταποδοτικῆς δικαιοσύνης, ἐμφανίζονται ἐδῶ καὶ κάποια θέματα τὰ ὁποῖα δὲν ἀπαντοῦν σὲ προηγούμενα ἐπιγράμματα καὶ ἀξίζει νὰ ἐπισημανθοῦν. Πρῶτα-πρῶτα, τὸ λατρευτικὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο τοποθετεῖται τὸ ἐπίγραμμα ἀφορᾶ, ὅπως δηλώθηκε, τὴν κατεξοχὴν ἰωνικὴ γιορτὴ τῶν Ἀπατουρίων κατὰ τὴν ὁποία τὰ νέα μέλη τῶν γενῶν ἐγγράφονταν σὲ τὶς φρατρῖες, δηλαδὴ τὶς ὁμάδες πολιτῶν ποὺ πίστευαν ὅτι τοὺς ἐνώνει ἢ καταγωγὴ ἀπὸ κοινούς πατέρες ἢ προγόνους. Στὴν Ἀθήνα τὰ Ἀπατούρια γιορτάζονταν τὸ φθινόπωρο, τὸν μῆνα Πυανεψιώνα, καὶ διαρκοῦσαν τρεῖς ἡμέρες, μὲ διοργάνωση πλούσιων γευμάτων καὶ προσφορὰ θυσιῶν πρὸς τὸν Δία Φράτριο καὶ τὴν Ἀθηνᾶ Φρατρία. Ὁ Ἡρόδοτος (1.147) ὑπογραμμίζει τὸν πανιωνικὸ χαρακτήρα τῆς γιορτῆς, ποὺ τελοῦνταν σὲ ὅλες τὶς ἰωνικὲς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μὲ ἐξαιρέση τὴν Ἐφεσο καὶ τὴν Κολοφώνα, ἐνῶ στὸ ἡμερολόγιο ἀρκετῶν πόλεων ὑπῆρχε μῆνας Ἀπατουριῶν. Γενικότερα γιὰ τὸν μῦθο τῶν Ἀπατουρίων καὶ τὴ σχέση του μὲ μυητικὲς τελετὲς τῶν νέων, βλ. P. Vidal-Naquet, *Le chasseur noir. Formes de pensée et formes de société dans le monde grec*, Paris 1991 (1981), ἑλλην. μετάφρ. Ἀθήνα 1983, ἀ' δημοσίευση «Le chasseur noir et l'origine de l'éphébie athénienne», *AnnESC* 23 (1968), 947-964. Γιὰ τὴν τελετὴ τῶν Ἀπατουρίων βλ. ἐπίσης L. Deubner, *Attische Feste*, Berlin 1932, 232-234, M. P. Nilsson, *Griechische Feste von religiöser Bedeutung mit Ausschluss der attischen*, Leipzig 1957 (1906), 463 κ.έ., H. W. Parke, *Festivals of the Athenians*, London 1977.

Ἡ ἔννοια τῆς ἐνσωμάτωσης τῶν νέων παιδιῶν στὰ γένη καὶ τὶς φρατρῖες συνδέεται ἔμμεσα καὶ μὲ τὴ σημασία τῆς λέξης κουροτρόφος, δηλαδὴ, κυριολεκτικὰ, τὸ μεγάλωμα (= τροφή καὶ ἀνατροφή) τῶν νέων ἀγοριῶν. Ἐκτὸς ἀπὸ προσηγορικὸ ἐπίθετο τῆς γῆς ἢ συγκεκριμένων τόπων ποὺ τὴν ἀντιπροσωπεύουν (ὅπως π.χ. ἡ Ἰθάκη, Ὀδ. ι 27, ἢ ἡ Ἑλλάδα, Εὐρ. Τρωάδ. 566), ἡ λέξη κουροτρόφος ἀπαντᾷ ὡς λατρευτικὸ ἐπίθετο ποὺ προσδιορίζει τὴ (θεότητα) Γῆ (Ἀριστοφ. Θεσμ. 299), τὴν Ἑκάτη (Ἡσίοδ. Θεογ. 450), τὴν Ἀφροδίτη (Ἀθην. 13.592a) καί, χαρακτηριστικότερα ἴσως, τὴν Ἄρτεμη (Διόδ. Σικ. 5.73), ἐνῶ ἀπὸ τοὺς θεοὺς ἀνάλογες ἀρμοδιότητες

ἀποδίδονται συχνά στον Ἀπόλλωνα (Ἡσ. *Θεογ.* 347). Γιὰ τὴν ἔννοια τῆς κουροτρόφου, βλ. ἀναλυτικά, Th. Hadzisteliou-Price, *Kourotrophos. Cults and Representations of Greek Nursing Deities*, Leiden 1978, 2 κ.έ. καὶ *passim*, καθὼς ἐπίσης καὶ E. Simon, «Griechische Muttergottheiten», στὸ G. Bauchens-G. Neumann (eds), *Matronen und verwandte Gottheiten*, Köln-Bonn 1987, 157-169. Τὰ συμφραζόμενα τῆς συνάντησης ποὺ καταγράφεται στὸ ἐπίγραμμα, ἀλλὰ καὶ ἡ φύση τῆς εὐχῆς ποὺ ἀπευθύνει ὁ ποιητὴς στὴν κουροτρόφο, εὐνοοῦν τὸ ἐνδεχόμενο νὰ νοεῖται ἐδῶ ὡς κουροτρόφος ἡ Ἐκάτη (παρ' ὅτι ὁ Ἀθήναιος προσγράφει τὸ ἐπίγραμμα στὴν Ἀφροδίτη, ἴσως λόγῳ τῆς ἐρωτικῆς διάστασης τοῦ αἰτήματος), ἂν μάλιστα λάβουμε ὑπόψη καὶ τὸ στοιχεῖο τῆς μαγικῆς κατάρας ποὺ ἀναμένεται νὰ λειτουργήσει μέσα ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη ἐπίκληση (βλ. καὶ Markwald, ὁ.π., 199-200, 203-206, Evelyn-White, ὁ.π., 473). Ἡ ιδιότητα τῆς κουροτρόφου νὰ ἐξασφαλίζει τὴν αὐξηση καὶ τὴν ἀλκὴ τῶν νέων ἔχει, μεταξὺ ἄλλων, ὡς ἀποτέλεσμα νὰ τοὺς ὀδηγεῖ στὴν ἡλικία τῆς ἐρωτικῆς ἀκμῆς. Τὸ ἐπίγραμμα καταγράφει, ἐπομένως, μιὰ ἰδιότυπη ἐκβολὴ τῆς δράσης τῆς κουροτρόφου ἀφοῦ, ἂν τὸ αἶτημα τοῦ ποιητῆ εὐοδωθεῖ, ἡ ἱέρεια ποὺ τὸν προσέβαλε θὰ στερηθεῖ ἢ ἴδια τὴ δράση τῆς θεᾶς τὴν ὁποία τιμᾷ.

Τέλος, μιὰ ἄλλη θεματικὴ διάσταση ποὺ εἰσάγεται μὲ τὸ δωδέκατο ἐπίγραμμα εἶναι ὅτι, γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἐξιστόρηση τοῦ ψευδο-ἠροδότειου *Βίου*, τίθενται (διὰ στόματος Ὀμήρου) ζητήματα ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἐρωτικὴ δράση καί, μάλιστα, τὴ δράση ἐκείνη ποὺ ἀπολήγει στὴ δημιουργία παιδιῶν. Δὲν εἶναι ἴσως τυχαῖο ὅτι καὶ στὸ ἐπόμενο ἐπίγραμμα (13, στ. 1) καὶ ἐν μέρει καὶ στὸ ἐπίγραμμα 15 (στ. 8), τὴ λεγόμενη *Εἰρεσιώνη*, μνημονεύονται θέματα γονιμότητας καὶ τεκνοποιίας. Εἶναι ἀρκετὰ πιθανὸν ὅτι ὁ συγγραφέας τοῦ *Βίου* τοποθετεῖ σκόπιμα τὰ ἐπιγράμματα αὐτὰ σὲ μιὰ περίοδο τῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ στὴν ὁποία ὁ ἥρωας τῆς ἀφήγησής του φέρεται νὰ ἔχει ἐπιτυχῶς κατακτήσει τὸ στάδιο αὐτὸ τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας. Ἐξ ἄλλου γενικότερη εἶναι ἡ τάση τῆς ψευδο-ἠροδότειας ἀφήγησης νὰ συνδέει ὄχι μόνο τὴ σύνθεση τῶν ἐπιγραμμάτων, ἀλλὰ ὅλων τῶν ποιητικῶν δημιουργημάτων ποὺ ἀποδίδονταν στὸν Ὀμηρο μὲ συγκεκριμένες φάσεις τῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ. Εἶναι ἐνδεικτικὸ μιᾶς τέτοιας ἀντιστοιχίσης ὅτι τὰ παιγνιώδη ἔπη κατατάσσονται στὴν περίοδο κατὰ τὴν ὁποία ὁ Ὀμηρος γίνεται παιδαγωγὸς στὸ σπῆτι τοῦ Χίου ποὺ τοῦ γνώρισε ὁ Γλαῦκος, ἐνῶ ὑποτίθεται ὅτι συνθέτει τὴν *Φωκαῖδα* ὅταν βρίσκεται στὴ Φώκαια καὶ ὅτι προσθέτει στὴν *Ἰλιάδα* τὶς μνεῖες τῆς Ἀθήνας ὅταν ἔχει πάρει τὴν ἀπόφαση νὰ ταξιδέψει στὴν Ἀττικὴ.

Σύμφωνα με τὸν ψευδο-ἠροδότειο *Βίος*, ὁ Ὅμηρος συνέθεσε τὸ ἐπίγραμμα στὴ Σάμο, στὸ σπίτι τοῦ φράτορα ὁ ὁποῖος τὸν προσκάλεσε νὰ συμμετάσχει στὴ γιορτὴ τῶν Ἀπατουρίων. Διαφορετικὴ ἐκδοχὴ παραδίδει ὁ *Ἄγων Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου*, πού τοποθετεῖ τὴ σύνθεση τοῦ ἐπιγράματος στὴν Ἀθήνα, στὸ σπίτι τοῦ βασιλιᾶ Μέδοντα, ὁ ὁποῖος φέρεται νὰ φιλοξένησε τὸν Ὅμηρο ἐκεῖ. Καὶ στίς δύο ἐκδοχὲς τὸ ἀφηγηματικὸ πλαίσιο προϋποθέτει, πάντως, συμφραζόμενα φιλοξενίας τοῦ ποιητῆ. Τὸ ἐπίγραμμα σώζεται σὲ ἀρκετὲς παραλλαγές (ψευδο-ἠροδότειος *Βίος*, *Ἄγων Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου*, Σούδα), ὅπως συμβαίνει συχνὰ σὲ ποιήματα πού περιλαμβάνουν στοὺς στίχους τους πληθωριστικὴ συσσώρευση ἑτερογενῶν πραγμάτων ἢ ἐντάσσονται στὸν τύπο τοῦ priamel ἀναζητώντας τὴν ἰσχυρότερη ἀπὸ διαφορὲς παρατιθέμενες ἀξίες (γιὰ τὸ σχῆμα αὐτὸ βλ. ἐνδεικτικὰ W. H. Race, *The Classical Priamel from Homer to Boethius* [Mnemosyne Suppl. 74], Leiden 1982, Ν. Γεωργαντζόγλου, «Τὸ Priamel στὴν ἀρχαϊκὴ λυρικὴ ποίηση. Ὑφολογικὲς-ἐρμηνευτικὲς παρατηρήσεις», *Ἑλληνικά* 2005, 219-238). Ἡ χαρακτηριστικότερη ἴσως διαφορὰ πού προβάλλουν οἱ παραλλαγές ἀπέναντι στὸ κείμενο αὐτῆς τῆς ἐκδοσῆς εἶναι ὅτι, στὴν ἐκδοχὴ πού σώζει ὁ *Ἄγων Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου*, παραλείπεται ἡ μνεῖα τῆς χρηματικῆς εὐμάρειας τοῦ οἴκου (χρήματα δ' αὔξει οἶκον, στ. 3), παραλείπεται ἡ εἰκόνα τῶν βασιλέων στὴν ἀγορὰ (πρὸς ὄφελος τοῦ λαοῦ, λαὸς δ' εἰν ἀγορῆσι καθήμενος εἰσοράασθαι) καὶ συμπληρώνεται στὴν εἰκόνα τῆς φωτιᾶς πού ζεσταίνει ἐσωτερικὰ τὸ σπίτι (μετὰ τὴν ἐκφραση γεραρώτερος οἶκος ιδέσθαι) ἢ ἐξωτερικὴ χειμερινὴ συνθήκη τοῦ χιονιοῦ πού στέλνει ὁ Δίας (ἤματι χειμερίῳ ὅπὸτ' ἂν νεῖφησι Κρονίων [ὅταν ὁ γιὸς τοῦ Κρόνου στέλνει χιόνι, τίς μέρες τοῦ χειμῶνα]). Τὴν τελευταία αὐτὴ προσθήκη υἰοθετεῖ στὴν ἐκδοσὴ του ὁ Evelyn-White (473). Γιὰ τίς ὑπόλοιπες διαφορές, κυρίως στὸν δεῦτερο στίχο (ἵπποι δ' ἐν πεδίῳ, Allen, Markwald ἀντὶ ἵπποι δ' αὐτὸ πεδίου) καὶ στὸν τέταρτο στίχο (κόσμος τ' ἄλλοισιν ὀραῖσθαι, Allen, Markwald ἀντὶ κόσμος λαοῖσιν ὀραῖσθαι), βλ. Allen, ὅ.π., 211, Markwald, ὅ.π., 207-212.

Οἱ πέντε στίχοι τοῦ ἐπιγράματος παραθέτουν συνολικὰ ἑπτὰ ἀξίες (παῖδες, πύργοι, ἵπποι, νῆες, χρήματα, βασιλῆες, πῦρ) πού προβάλλονται εἴτε ἀτομικὰ εἴτε σὲ ἐπιλεκτικούς συνδυασμοὺς ἀνὰ δύο ἢ ἀνὰ τρεῖς. Οἱ παῖδες καὶ οἱ πύργοι στὸν στ. 1 συνδέονται μεταξύ τους χάρις στὴ σύγκριση μὲ τὸ στεφάνι (στ. 1) πού στεφανώνει, στὴν πρώτη περίπτωση ἕναν ἄνθρωπο, στὴ δεύτερη περίπτωση μιὰ πόλη. Ἐμμεσα, ἡ μεταφορὰ συνδέει

ἀντιστικτικὰ καὶ τοὺς δύο ἄλλους ὄρους τοῦ στ. 1 (ἄνδρός, πόλης), ἀφοῦ τὸ στεφάνι μπορεῖ νὰ νοηθεῖ καὶ μεταφορικὰ καὶ κυριολεκτικὰ στὴν περίπτωση ἑνὸς ἀνθρώπου, ἐνῶ μόνο μεταφορικὰ στὴν περίπτωση μιᾶς πόλης καί, ἐπομένως, ἡ λειτουργία τῆς μεταφορᾶς εἶναι, στὴν περίπτωση τῆς πόλης, διπλή. Τὸ πεδῖον καὶ ἡ θάλασσα στὸν στ. 2 ὀρίζουν δύο χώρους ποὺ μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν συμπληρωματικοὶ ἢ ἀντιθετικοὶ μεταξύ τους καὶ συνδέονται ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ κόσμου, τὴν ὁποία ἀντιπροσωπεύουν (γιὰ τὸ πεδῖον) οἱ ἵπποι καὶ (γιὰ τὴ θάλασσα) οἱ νῆες. Ἡ σύγκριση ἵππων καὶ πλοίων εἶναι συχνὴ καὶ σὲ ἄλλα ποιητικὰ συμφραζόμενα καὶ ἡ κοινὴ ιδιότητά τους εἶναι ἡ ταχύτητα. Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ παρατηρήσει κανεὶς ὅτι οἱ δύο αὐτοὶ χώροι (πεδῖον, θάλασσα) ἀποτελοῦν τμήματα τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καὶ συνδυάζονται, χάρις στὴν ἔννοια τοῦ κόσμου, μὲ τὸ τεχνητό, ἀνθρώπινο περιβάλλον τῆς ἀγορᾶς (στ. 4), ὅπου ἡ ἔννοια τοῦ κόσμου ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τὴν ὑψηλότερη βαθμίδα τῆς ἀνθρώπινης ἱεραρχίας, τοὺς βασιλεῖς (στ. 3). Τὴ μετάβαση ἀπὸ τὸ φυσικὸ περιβάλλον (πεδῖον, θάλασσα) στὸ τεχνητὸ (ἀγορά) ὑπηρετεῖ ἡ μνεία τοῦ οἴκου, τοῦ ὁποίου τὴν αὔξηση διευκολύνουν τὰ χρήματα (χρήματα δ' αὔξει οἶκον, στ. 3). Ὁ οἶκος καὶ πάλι κλείνει τὸ ἐπίγραμμα (στ. 5) μὲ τὴν εἰκόνα τῆς λαμπερῆς φωτιᾶς (αἶθομένου δὲ πυρός) ποὺ κοσμεῖ, σὲ ἀνάλογα συμφραζόμενα παράθεσης ἀξιῶν, τὴν ἀρχὴ τοῦ πρώτου πινδαρικοῦ Ὀλυμπιονίκου (ὁ δὲ χρυσὸς αἰθόμενον πῦρ, στ. 1). Τὸ πῦρ, ὡς στοιχεῖο τῆς φυσικῆς πραγματικότητας ποὺ ἐντάσσεται στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ οἴκου, κάνει τὸν οἶκο αὐτὸν ἀκόμη πιὸ σεβάσμιο συνδέοντάς τον μὲ τὸ ἐπίθετο γεραρὸς ποὺ χαρακτηρίζει στὸν στ. 3 τοὺς βασιλεῖς, ἐδῶ ὅμως σὲ συγκριτικὸ βαθμὸ. Ὑποβάλλεται ἔτσι ἡ ἰδέα ὅτι ὁ οἶκος δεσπόζει ἔμμεσα στὸ ἐπίγραμμα ὡς ἡ ἰσχυρότερη ἀπὸ τίς παρατιθέμενες ἀξίες, κάτι ποὺ ὑπηρετεῖ σωστὰ τὸ συνολικότερο ἀφηγηματικὸ πλαίσιο τῆς φιλοξενίας καὶ τὴν εἰδικότερη ἀφορμὴ γιὰ τὴ σύνθεση τοῦ συγκεκριμένου ἐπιγράμματος. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, τὰ ἐπιμέρους θεματικὰ στοιχεῖα ποὺ ἀρχικὰ ἐμφανίζονται ὡς ἑτερόκλιτα καὶ ἀσύνδετα μεταξύ τους, συνδυάζονται σὲ δυαδικὰ ἢ τριαδικὰ σχήματα ποὺ συγκροτοῦν μιὰ πολὺ πιὸ ἰσχυρὴ δομὴ στὸν σκελετὸ τοῦ ἐπιγράμματος καὶ συναρμολογοῦν τὴν ὑφολογικὴ καὶ ἐννοιολογικὴ του συνοχὴ.

14

Μετά τήν πρόσκληση πού δέχεται ἀπό τούς φράτορες τῆς Σάμου καί τήν ὑποδοχή του στό σπίτι ἑνός ἀπό αὐτούς, ὁ Ὅμηρος φιλοξενεῖται τὸ βράδυ στό ἴδιο ἐκεῖνο σπίτι πού, κατὰ τεκμήριο, τοῦ προσφέρει τήν ἔμπνευση γιά τὸ δέκατο τρίτο ἐπίγραμμα καί ἀποχωρεῖ τὸ ἐπόμενο πρῶι. Φεύγοντας, συναντάει κάποιους ἀγγειοπλάστες πού ψήνουν στήν κάμινο εὐθραυστα κεραμικά. Οἱ τεχνίτες, ξέροντας ποιός εἶναι, τὸν προσκαλοῦν κοντά τους, τὸν παρακαλοῦν νὰ τραγουδήσει γι' αὐτούς καί ὑπόσχονται νὰ τὸν ἀνταμείψουν μὲ τήν τέχνη τους. Ὁ Ὅμηρος ἀνταποκρίνεται μὲ τὸ 14ο ἐπίγραμμα, τὸ μεγαλύτερο τῆς συλλογῆς, πού τιτλοφορεῖται *Κάμινος*. Τὸ περιεχόμενό του περιλαμβάνει:

ἓνα εἰσαγωγικὸ τμῆμα πού ζητάει τήν προστασία τῆς καμίνου ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶ, προστάτιδα κάθε μορφῆς τεχνουργίας, ἔτσι ὥστε οἱ κεραμεῖς νὰ κερδίσουν ἀπὸ τούς κόπους τους, ὑπὸ τῆ ρητῆ αἴρεση νὰ ἀνταμειφθεῖ γιά τὸν κόπο του καί ὁ ποιητής (στ. 1-6).

ἓνα δεῦτερο, μεγαλύτερο τμῆμα στό ὁποῖο περιγράφονται ἀναλυτικά, τρομακτικὰ καί ὀνομαστικὰ οἱ καταστροφές καί οἱ καταστροφεῖς τῆς καμίνου καί τῶν ἀγγείων σὲ περίπτωση πού οἱ κεραμεῖς δὲν τηρήσουν τίς ὑποσχέσεις τους (στ. 7-19), καί

ἓνα τρίτο, καταληκτικὸ τμῆμα ὅπου περιγράφονται οἱ ἀντιδράσεις καί τὰ πάθη τῶν κεραμέων, ἡ ἱκανοποίηση τοῦ ποιητῆ γιά τὴν τιμωρία τους καί τὸ δίδαγμα πού οἱ κεραμεῖς καί, κατ' ἐπέκταση, ὅλοι οἱ ἄλλοι ὀφείλουν νὰ ἀντλήσουν ἀπὸ τὴν τιμωρία αὐτή (στ. 20-23).

Τὸ νόημα τῶν δύο πρώτων στίχων εἶναι διαφορετικὸ ἀνάλογα μὲ τὸ ἂν υἱοθετεῖται ἡ γραφή αἰίσω ἢ αἰοιδῆς στὸν πρῶτο στίχο:

στὴν πρώτη περίπτωση ἡ σημασία εἶναι «ἂν μὲ ἀνταμείψετε, θὰ τραγουδήσω, κεραμεῖς», ὅποτε ἡ ἐπίκληση στὴν Ἀθηνᾶ εἰσάγει ἀνεξάρτητη νοηματικὴ ἐνότητα:

στὴ δεῦτερη περίπτωση ἡ σημασία εἶναι «ἂν ἀνταμείψετε τὸ τραγοῦδι μου, κεραμεῖς, τότε ἔλα Ἀθηνᾶ...», ὅποτε ἡ ἐπίκληση στὴν Ἀθηνᾶ λειτουργεῖ ὡς ἀπόδοση τοῦ ὑποθετικοῦ λόγου ὁ ὁποῖος εἰσάγεται μὲ τὸ εἰ δώσετε.

Τὴν πρώτη σημασία ὑποστηρίζουν καὶ οἱ γραφές ἀειδήσω καὶ ἀοιδήσω πού παραδίδουν ἀρκετὰ χειρόγραφα τοῦ ψευδο-ἠροδότειου *Βίου*. Ἡ γραφή ἀοιδῆς πού ἐπιλέγουν ὁ Markwald (δ.π., 219-221) καὶ ὁ West (δ.π., 390) παραδίδεται ἀπὸ τὴ Σούδα. Ἡ ἐπίμονη ὑπενθύμιση τῆς ἀνταμοιβῆς τοῦ ποιητῆ, εἴτε ἐκφράζεται εὐθέως (στ. 1, 6, 7, 23) εἴτε πλαγίως (μέσα ἀπὸ τὴν καταστροφικὴ τιμωρία τῶν κεραμέων οἱ ὅποιοι δὲν τίμησαν τὴν ὑπόσχεσή τους), καθιστᾷ νοηματικὰ ἀμεσότερη καὶ συντακτικὰ ἀρτιότερη τὴ γραφή ἀείσω, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἐπαλληλία τῶν δύο ω (ἀείσω ὦ) δημιουργεῖ χασμωδικὸ φαινόμενο στὸν στίχο. Στὴν πρώτη αὐτὴ ἐνότητα τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπενέργειας τῆς Ἀθηναῶν συνίσταται στὸ καλὸ μαύρισμα τῶν ἀγγείων (μελανθεῖεν, στ. 3) τὰ ὅποια ψήνονται στὴν κάμινο (φρυχθῆναι ... καλῶς, στ. 4), ὥστε νὰ ἀξίζουσιν τὴν τιμὴ τους (ὦνον ἀρέσθαι, στ. 4) καὶ νὰ πουληθοῦν σὲ μεγάλες ποσότητες στὴν ἀγορὰ καὶ στοὺς δρόμους (πολλὰ μὲν εἰν ἀγορῇ πωλεύμενα, πολλὰ δ' ἀγυιαῖς, στ. 5). Ἡ κλιμάκωση ὀδηγεῖ τελικὰ στὸ κέρδος τὸ ὅποιο θὰ ἀποκομίσουν οἱ κεραμεῖς ἀπὸ τὴν πώληση (πολλὰ δὲ κερδῆναι) καὶ ὁ ποιητῆς ἀπὸ τὸ τραγούδι του, ἀφοῦ οἱ κεραμεῖς θὰ τὸν ἀνταμείψουν (ἡμῖν δὲ δὴ ὡς σφιν ἀείσαι, στ. 6). Οἱ σημαντικότερες νοηματικὲς ἀποκλίσεις στὶς διάφορες παραλλαγές προκύπτουν ἀπὸ τὴν υἱοθέτηση διαφορετικῶν παραδιδόμενων γραφῶν, κυρίως στὸν στίχο 3 (περαιθεῖεν, Markwald, δ.π., 219-221, Evelyn-White, δ.π., 472 ἀντὶ μελανθεῖεν) καὶ στὸν στίχο 6 (ἡμῖν δὲ δὴ ὡς σφι νοῆσαι, Allen, δ.π., 212, ἡμᾶς δὲ δὴ ὡς σφας ὀνῆσαι, West, δ.π., 393 ἀντὶ ἡμῖν δὲ δὴ ὡς σφιν ἀείσαι). Καμία νοηματικὴ ἀλλοίωση, οὔτε βελτίωση δὲν δημιουργεῖ ἡ γραφή ὑπέιρεχε τὴν ὅποια προτιμᾷ ὁ Allen, δ.π., 212 ἀντὶ τοῦ ὑπέρσχεθε πού προτιμοῦν οἱ ὑπόλοιποι στὸν στίχο 2, ἐνῶ καμία λύση δὲν φαίνεται νὰ ἀποσαφηνίζει τὸ νόημα τοῦ στίχου 11 (πέιθε πυραιθουσαν καὶ δώματα) τὸ ὅποιο παραμένει προβληματικόν.

Στὴ δεύτερη ἐνότητα κυριαρχοῦν ὡς θέματα ἡ ἀνταποδοτικὴ δικαιοσύνη ἀλλὰ καὶ ἡ σχεδὸν προφητικὴ ἀναγγελία τῆς ἄμεσης ἐφαρμογῆς της, ἀνάλογα μὲ τίς ἐπικλήσεις τοῦ ποιητῆ. Τὰ θέματα αὐτὰ ἐξειδικεύονται σὲ συγκεκριμένες προσδοκίες πού ἀντιστοιχοῦν στὴ δράση συγκεκριμένων προσώπων. Τὰ πρόσωπα καλοῦνται, ἐπομένως, νὰ λειτουργήσουν ὡς «ἐκδικητές» τοῦ ποιητῆ (ὅπως, ἐν μέρει, ἡ Κουροτρόφος τοῦ προηγούμενου ἐπιγράμματος), ἀλλὰ ἐδῶ ἡ ἀτιμία καὶ τὸ ψεῦδος πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ ποιητῆ φαίνεται νὰ ὑποδηλώνουν γενικότερα τὴ δολιότητα καὶ τὸ ψεῦδος στὶς προθέσεις τῶν τρεφθέντων ἐπ' ἀναιδείην (στ. 7) καί, μὲ τὴν ἔννοια αὐτῆ, ἡ τιμωρία τῶν κεραμέων ἀνάγεται πιά σὲ θέμα γενικότερης ἠθικῆς

τάξεως. Αυτό ίσως δικαιολογεί και τὸ στοιχείο τῆς ὑπερβολῆς ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ἐνότητα αὐτή, ἡ ὁποία, ὅπως ἀναφέραμε, ἀναλώνεται ὀλόκληρη στὴν περιγραφή τῆς τιμωρίας καὶ τῶν τιμωρῶν.

Τὰ ὀνόματα τῶν δαιμόνων τοὺς ὁποίους ἐπικαλεῖται ὁ Ὅμηρος γιὰ τὴν τιμωρία τῶν κεραμέων χαρακτηρίζονται ὅλα ἀπὸ τὴ λεκτικὴ ἢ ἐτυμολογικὴ σχέση τους μὲ τὴ φύση τῆς καταστροφῆς ποὺ προκαλοῦν. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι πρόκειται γιὰ ὄντα ποὺ δὲν ἀντλοῦνται ἀπὸ τὸ μυθογραφικὸ ἢ τὸ λατρευτικὸ ὑπόστρωμα τῆς ἀρχαιοελληνικῆς γραμματείας, στὴν ὁποία, ἄλλωστε, ὅσο ξέρουμε δὲν ἐπανεμφανίζονται, ἀλλὰ δημιουργοῦνται μὲ σκοπὸ νὰ ὑπηρετήσουν τὰ συγκεκριμένα συγκυριακὰ συμφραζόμενα τοῦ ἐπιγράμματος. Τὸ ὄνομα *Σύντριψ* παραπέμπει κατευθεῖαν στὸ ρῆμα *συντρίβω*, ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὸν ἀμεσότερο κίνδυνο ἀπὸ τὸν ὁποῖο μπορεῖ νὰ κινδυνεύσει μιὰ ομάδα εὐθραυστων ἀντικειμένων ὅπως τὰ ἀγγεῖα. Ὁ *Σμάραγος* παράγεται ἀπὸ τὸ ρῆμα *σμαραγῶ*, ποὺ δηλώνει τὸν φυσικὸ ἤχο ποὺ ἀκούγεται σὲ ἓναν ἀνοικτὸ χῶρο (πβ. *Ἰλ.* Β 210) ἢ τὸν συνολικὸ ἤχο ἀπὸ ἓνα πλῆθος ὄντων ἢ πραγμάτων ποὺ θορυβοῦν (πβ. *Ἰλ.* Β 463). Φαίνεται, ἐπομένως, νὰ προαναγγέλλει τὸ ἀκουστικὸ ἀποτέλεσμα τῆς συντριβῆς τῶν ἀγγείων. Ὁ *Ἄσβητος* (ποὺ γιὰ μετρικοὺς λόγους ἀποβάλλει τὸ σ πρὶν ἀπὸ τὸ τ) ὑπαινίσσεται τὸν κίνδυνο τῆς ὑπερβολικῆς ἐκθεσης στὴ διαρκὴ φωτιά, καταστροφικῆς γιὰ τὰ ἀγγεῖα τῆς καμίνου. Ὁ *Σαβάκτης*, προφανῆς ὀνοματοποιία ἀπὸ τὸ ρῆμα *σαβάζω*, ὑποβάλλει τὴν εἰκόνα τοῦ σκορπισματος τῶν κατεστραμμένων ἀγγείων, ἐνῶ ὁ *Ὠμόδαμος* (ὠμός + δάμνημι) προβάλλει γενικότερα τὸ ἐνδεχόμενο μᾶς βίαιης καταστροφῆς. Παρ' ὅτι ἡ συσσώρευση τῶν ὀνομάτων αὐτῶν συνθέτει ἐπιφανειακὰ ἓνα κλίμα ἀγωνίας γιὰ ἐπερχόμενη καταστροφή ἀπόλυτα συμβατὸ μὲ τὶς συνήθειες τῆς ἐπικῆς ποίησης, τὸ ὕφος ποὺ πραγματικὰ δημιουργεῖται ἀνήκει μᾶλλον στὸν χῶρο τῆς παρωδίας, ἐνῶ καὶ τὰ ἴδια τὰ ἀναφερόμενα ὀνόματα θυμίζουν περισσότερο λειτουργικὲς σκωπτικὲς ὀνοματοποιίες, ὅπως π.χ. αὐτὲς τῶν ἡρώων τῆς *Βατραχομομαχίας*, παρὰ ἀπειλητικὴ προσπέλαση ἐπικῶν θεῶν ἢ ἡρώων ποὺ ἐτοιμάζονται νὰ παρέμβουν δυναμικά.

Σὲ κάπως διαφορετικὸ κλίμα ἐντάσσονται οἱ μνεῖες τῆς *Κίρκης*, τοῦ *Χείρωνα* καὶ τοῦ *Ἡρακλῆ* (στ. 15, 17, 18). Ἡ *Κίρκη* καλεῖται στὴ συνέχεια νὰ συμβάλει μὲ μαγικὰ φίλτρα σὲ μιὰ καταστροφή ποὺ ὡς τῶρα εἶχε ἀναγγελεθεῖ μέσω τῶν δαιμόνων ποὺ ἐκπροσωποῦν φυσικῆς τάξεως φθορές. Ἡ εἰκόνα τῆς *Κίρκης*, ἀρνητικὴ καὶ ἀπειλητικὴ, δὲν διατηρεῖ κανένα στοιχείο ἀπὸ τὴ θετικὴ πλευρὰ ποὺ παρουσιάζει στὴν ὀδυσσειακῆ ἀφήγησή της καὶ ἡ ἐπίκληση σὲ αὐτὴν ἔχει ὡς στόχο νὰ κινητοποιήσει μόνο τὴ μα-

γεία καὶ τὴν ἐμπάθεια. Σχηματικά, θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἡ Κίρκη τοῦ ἐπιγράμματος εἶναι πιὸ κοντὰ στὴν *Φαρμακεύτρια* τοῦ Θεόκριτου παρὰ στὴν ὁμηρικὴ θεά. Τὸ στοιχεῖο τῆς ἐμπάθειας, ἐξ ἄλλου, δηλώνεται ἀπροκάλυπτα στοὺς στίχους 21-23, ὅπου ὁ ποιητὴς δηλώνει τὴν εὐχαρίστησή του γιὰ τὶς συμφορὲς τῶν κεραμέων ἐφόσον θὰ τὸν ἔχουν ἀδικήσει καὶ διατυπώνει τὴν εὐχὴ νὰ πυρποληθοῦν τὰ πρόσωπα ὅσων ἀπὸ αὐτοὺς σκύψουν ἀνήσυχτοι ἐπάνω ἀπὸ τὴ φλεγόμενη κάμινο. Τὸ στοιχεῖο τῆς ὑπερβολῆς ἐντείνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίκληση τοῦ Χείρωνα καὶ τῶν Κενταύρων, τόσο αὐτῶν ποὺ ξέφυγαν τὸν θάνατο ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Ἡρακλῆ, ὅσο καὶ αὐτῶν ποὺ τελικὰ σκοτώθηκαν. Τὸ ἐπίγραμμα προφανῶς ὑπαινίσσεται ἐδῶ τὴ διαμάχη τοῦ Ἡρακλῆ μὲ τοὺς Κενταύρους, ποὺ προκλήθηκε ὅταν ὁ οἰνόφιλος ἥρωας ζήτησε ἐπίμονα ἀπὸ τὸν Κένταυρο Φόλο νὰ ἀνοίξει τὸ πιθάρι μὲ τὸ κρασί τῶν Κενταύρων μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τοὺς ἐξοργίσει. Στὴ σύγκρουση ποὺ ἀκολούθησε πέθαναν ἀρκετοὶ Κένταυροι, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι σώθηκαν χάρις στὸν Χείρωνα. Τὸ γεγονός καὶ μόνον ὅτι γιὰ τὴν καταστροφή μερικῶν ἀγγείων ἐπιστρατεύεται ἓνα δυσανάλογα ἰσχυρὸ ὄπλο, οἱ Κένταυροι, ἀρκεῖ, φυσικά, γιὰ νὰ ἀποτυπώσει τὸ στοιχεῖο τῆς κωμικοτραγικῆς ὑπερβολῆς, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι οἱ κεραμεῖς δὲν ἀπειλοῦνται. Ἡ ἰδέα ὅμως ὅτι, γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ, οἱ ζωντανοὶ Κένταυροι χρειάζεται νὰ ἐνισχυθοῦν καὶ ἀπὸ τοὺς νεκροὺς ὁμοφύλους τους ἀποτελεῖ μιὰ ἀφηγηματικὰ μὴ ἀναμενόμενη καὶ λειτουργικὰ μὴ αἰτιολογούμενη προέκταση τῆς ὑποθετικῆς ἐκδίχησης ποὺ ἔρχεται νὰ κινητοποιήσει ἀκόμα καὶ τὸν κόσμον τῶν νεκρῶν. Οἱ νεκροὶ Κένταυροι ποὺ, ἀπὸ τὸν ἄλλο κόσμον, καλοῦνται νὰ συμπράξουν στὴν τιμωρία τῶν κεραμέων συγκροτοῦν, μὲ τὴ σειρά τους, μιὰ ομάδα «ὑψηλῆς ἐπικινδυνότητας» γιὰ τὸ εὐθραυστο ἔργο μιᾶς ομάδας ἀγγειοπλαστῶν καί, συγχρόνως, προσθέτουν μιὰν ἀκόμη πιὸ ἀπειλητικὴ βαθμίδα στὴν κλιμάκωση τῆς τιμωρίας τους. Ἐτσι, ἂν ἐξετάσει κανεὶς ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ ποιητῆ τὸ σύνολο τῶν ἐπικλήσεων οἱ ὁποῖες συναρθρώνουν τὴν αἰωρούμενη ἀπειλὴ κατὰ τῶν κεραμέων, διαπιστώνει ὅτι ἡ κλιμάκωση αὐτῆ τῶν ἐπισυσσωρευόμενων ποινῶν ποὺ, ὑπὸ μία ἔννοια, ἀποτελοῦν καὶ τὸν ἀφηγηματικὸ πυρήνα τοῦ ἐπιγράμματος, δὲν φαίνεται νὰ ἔχει, ἐν τέλει, ἄλλο στόχο παρὰ μόνον νὰ προβάλει ἐξαιρετικὰ ὑψηλὲς ἀπαιτήσεις ὡς ἀντίτιμο γιὰ τὴν ἀθέτηση τῆς ἀμοιβῆς ἐνὸς ἀοιδοῦ.

Τὸ ἐπίγραμμα ταυτίζεται μὲ τὸ τραγούδι ποῦ ὀνομάζεται *Εἰρεσιώνη* (προφανῶς ἀπὸ τῆ λέξη *εἶρος*, μαλλί) καὶ συνόδευε τὸ ἔθιμο τῆς περιφορᾶς ἐνὸς κλαδιοῦ ἐλιάς τυλιγμένου μὲ μαλλί καὶ φορτωμένου μὲ καρπούς τὸ ὁποῖο μετέφεραν τὰ παιδιὰ ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι στὴ φθινοπωρινὴ γιορτὴ τῶν Πυανεψίων. Τὸν ἴδιο μῆνα (Πυανεψιώνα) γιορτάζονταν στὴν Ἀθήνα τὰ Ἀπατούρια ποῦ ἦταν, ὅπως ἀναφέραμε, γιορτὴ τῶν περισσότερων ἰωνικῶν πόλεων καὶ ἀποτελοῦν τὸ τελετουργικὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο ἐντάσσεται ἡ ἄφιξη τοῦ Ὀμήρου στὴ Σάμο. Γιὰ τὴ συσχέτιση μὲ τὸν ροδιακὸ «χελιδονισμό» (στὸν ὁποῖο ἐπίσης τὰ παιδιὰ περιφέρονται ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι κρατώντας, πιθανότατα, ἓνα χελιδόνι) καὶ τοὺς «κορωνιστῆς» (ἄλλο ἔθιμο περιφορᾶς μὲ μιὰ κουρούνα στὸ χέρι) καθὼς καὶ τὰ τραγούδια ποῦ ἀκούγονταν ἀντίστοιχα στὶς περιστάσεις αὐτές (Ἀθῆν. 8.360b, Φοῖνιξ Κολοφ., ἀπ. 2 Diehl [Gerhard, 179]), βλ. Markwald, ὁ.π., 247-250. Ἡ ὑπόθεση τοῦ West (ὁ.π., 397) ὅτι ὁ στίχος 11 τῆς *Εἰρεσιώνης* (*νεῦμαι τοι νεῦμαι ἐνιαύσιος ὡς τε χελιδῶν*) ὑπονοεῖ τὴν παρουσία ἐνὸς χελιδονιοῦ ποῦ μεταφέρουν τὰ παιδιὰ μαζί τους, προσκρούει στὴ δυσκολία νὰ βρεθεῖ αὐτὸ τὸ χελιδόνι στὸ ἑλληνικὸ φυσικὸ στερέωμα τοὺς φθινοπωρινούς μῆνες, ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία τὰ πουλιὰ ἔχουν ἤδη ἀποδημήσει.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ψευδο-ἠροδότειο *Βίῳ*, τὸ ἐπίγραμμα παραδίδεται καὶ ἀπὸ τῆ Σούδα (s.v. Ὀμηρος), ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὴν *Κάμινο*. Οἱ βασικότερες διαφορῆς ποῦ ἔχουν υἱοθετηθεῖ ἀπὸ ἄλλους ἐκδότες σὲ σχέση μὲ τὴν παρούσα ἔκδοσι εἶναι οἱ ἀκόλουθοι: Ὁ West στοὺς στίχους 6 καὶ 13 ἀκολουθεῖ τὸν Wilamowitz, *Die Ilias und Homer*, Berlin 1916, 433 (*κυρβασίη δ' αἰεὶ μάζης κατὰ καρδόπου ἔρποι 6 καὶ ὑπέρ σε τῶπόλλωνος, ᾧ γύναι τι δός 13*), στὸν στ. 8 προτιμᾷ τὴ λέξη *δίφρακα* ἀντὶ *διφράδα*, ἐνῶ, ἀκολουθώντας καὶ πάλι τὸν Wilamowitz, γράφει τὶς λέξεις *Πλοῦτος*, *Εὐφροσύνη*, *Εἰρήνη* ὡς κύρια ὀνόματα μὲ κεφαλαῖο τὸ πρῶτο γράμμα (τὰ ἐπίθετα ὁμως *τεθαλυῖα*, *ἀγαθὴ* καὶ πολλὸς *πουθενὰ* ἄλλοῦ δὲν συνοδεύουν ἀντίστοιχα τὰ κύρια ὀνόματα *Εὐφροσύνη*, *Εἰρήνη* καὶ *Πλοῦτος*). Ὁ Allen παραλείπει τὸν στ. 7, τὸν στ. 12 μετὰ τὸ μακρὸ τοῦ τρίτου πόδα (*ψιλὴ πόδας ἀλλὰ φέρ' αἶψα*) καὶ ὀλόκληρο τὸν στ. 13 (ποῦ δὲν περιλαμβάνονται στὰ χειρόγραφα τοῦ ψευδο-ἠροδότειου *Βίου* ἀλλὰ μόνο στῆς Σούδας).

Οἱ μελετητῆς διακρίνουν, κατὰ κανόνα, τομὴ ἀνάμεσα στὸν στ. 7 καὶ τὸν στ. 8, ὅπου τὸ νόημα ἀλλάζει καὶ ὅπου πιθανότατα ἔχουμε κενὸ κάποιων στίχων. Μέχρι τὸν στ. 7 τὸ ἐπίγραμμα ἀναφέρεται στὸν πλοῦτο τοῦ

σπιτιοῦ, πού ἀπό τή μιὰ πλευρὰ θεωρεῖται δεδομένος (ἀνδρὸς μέγα δυνα-
 μένοιο 1, μέγα δύναται 2, μέγα δὲ βρέμει 2, ὄλβιος αἰεί 2) καὶ ἀπὸ τὴν
 ἄλλη ἀναγγέλλεται ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψη τῶν παιδιῶν (πλοῦτος ... ἔσεισι
 πολλός 3, ἄγγεα μεστά 5, κυρβαίη ... ἔρποι μάζα 6). Ἀπὸ τὸν στ. 8 ὡς τὸν
 στ. 10 τὸ θέμα τοῦ πλούτου φαίνεται νὰ ἐξειδικεύεται στὸν μελλοντικὸ γά-
 μο τοῦ παιδιοῦ πού κατοικεῖ στὸ σπίτι καὶ στὴ γυναίκα του πού ἀναμένε-
 ται νὰ καταφθάσει ἐπάνω σὲ ἅμαξα (κατὰ διφράδα 8) μὲ τὴν εὐχὴ νὰ ὑφαί-
 νει πατώντας σὲ κεκριμαρένιο πάτωμα (ἐπ' ἠλέκτρῳ βεβαυῖα 10). Στὰ
 δύο αὐτὰ πρῶτα τμήματα φαίνεται σαφέστερα ἢ διάσταση τῆς γονιμότη-
 τας καὶ μάλιστα τῆς γονιμότητος πού συνδέεται μὲ τὴν τεκνοποιία (βλ. τὴ
 σχετικὴ σημείωση στὸ ἐπίγραμμα 13). Ἀπὸ τὸν στ. 11 καὶ ἔπειτα ἀνα-
 πτύσσεται ἓνα τρίτο μέρος στὸ ὁποῖο, μέσα ἀπὸ τὴ σύγκριση μὲ τὸ χελιδό-
 νι (ἐνιαύσιος ὡς τε χελιδῶν 11), φανερῶνεται ἡ ταυτότητα καὶ οἱ προθέσεις
 τῶν ἐπισκεπτῶν (φέρ' αἰψα 12, εἰ μὲν τι δώσεις 14, οὐχ ἔστήξομεν 14, οὐ ...
 συνοικήσουτες ... ἤλθομεν 15) πού ζητοῦν ἀπὸ τοὺς ἐνοίκους, στὸ ὄνομα
 τοῦ Ἀπόλλωνα, κάποια ὑλικὴ ἀνταμοιβὴ γιὰ τὶς εὐχὲς εὐμάρειας καὶ κα-
 λοτυχίας τοῦ σπιτιοῦ. Εἶναι ἀρκετὰ πιθανὸν (ἀλλὰ ὄχι βέβαιον) ὅτι ἡ ἐπί-
 κληση ἀφορᾷ τὸν Ἀπόλλωνα ἀγυιάτην (βλ. καὶ Markwald, ὁ.π., 269-271),
 τὸ κείμενον ὁμῶς στὸ σημεῖο αὐτὸ παραδίδεται ἰδιαίτερα προβληματικῶς.

Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ τῆς ἀνταμοιβῆς γιὰ τὸ τραγούδι μετατοπίζει τὸ κέν-
 τρο τοῦ θεματικοῦ ἐνδιαφέροντος ἀπὸ τὴν ἀπρόσωπη καὶ ἴδια γιὰ ὅλους
 περιγραφὴ τῶν ἐνοίκων τοῦ σπιτιοῦ στὴν προσωπικὴ καὶ ἐξατομικευμένη
 περιγραφὴ τῶν περιφερόμενων τραγουδιστῶν. Ξαναβρίσκουμε ἔτσι, τόσο
 στὴν *Εἴρεσιώνη* ὅσο καὶ στὴν *Κάμινον*, τὸ γενικότερον θέμα τῆς ἀνταποδο-
 τικῆς δικαιοσύνης πού, ὡς συστατικὸ μιᾶς ἐσωτερικῆς ποιητικῆς συνοχῆς,
 διατρέχει τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν ὁμηρικῶν ἐπιγραμμάτων σὲ ἀρμονικὴ
 ἀνταπόκριση πρὸς τὴν ψευδο-ἠροδότεια ἀφήγηση, τῶρα πιά ὁμῶς ἐξειδι-
 κευμένο στὴν ἰδέα τῆς ἀνταμοιβῆς τοῦ τραγουδιοῦ. Ἡ ἀνταμοιβὴ αὐτὴ τί-
 θεται πλέον ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ Ἀπόλλωνα, διπλὰ ἐπιφορτισμένου νὰ
 τὴν ἐποπτεύσει, τόσο ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ μουσικοῦ ὅσο καὶ τοῦ περιπλα-
 νώμενου (ἀγυιάτα). Στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς ψευδο-ἠροδότειας ἐξιστόρησης,
 ἢ καθολικὴ ἀναγνώριση τοῦ Ὀμήρου ἔχει ἔρθει. Ἡ ὑλικὴ ἐξασφάλιση πού
 ἐκ τῶν προτέρων ζητήθηκε καὶ δὲν δόθηκε ἀπὸ τοὺς Κυμαίους διὰ βίου,
 τῶρα ἀπαιτεῖται, συγκεκριμενοποιεῖται καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἱκανοποιεῖται
 σὲ κάθε περίσταση καὶ σὲ κάθε ποιητικὴ πράξη τοῦ βίου.

Ὁ Ὅμηρος ταξιδεύοντας πρὸς τὴν Ἀθήνα ἀποβιβάζεται ἄρρωστος στὴν Ἴο. Παραμένει ἐκεῖ ἐπὶ ἓνα χρονικὸ διάστημα γιὰ νὰ ἀναρρώσει καὶ συναντᾷ διάφορους κατοίκους τοῦ νησιοῦ ποὺ ἔρχονται νὰ τὸν ἀκούσουν. Μιὰ ἡμέρα ἐμφανίζονται στὴν ὀμήγηρη κάποιοι νεαροὶ ψαράδες καὶ θέτουν στοὺς παρειαρισκόμενους τὸ περίφημο αἶνιγμα. Ὅταν κανεὶς δὲν καταφέρνει νὰ βρεῖ τὴ λύση, οἱ ἴδιοι οἱ ψαράδες ἀποκαλύπτουν ὅτι πρόκειται γιὰ τὶς ψεῖρες ποὺ βρῆκαν ἐπάνω τους, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὅσες ἔπιασαν τὶς ἄφησαν καὶ ὅσες δὲν ἔπιασαν τὶς κουβαλοῦν ἀκόμη ἐπάνω τους. Ὁ Ὅμηρος, ποὺ δὲν κατόρθωσε οὔτε αὐτὸς νὰ ἀντιληφθεῖ τί ἐννοοῦσαν οἱ ψαράδες, τοὺς ἀπευθύνει τὸ ἐπίγραμμα αὐτό, τὸ τελευταῖο τοῦ *Βίου*, ἀνάγοντας τὴν κατάστασιν τῶν ψαράδων καὶ τὴ φύσιν τοῦ προβλήματος ποὺ τοὺς ἀπασχολεῖ στὴν ταπεινὴ καταγωγὴ τους.

Ὁ διάλογος ποὺ καταγράφεται στὸ τελευταῖο ἐπίγραμμα ἀναπτύσσεται, κατὰ τὸν ψευδο-ἠροδότειο *Βίο*, ἀνάμεσα στοὺς ψαράδες καὶ στὸν Ὅμηρο, ἐνῶ ὁ πρῶτος στίχος (ποὺ παραδίδεται ἀπὸ τὸν *Ἀγώνα Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου* καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς *Βίους*) εἶναι ἡ ἐρώτησις τῶν παρειαρισκόμενων πρὸς τοὺς νεοφερμένους ψαράδες πρὶν αὐτοὶ ἐκφωνήσουν τὸ αἶνιγμά τους. Τὴν ὑποπτη ἔνταξιν τοῦ πρῶτου στίχου στὰ συμφραζόμενα τῆς Ἰου μαρτυρεῖ καὶ ἡ γραφὴ τῶν χειρογράφων ποὺ παραδίδουν τὸν *Ἀγώνα* καὶ μνημονεύουν ἀρκαδικὴ ἀφετηρία τῶν θηρευτῶν: *ἄνδρες ἀπ' Ἀρκαδίας θηρήτορες ἡ ἔχομέν τι*; (ἡ γραφὴ *ἄνδρες ἄγρης ἀλίας θηρήτορες ἡ ἔχομέν τι*; τὴν ὁποία υἱοθετεῖ ὁ Evelyn-White, ὁ.π., 476, καὶ ποὺ μνημονεύεται στὴν παρούσα ἔκδοσις, ὀφείλεται σὲ διόρθωσιν τοῦ Koechly). Ὁ ψευδο-ἠροδότειος *Βίος*, συνεπῆς πρὸς τὴν ἀφήγησίν του, δὲν περιλαμβάνει τὴν ἐρώτησιν αὐτὴ, ἀφοῦ, στὴν ἐκδοχὴ ποὺ ἐξιστορεῖ, οἱ ψαράδες ὑποβάλλουν κατευθεῖαν τὸ αἶνιγμα στὸ ἀκροατήριον χωρὶς τὸ ἀκροατήριον νὰ τοὺς ρωτήσῃ πρῶτα ἂν ἔπιασαν κάτι. Ἡ ἀποτελεσματικότης τοῦ αἶνιγματος ἔγκειται ἐν μέρει στὴ μετάβασιν ἀπὸ τὴν προσδοκώμενη κατὰ θάλασσαν «ἄγραν» ψαριῶν στὴν ἀπροσδόκητη κατὰ ξηρὰν «ἄγραν» ἐντόμων καί, ἀκόμη, στὴν ἀντίθεσιν ποὺ δημιουργεῖ ἡ ἀναμενόμενη ἀναζήτησις θηραμάτων στὸ περιβάλλον τῶν κυνηγῶν καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ εὕρεσίν τους στὸ ἴδιον τὸ σῶμα τῶν κυνηγῶν. Γιὰ τὴ λειτουργίαν τοῦ συγκεκριμένου αἶνιγματος καὶ τὴν ἔνταξίν του στὴ γενικότερη σχετικὴ παράδοσις βλ. ἐνδεικτικὰ K. Ohlert, *Rätsel und Rätselspiele der Alten Griechen*, Berlin 1912, P. Pucci, *Enigma, Segreto, Oracolo*, Pisa 1996 (εἰδικότερα 20-29).

Παρ' ὅτι ἡ χρήση τοῦ ἐπιθέτου *βαθυκλήρων* παραπέμπει σὲ λεξιλόγιο τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων (βλ. Markwald, ὅ.π., 277), ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ εὐγένεια τῆς καταγωγῆς ἐξασφαλίζει τὴν εὐγένεια τῆς συμπεριφορᾶς καί, ἐπίσης, ὅτι προϋπόθεση γιὰ τὴν εὐγένεια τῆς καταγωγῆς εἶναι ἡ κατοχὴ ἐδαφῶν καὶ κοπαδιῶν, παραπέμπει ἀντίθετα στὰ ἀριστοκρατικὰ ἥρωικὰ ιδεώδη, ὅπως περίπου αὐτὰ ἀποτυπώνονται στὸ ὁμηρικὸ καὶ στὸ ἠσιόδειο ἔπος. Παράλληλα ὅμως, ἡ διαπίστωση ὅτι τὰ ιδεώδη αὐτὰ δὲν χαρακτηρίζουν τοὺς νεαροὺς ψαράδες ἀλλὰ καὶ ἡ ἔμμεση προσδοκία ὅτι θὰ μπορούσαν, ἔστω, νὰ τοὺς χαρακτηρίζουν, προσδίδουν στὸ χωρίο εἰρωνικὴ χροιά ποὺ ἀποτυπώνεται στὴν ὑφολογικὴ ὑπερβολὴ μὲ τὴν ὁποία ἐκφέρεται (μὲ ὄρους σχεδὸν ἰλιαδικούς, E 247, Λ 245, T 105, πβ. καὶ δ 206) ἡ διαπίστωση τῆς «χαμηλῆς» καταγωγῆς τῶν ψαράδων. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ, ἡ ὑφολογικὴ σοβαροφάνεια παραπέμπει περισσότερο στὰ συστατικὰ τῆς παρωδίας ποὺ χαρακτηρίζουν ἔργα ὅπως ἡ *Βατραχομομαχία*. Ἄν ἔτσι ὑποδηλώνεται μιὰ λανθάνουσα ἀντίθεση ἢ μιὰ ἀδυναμία συνδιαλλαγῆς ποὺ σημειώνεται ἀνάμεσα στὰ ἥρωικὰ ιδεώδη τὰ ὁποῖα ἐκφράζει (στὴν ποίηση καὶ στὴ ζωή;) ὁ Ὅμηρος καὶ τὴν κατώτερη πραγματικότητα ποὺ διαμορφώνει ἡ βιοτικὴ καθημερινότητά τὴν ὁποία ἀντιπροσωπεύουν οἱ ψαράδες, αὐτὸ εἶναι δύσκολο νὰ διαπιστωθεῖ μὲ βεβαιότητα μέσα ἀπὸ τὸ τελευταῖο ἐπίγραμμα ποὺ φέρεται νὰ συνέταξε ὁ ποιητὴς λίγο πρὶν πεθάνει, τὰ στοιχεῖα ὅμως τὰ ὁποῖα ὀρίζουν μιὰ τέτοια ἀντίθεση ἀσφαλῶς ὑπάρχουν καὶ λειτουργοῦν καὶ ἐδῶ διαλεκτικὰ ἀνάμεσα στὸ ἐπίγραμμα καὶ στὴν ἀφήγηση τοῦ *Βίου*.

Ἡ ἀφήγηση αὐτῆ, θέλοντας νὰ διαφοροποιηθεῖ ἀπὸ τὴν παράδοση ποὺ θεωροῦσε τὸν θάνατο τοῦ Ὀμήρου ἀποτέλεσμα ἀπελπισίας γιὰ τὴν ἀδυναμία του νὰ λύσει τὸ αἶνιγμα τῶν νεαρῶν ψαράδων, κλείνει μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Ὀμήρου ποὺ πεθαίνει σὲ μιὰ παραλία τῆς Ἴου περιμένοντας μάταια νὰ γίνει καλὰ γιὰ νὰ ταξιδέψει στὴν Ἑλλάδα (ἀκριβῶς στὸν ἀντίποδα τοῦ Ὀδυσσειακοῦ ἥρωά του ποὺ κατόρθωσε νὰ φύγει ἀπὸ τὴν ἀκτὴς τῆς Ὠγυγίας γιὰ νὰ ταξιδέψει στὸ λιμάνι τοῦ προορισμοῦ του). Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ συγγραφέας τοῦ *Βίου* ἐνδιαφέρεται περισσότερο γιὰ τὴν μετακινήσεις τοῦ Ὀμήρου καὶ λιγότερο γιὰ τὴν μόνιμη ἐγκατάστασή του στὴ Χίο (γιὰ τὴν ὁποία ἐλάχιστα μιλάει). Οἱ μετακινήσεις προσέφεραν ἀσφαλῶς στὸν συγγραφέα τὴν δυνατότητα περιγραφῆς συναντήσεων καὶ περιπετειῶν τοῦ Ὀμήρου ποὺ μπορούσαν νὰ ἀποτελέσουν πειστικὲς ἀφορμὲς γιὰ τὴν ἀποτύπωση ἀντίστοιχων γεγονότων στὰ ἔπη ποὺ συνέθεσε. Ὁ ποιητὴς στὴν ἀπεικόνιση τῆς ζωῆς του σκιαγραφεῖται ἔτσι ἀπὸ ὄψεις τῶν χαρα-

κτῆρων πού ὁ ἴδιος ἔπλασε. Ἀπό τίς περιπέτειες τοῦ Βίου, ὅμως, καμία δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀντιστοιχεῖ π.χ. στίς μακροσκελεῖς σκηνές μάχης τῆς Ἰλιάδας, στήν αὐταπάρνηση ἐνὸς Ἑκτορα ἢ στήν κατάβαση τοῦ Ὀδυσσεά στον Ἄδη (ἀφοῦ κανένα πολεμικό γεγονός, κανένα τραγικό δίλημμα ἢ καμία ὑπερβατική ἐμπειρία ἀντίστοιχα δὲν περιλαμβάνονται στήν ψευδο-ἠροδότεια ἐξιστόρηση τοῦ πλανόδιου ποιητικοῦ βίου ὁ ὁποῖος ἐπιχειρεῖ νὰ ἐμπνεύσει ἱστορική πειστικότητα) καὶ αὐτομάτως τὸ φάσμα τῶν ἐμπειριῶν πού θὰ μπορούσαν νὰ πλάσουν μιὰ ιδιαίτερη προσωπικότητα καὶ ἓνα ἀτομικό ἦθος στον πιὸ διάσημο ποιητὴ τῆς ἀρχαιότητος συρρικνώνεται ἐκ τῶν πραγμάτων ἀρκετά.

Μὲ ἀφετηρία τὸ συγκεκριμένο μοντέλο ἀφήγησης τοῦ πλανόδιου βίου (πού παραπέμπει ἀμεσότερα σὲ ταξιδιωτικὲς περιπλανήσεις σοφιστῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς παρά στὰ δεδομένα τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων), τὸ ἦθος ἢ ἡ persona πού μπορεῖ νὰ ἐνδυθεῖ ὁ ἥρωας τῆς ψευδο-ἠροδότειας ἀφήγησης μπορεῖ νὰ ἀντληθεῖ κυρίως ἀπὸ τὴν Ὀδύσεια καί, εἰδικότερα, τίς πλευρὲς ἐκεῖνες τοῦ Ὀδυσσεά πού ἀναδεικνύουν τὴν εὐφυΐα, τὴ στωικότητα καὶ τὴν ἐπιμονή. Στὸ ψευδο-ἠροδότειο ἀφηγηματικὸ πλαίσιο ὅμως, ἂν καὶ συχνὰ ὀπλισμένος μὲ τίς ἀρετὲς τοῦ Ὀδυσσειακοῦ ἥρωά του, ὁ φερόμενος ὡς ποιητὴς τῆς Ὀδύσειας ἀποκλίνει, στὴ δική του βιωματικὴ διαδρομὴ, ἀπὸ τὴν πορεία τοῦ ἥρωά του: σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Ὀδυσσεά, ὁ ὁποῖος πετυχαίνει τὴν ἐπιβίωση καὶ τὴ δικαίωση μέσα ἀπὸ περιπλανήσεις πού τὸν ὀδηγοῦν ὀριστικὰ σὲ μιὰ ἀναντικατάστατη πατρίδα, ὁ ψευδο-ἠροδότειος Ὀμηρος πετυχαίνει τὴν ἐπιβίωση καὶ τὴ δικαίωση μέσα ἀπὸ πολλές ὑποκατάστατες πατρίδες πού τὸν ὀδηγοῦν σὲ ὀριστικὴ περιπλάνηση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- T.W. Allen, *Homeri Opera*, V, Oxford 1912.
- T. Allen-W. R. Halliday-E. E. Sikes, *The Homeric Hymns*, Oxford 1936.
- A. Baumeister, *Hymni Homerici accententibus Epigrammatis et Batrachomyomachia Homero vulgo attributis*, Leipzig 1858.
- W. Burkert, «Kynaithos, Polycrates and the Homeric Hymn to Apollo», στὸ G. S. Bowersock-W. Burkert-M. C. Putnam, *Arktouros. Hellenic Studies Presented to Bernard M. W. Knox*, Berlin-N.York 1979, 53-61.
- W. Burkert, «Die Leistung eines Kreophylus», *MH* 29 (1972), 74-85.
- F. Cassola, «Note sul primo epigramma Omerico e su Era Ninfa», στὸ *Festschrift L. A. Stella*, Trieste 1975, 215-219.
- M. Christopoulos, «Αὔλειος θύρα et culte religieux. La rencontre du public et du prive», *Kernos* 19 (2006), 303-312.
- M. Detienne -J.-P. Vernant, *Les ruses de l'intelligence. La métis des Grecs*, Paris 1974.
- L. Deubner, *Attische Feste*, Berlin 1932.
- H. Evelyn-White, *Hesiod. The Homeric Hymns and Homerica*, Loeb, London 1936.
- R. J. Forbes, *Bergbau, Steinbruchtätigkeit und Huttenwesen (Archaeologia Homerica 21)*, Göttingen 1967.
- N. Γεωργαντζόγλου, «Τὸ Priamel στὴν ἀρχαϊκὴ λυρική ποίηση. Ὑφολογικὲς-ἐρμηνευτικὲς παρατηρήσεις», *Ἑλληνικά* 55 (2005), 219-238.
- C. E.V. Gigante, *Vite di Omero*, Napoli 1996.
- B. Graziosi, *Inventing Homer. The Early Reception of Epic*, Cambridge 2002.
- Th. Hadzisteliou-Price, *Kourotrophos. Cults and Representations of Greek Nursing Deities*, Leiden 1978.
- G. Hermann, *Homeri Hymni et Epigrammata*, Leipzig 1806.
- M. Hillgruber, «Zur Zeibestimmung der Chrestomathie des Proklos», *RhM* 133 (1990), 397-404.

- N. X. Χουρμουζιάδης, βλ. *Παλατινή Ανθολογία*.
- F. Jacoby, «Homerisches I: Der Bios und die Person», *Hermes* 68 (1933).
- R. Lamberton, *Hesiod*, Yale University Press 1988.
- R. Lamberton, *Homer the Theologian. Neoplatonist Allegorical Reading and the Growth of Epic Tradition*, Berkeley, Los Angeles, London 1986.
- M. Lefkowitz, *The Lives of the Greek Poets*, London 1983.
- A. Ludwich, «Homerische Gelegenheitsdichtungen», *RhM* 71 (1916), 41-78, 200-231.
- G. Markwald, *Die homerischen Epigramme*, Meisenheim 1986.
- M. P. Nilsson, *Griechische Feste von religiöser Bedeutung mit Ausschluss der attischen*, Leipzig 1957(1906).
- K. Ohlert, *Rätsel und Rätselspiele der Alten Griechen*, Berlin 1912.
- D. Page, *Poetae Melici Graeci*, Oxford 1962.
- Παλατινή Ανθολογία. Έρωτικά Έπιγράμματα (έπιλογή-είσαγωγή-σχόλια N. X. Χουρμουζιάδης)*, Άθήνα 1999.
- H.W. Parke, *Festivals of the Athenians*, London 1977.
- L. Parmentier, «L' épigramme du tombeau de Midas et la question du cycle épique», *Bulletin de l'Académie Royale de Belgique* 6 (1914), 341-394.
- W. Peek, *Griechische Versinschriften*, Berlin 1955.
- W. Peek, *Griechische Grabgedichte*, Berlin 1960.
- R. Pfeiffer, *History of Classical Scholarship*, Oxford 1968.
- J. U. Powell, *Collectanea Alexandrina*, Oxford 1925.
- P. Pucci, *Enigma, Segreto, Oracolo*, Pisa 1996.
- W. H. Race, *The Classical Priamel from Homer to Boethius* [*Mnemosyne* Suppl. 74], Leiden 1982.
- J. C. Riedinger, «Les deux αἰδώς chez Homère», *RPh* 54 (1980), 62-79.
- W. Schadewaldt, *Legende von Homer, dem fahrenden Sänger*, Leipzig 1942.
- E. Simon, «Griechische Muttergottheiten», στὸ G. Bauchens-G. Neumann (eds), *Matronen und verwändte Gottheiten*, Köln-Bonn 1987, 157-169.
- A. Skiadas, *Homer im griechischen Epigramm*, Athen 1965.

- A. Σκιαδάς, «Σιμωνίδης ὁ Κεῖος», *ΕΕΦΣΠΑ* 19 (1968-1969), 319-338.
- J. Svenbro, *La parole et le marbre*, Paris 1976.
- D' Arcy W. Thompson, *A Glossary of Greek Birds*, London-Oxford 1936.
- P. Vidal-Naquet, *Le chasseur noir. Formes de pensée et formes de société dans le monde grec*, Paris 1991 (1981).
- M. Wallies, *Ioannis Philoponi in Aristotelis Analytica Posteriora Commentaria*, Berlin 1909.
- T. B. L. Webster, *Hellenistic Poetry and Art*, New York 1964.
- M. L. West, *Homeric Hymns, Homeric Apocrypha, Lives of Homer*, Loeb, London 2003.
- M. L. West, *Hesiod: Theogony*, Oxford 1966.
- A. Westermann, *Βιογράφοι. Vitarum Scriptores Graeci Minores*, Braunschweig 1845.
- U. von Wilamowitz-Moellendorff, *Vitae Homeri et Hesiodi*, Berlin 1916.
- U. von Wilamowitz-Moellendorff, *Die Ilias und Homer*, Berlin 1916.
- F. Williams, *Callimachus' Hymn to Apollo. A Commentary*, Oxford 1978.

ΤΑ ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ ΜΕ ΕΙΣ
ΑΓΩΓΗ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ ΤΟΥ ΜΕ
ΝΕΛΑΟΥ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΜΟΡΦΟΠΟΙΗΘΗ
ΚΑΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΘΗ ΚΑΛΙΑΚΑΤΣΟΥ, ΤΑ
ΦΙΛΑΜ ΚΑΙ ΤΟ ΜΟΝΤΑΖ ΕΓΙΝΑΝ ΣΤΟ ΕΡΓΑ
ΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΚΟΥΤΡΟΥΔΙΤΣΟΥ
ΚΑΙ Η ΕΚΤΥΠΩΣΗ ΚΑΙ Η ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
ΣΤΙΣ «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡ
ΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ Ε.Π.Ε.» ΤΟΝ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ
ΤΟΥ 2007 ΣΕ ΧΙΛΙΑ ΠΕΝΤΑΚΟΣΙΑ ΑΝΤΙ
ΤΥΠΑ ΣΕ ΧΑΡΤΙ VEGA AVORIO 100 ΓΡΑΜ
ΜΑΡΙΩΝ ΣΑΜΟΥΑ ΜΑΤ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«ΣΤΙΓΜΗ» (ΚΑΛΛΙΔΡΟΜΙΟΥ 28, ΑΘΗΝΑ
114 73 — ΤΗΛ. 210-38.44.064, 210-38.40.660).
Η ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΤΩΝ ΔΟΚΙΜΙΩΝ, Ο ΣΧΕΔΙΑ
ΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΕΓΙΝΑΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΙΜΙΛΙΟ ΚΑΛΙΑΚΑΤΣΟ

Άριθ. έκδ.

321